

Måndagen den 11 Maj.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 4 samt protokollsutdrag för den 9 i denna månad.

§ 2.

Herr Talmannen tillkännagaf, att Herr *C. W. Carlson* låtit anmäla, det han af sjukdom vore förhindrad att deltaga i Kammarens förhandlingar.

Vidare upplästes och lades till handlingarne ett från Herr *Gumælius* inkommet så lydande sjukbetyg:

Att Ledamoten af Riksdagens Andra Kammare Herr Arvid Gumælius är febersjuk och till följd deraf sängliggande samt oförmögen att lemna sina rum meddelas af

Stockholm den 10 Maj 1874.

Edv. R. Petersson.

Legitim. Läkare.

§ 3.

Föredrogos men blefvo ånyo bordlagda:

Stats-Utskottets utlåtanden N:is 21 b samt 92 och 93; äfvensom

Sammansatta Stats- och Banko-Utskottets utlåtande N:o 4.

§ 4.

Företogs till afgörande Särskilda Utskottets memorial N:o 9, innefattande dels förslag till voteringsproposition och dels anmälan i anledning

Riksd. Prot. 1874. 2 Afd. 5 Band.

af Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande den i Utskottets utlåtande N:o 3 behandlade frågan om anställande af skogsingeniörer m. m.

Den i första punkten föreslagna omröstningspropositionen godkändes; och blef Utskottets i andra punkten gjorda anmälan lagd till handlingarne.

§ 5.

Vid föredragning af Särskilda Utskottets memorial N:o 10, blef detta memorial, på begäran, för andra gången bordlagdt.

§ 6.

Föredrogos och biföllos, hvar efter annan, Herrar Hjelms och Fahléns ansökningar om ledighet från riksdagsgöromålen; och hade alltså sådan ledighet blifvit beviljad Herr Hjelm under 14 dagar från och med den 16 och Herr Fahlén under lika lång tid från och med den 15 i denna månad.

§ 7.

Forsattes föredragningen af Stats-Utskottets utlåtande N:o 20 b, angående åtskilliga till åttonde hufvudtiteln hänförliga frågor.

Förekom i ordningen

Punkten 3.

Härvid anförde:

Herr Dickson: Så väl Kongl. Maj:ts proposition i ämnet som Stats-Utskottets derpå grundade förslag afser att fylla ett verkligt erkänt behof, nemligen att bibringa medellösa flickor ett högre bildningsmått än folkskolan kan erbjuda, hvilket skulle sätta dem i stånd att i vidsträcktare mån än som under närvarande förhållanden är möjligt bidra till egen utkomst. Här är således fråga om att på lämpligt sätt söka uppnå ett viktigt önskningsmål i socialt hänseende.

För min del kan jag icke obetingadt godkänna hvarken Kongl. Maj:ts proposition eller Utskottets förslag. Om jag skulle välja mellan dem båda, vore jag snarare böjd för det senare, ehuru jag finner de af Utskottet föreslagna villkoren så beskaffade, att derigenom det afsedda ändamålet nästan förfelas. Ändamålet är naturligtvis att bibringa en högre undervisning, såsom Utskottet äfven framhåller, men detta ändamål synes mig komma att förfelas, om för erhållande af statsbidrag uppställles såsom villkor att den skola, som föreslås till statsunderstöd, först skall genom vederbörande prövas deraf vara i behof, samt att vissa låga årsafgifter för betalande elever bestämmas. Det senare villkoret förutsätter rent af tillvaron af det förra. Om en årsafgift af högst 50 kronor erlägges af hvarje elev,

så *måste* skolan vara i behof af understöd, såvida den skall förmå att lemna en *god*, mera fullständig undervisning, och hvad angår det af Utskottet uppställda maximum för årsafgift, så förefaller det mig alldeles för lågt, då jag erinrar mig att de årsafgifter, hvilka för närvarande erläggas vid våra för ändamålet fullt dugliga flickskolor äro betydligt större. Vid Wallinska flickskolan i Stockholm är årsafgiften, om jag minnes rätt, 300 kronor, och vid en dylik läroanstalt i Göteborg, som jag närmare känner och som på ett särdeles framstående sätt uppfyller sin bestämelse, erlägges i de tvänne högre klasserna en årsafgift af 250 kronor.

Det är mig visserligen icke obekant att Första Kammaren i Lördags afton utan diskussion biföll den nu föredragna punkten af Utskottets förslag, men det skedde först vid midnattstiden, då Kammaren redan trötat sig med en länge ihållande debatt, och Herrarne torde erkänna att, efter tolf timmars ansträngningar en eller annan oegentlighet lätt halkar förbi utan att vid föredragningen observeras. Jag vågar därför, då ärendet lyckligtvis står främst på dagens föredragningslista och Kammarens ledamöter således ej äro tröttrade af föregående öfverläggningar, hoppas att en enkel erinran om det olämpliga uti de af mig nu framhållna villkoren som Stats-Utskottet föreslagit, skall verka derhän att en redaktionsförändring må hafva utsigt att vinna framgång, och för min del hemställer jag att Kammaren vill fatta följande beslut: "att Kongl. Maj:ts ofvanberörda nådiga framställning måtte endast på det sätt bifallas att för år 1875 på extra stat anvisas 30,000 kronor att användas till understöd, med högst 3,000 kronor till hvarje, åt sådana högre skolor för qvinlig ungdom, hvilka efter vederbörandes hörande prövas vara dertill tjenliga, under vilkor att årlig berättelse afgifves öfver skolans verksamhet samt att skolan är underkastad dens kontroll och de vilkor i öfrigt, Kongl. Maj:t kan finna lämpligt bestämma".

För min del skulle jag tro, att för den närmaste framtiden beloppet 30,000 kronor är fullt tillräckligt, men jag hoppas att efter några år denna slags undervisning blir mera allmänt begärlig och gör ett större statsanslag behöfligt, hvarföre jag särskildt önskar att det af mig formulerade förslaget till beslut af Kammaren måtte godkännas.

Jag anser ej nödvändigt att underkasta regeringens förslag en närmare granskning, utan vill endast i förbigående omnämna, det jag tror att, om Kongl. Maj:ts förslag skulle vinna bifall, det derigenom torde uppstå en särskild klass af hvad man plägar kalla "fattigfriskolor".

Jag hemställer således om bifall till Stats-Utskottets förslag med den af mig vidtagna redaktionsförändringen.

Herr Friherre Fock: Jag anhåller att i ganska många delar få instämma med den föregående ärade talaren på göteborgsbänken. Denna fråga har såsom Herrarne väl veta ganska länge stått på dagordningen hos Riksdagen. Redan vid 1866 års riksdag blef i berörda hänseende en underdånig skrifvelse beslutad, och med anledning deraf tillsatte Kongl. Maj:t påföljande är en komité, som i November 1868 inkom med betänkande i ämnet, hvori komiterade föreslogo inrättande af särskilda af staten underhållna elementarläroverk för flickor. 1873 i Januari aflät Kongl. Maj:t en proposition till Riksdagen med begäran om ett reservationsanslag för

påbörjande af den nya organisationen, men Riksdagen fann icke lämpligt att dertill lemna bifall, emedan det ej ansågs vara statens ovilkorliga skyldighet att genom särskilda undervisningsanstalter ombesörja den qvinliga ungdomens undervisning, så vidt densamma sträcker sig öfver folkskolans gebit. Riksdagen uttryckte på samma gång den åsigten att *kommunen* vore närmast att bekosta dylika bildningsanstalter. Det är, just i denna riktning, den nu senast till Riksdagen aflättna propositionen går, då den afser inrättandet af ett slags kommunalskolor för flickor, om jag så får säga.

Såsom resultat af allt detta förarbete har Stats-Utskottets korta betänkande framkommit, och jag för min del, som verkligen icke har så obetydlig erfarenhet i detta hänseende, då jag sjelf under loppet af många år bestridt undervisning för flickor vid statens seminarium för lärarinnor, gillar fullkomligt den grundsats, som i Stats-Utskottets betänkande är uttalad, nemligen att staten åtminstone för närvarande icke bör sträcka sitt åtgörande längre än att lemna understöd till sådana skolor, som redan finnas organiserade, och således afstå tills vidare från inrättandet af nya läroanstalter för ändamålet. Men härvid uppstår först och främst den frågan: hvad skall målet vara, då staten, på sätt Utskottet föreslagit, meddelar understöd till flickskolor? Det bör man hafva klart, för att sedermera kunna veta om anslaget uppfyllt det dermed afsedda ändamålet. Stats-Utskottet lemnar i sjelfva klämman det svaret, att understöd skola meddelas åt "*högre*" skolor. Alltså icke åt skolor, bestående af endast några få klasser helt och hållet gående parallelt med folkskolan, men lämpliga för sådana flickor, hvilka icke vilja besöka folkskolan, utan här afses läroanstalter, som arbeta med sex, kanske åtta klasser. Vidare säger Utskottet att understöd skall lemnas åt skolor "*hvilka efter vederbörandes hörande pröfvas vara deraf i behof*". Låtom oss då tänka oss någon mycket anspråkslös skola med fem, sex klasser och hundra lärjungar, hvilka hvardera betala 50 kronor i årsafgift, eller det maximum, Stats-Utskottet uppställt, så blir skolans årsinkomst 5,000 kronor. Behofvet af statsunderstöd tyckes här vara uppenbart, och jag vill antaga att skolan får 3,000 kronor af statsmedel, då anstalten i och med detsamma är skyldig att mottaga det antal frielever, Kongl. Maj:t bestämmer. Budgeten för skolan är således 8,000 kronor. Representationen har så länge sysselsatt sig med undervisningsfrågor, att jag tror det ingen ledamot i denna Kammare har svårt att finna, det en skola af fem eller sex klasser, der *högre* undervisning skall meddelas flickor, icke är möjlig att åstadkomma med en budget af blott 8,000 kronor, hvarmed skall bestridas de många och stora utgifterna för lokal med eldning och upplysning, löner åt föreståndarinna och lärare i olika ämnen. Det är icke möjligt att på sådant sätt åstadkomma *god* undervisning, och någon annan kan väl icke vara meningen att uppmuntra med statsanslag. Göres till vilkor för åtnjutande af statsunderstöd, att skolafgiften icke får öfverskrida 50 kronor, blir följden tydligen, att ingen af de bättre skolorna af detta slag kan begagna sig af Riksdagens frikostighet. För närvarande är afgiften i Stockholm vid sådana skolor — jag känner icke fullkomligt förhållandet i landsorten, men det torde vara ungefär detsamma som här — i de lägre klasserna 80 à 100

kronor och i de högre 100 à 150 kronor, hvartill kommer afgifter till mindre belopp för vissa ändamål.

Hvad jag redan anfört synes mig alldeles tillräckligt visa omöjligheten af att fasthålla vid en så låg afgift som 50 kronor, såvidt man vill ernå en riktigt god undervisning, och jag föreställer mig att det är Riksdagens mening att befrämja en *sådan*, om ock på få ställen, icke en *dålig* undervisning på många ställen och åt så många elever som möjligt.

Hvad frieleverna beträffar och det vilkor i detta afseende Utskottet föreslagit, så är detta egentligen den enda punkt, hvori jag är af olika tanke med den föregående talaren. Jag tror nemligen icke att det bör vara Kongl. Maj:t, som här skall bestämma. Jag tror icke ens att frielever i vanlig bemärkelse böra i en sådan skola intagas, utan att både kommunens och äfven den enskildes välvilja bör träda emellan och bereda tillfälle till högre undervisning åt mindre bemedlade flickor. Det är därför att dessa frielever, om de skola intagas i någon skola af nu ifrågasvarande slag och sålunda tvingas in i en högre samhällsställning än den, hvarifrån de utgått, enligt mitt förmenande böra vara af försynen mer än vanligt utrustade med förmåga att mottaga bildning. Jag föreställer mig därför, att här skulle vara ett vackert fält för kommunalstyrelsen, naturligtvis företrädesvis i städerna, att träda emellan och säga: "vi vilja i denna skola insätta ett visst antal elever och betala för dem". Erfarenheten har dessutom visat att äfven den enskilda välviljan i detta hänseende är stor. Jag går till och med så långt att jag anser det staten, om den skall lemna understöd af i fråga varande slag — hvilket ju alltid blir statsunderstöd till enskilda samhällen, — staten också bör uppställa såsom vilkor, att kommunen skall bereda tillfälle för ett visst antal eller anvisa ett visst belopp för att bereda mera obemedlade elever inträde i skolan. På detta sätt uppdrifves kommunens intresse för skolan, som är af så ofantligt stor vikt och som helt visst skulle förlamas genom statsunderstöd utan ett dylikt vilkor.

Jag vill icke längre upptaga Kammarrens tid, utan slutar med att helt öppet förklara, att jag hellre afslår Stats-Utskottets förslag helt och hållet än bifaller det oförändradt, med de nu uppställda vilkoren. Jag hade därför uppsatt ett nytt förslag till beslut, som endast något litet afviker från Herr Dicksons och kunde visserligen inskränka mig till att instämma med honom, men jag vill dock icke undertrycka mitt eget förslag, därför att någon möjligtvis skulle kunna önska att underkasta de särskilda förslagen en granskning, hvarigenom frågan naturligtvis skulle vinna i klarhet. Jag har begagnat Utskottets uppställning med införande af vissa förändringar, och förslaget har följande lydelse: att Kongl. Maj:ts ofvan berörda nådiga framställning måtte endast på det sätt bifallas, att för år 1875 på extra stat anvisas 30,000 kronor att användas till understöd, med högst 3,000 kronor till hvarje, åt sådana *högre* skolor för qvinlig ungdom, hvilka efter vederbörandes hörande prövas vara deraf förtjente och i behof, under vilkor att vederbörande kommun anvisar ett belopp, lika med hälften af statsbidraget, för att till skolan erlægga skolafgifter för medellösa elever; att årlig berättelse afgifves öfver skolans verksamhet: samt att skolan är underkastad den kontroll och de vilkor i öfrigt Kongl. Maj:t kan finna godt bestämma.

Chefen för Kongl. Ecklesiastik-departementet Herr Statsrådet Wennerberg: Om jag haft tillfälle att i Första Kammaren vara tillstädes, då Stats-Utskottets nu förevarande utlåtande der föredrogs till behandling, skulle jag icke hafva underlåtit att anföra de betänkligheter mot ett antagande af Utskottets förslag, hvilka jag hyser och hvilka jag derföre aktar nödigt att framställa i denna Kammare, der samma ärende nu är under pröfning.

Jag vill ej förneka, att denna del af Stats-Utskottets utlåtande förefallit mig nästan lika litet tillfredsställande som de båda andra i de föregående punkterna. Alltsedan år 1866 har icke blott hos Riksdagen utan, såsom jag vågar tro, inom allt mera vidgade kretsar i landet uttalat sig en allvarlig önskan, att någon åtgärd från statens sida för beredande åt landets qvinliga ungdom, af tillfälle till erhållande af en god elementarundervisning borde vidtagas. Det har emellertid varit förenadt med ganska stora svårigheter att så sammanjemka de olika åsigtorna, beträffande lämpligaste sättet att vinna detta mål, att de kunde enigt verka åt ett och samma håll samt sålunda åt den onekligen högvigtiga frågan bereda en varaktig lösning. Detta förhållande har visat sig ganska tydligt vid föregående riksdag, då representationen icke fann för godt att antaga det af Kongl. Maj:t då afgifna förslag, enär Riksdagen ansåg det innefatta ett allt för utsträckt erkännande af statens förpligtelser i detta fall, med stöd af hvilket och sedan staten en gång börjat upprätta och ensam underhålla offentliga flickskolor, det blefve svårt, om ej omöjligt, att helt och hållet frigöra sig från de anspråk, som från olika orter med allt skäl kunde framställas om åtnjutande af statsunderstöd för anläggande af elementarskolor för flickor. Jag aktar af innersta öfvertygelse denna Riksdagens åsigt. Onekligen kan med fog sägas, att staten icke står i samma skyldighetsförhållande till den qvinliga som till den manliga ungdomen, hvilken staten i mycket högre grad behöfver använda för sitt ändamål. Men å andra sidan torde, vid ett djupare betraktande af saken, det ej heller kunna nekas, att åstadkommandet af en erforderlig undervisning för samhällets qvinliga element, och i främsta rummet för den uppväxande medellösa delen deraf, dock är en uppgift, för hvilken staten icke i längden får eller kan blunda. Jag vill härvid blott påminna om, huru, till följd af samhällsförhållandenas egendomliga utveckling och den yttre odlingens hastiga framsteg i våra dagar, allt mera inträdt det förhållandet, att större delen af den verksamhet, som förr nästan uteslutande var qvinnan anvisad, dragits undan henne och hon utan eget förvållande i många afseenden kommit att intaga en sämre ställning. I betraktande så väl häraf som af den stora betydelse för familjelifvet samt i och med detsamma för det borgerliga statslifvet, som qvinnan eger, lär det svårigen kunna bestridas, att äfven af det allmänna något bör göras för qvinnans bästa.

Kongl. Maj:t har för den skull för denna Riksdag framlagt nytt förslag, hvilket, enligt den af Riksdagen sjelf uttryckta önskan, afser, att staten och kommunerna skola samverka för ändamålet. Detta förslag har dock icke vunnit Stats-Utskottets förord. Man har antagit att, genom ett bifall till detsamma, "staten skulle i alla fall komma att bestrida betydligaste delen af de kostnader, som erfordras för undervisningen i

dessa skolor, i de flesta fall sannolikt hela det belopp, som utom elevernas afgifter dertill åtginge, under det kommunerna blott iklädde sig en garanti“. Jag har förgäfvats sökt att äfven från detta nog vågade påstående leda mig fram till det slut, hvaruti Stats-Utskottet stannat. Det bör ihågkommas, att det Kongl. förslaget såsom vilkor för det bestämda statsbidragets åtnjutande uttryckligen ålägger kommunerna skyldighet att kostnadsfritt upplåta för skolan lämplig, ändamålsenligt inredd och med fri lekplats försedd lokal, tillhandahålla skolans rektor eller föreståndarinna passande bostad eller motsvarande ersättning samt dessutom bidraga till uppsättningen af läroverkets icke obetydliga undervisningsmateriel, förutom hvad kommunen, då denna angelägenhet säkerligen kommer att ligga den mycket om hjertat, frivilligt kan åtaga sig till skolans gagn och förkofran.

Utskottet förmenar vidare, att "godkännandet af de föreslagna vilkoren skulle, om det af Riksdagen beslötes, sannolikt framkalla anspråk, ledande ytterst till nästan samma resultat, som af ett bifall till den vid sistlidna riksdag framställda nådiga propositionen ansågs komma att blifva en följd“. Jemväl befogenheten af denna förutsättning förmår jag icke inse; och jag må bekänna, att jag ej rätt väl kan fatta, huru Utskottet ansett sig kunna ens med något sken af skäl framhålla ett sådant påstående, när för en hvar, som med någon uppmärksamhet granskar det Kongl. förslagens innehåll, det måste vara uppenbart, att genom de der förekommande vilkor och bestämmelser det är vordet med tydlig begränsning bestämdt, huru mycket vid hvarje tillfälle från statens sida skall högst lemnas åt vederbörande kommun. Denna får nemligen, derest den vill erhålla statsbidraget, icke underlåta att äfven från sin sida tillhandahålla ett visst motsvarande bidrag.

Af Stats-Utskottet finnes emellertid till stöd för dess mening äfven anfördt ett skäl, hvilket är af en annan art, och som icke skulle sakna betydelse, om det här vore tillämpligt. Utskottet yttrar nemligen, att "det ofta blifvit ifrågasatt, huruvida icke efter olika mönster anordnade enskilda läroverk, särdeles beträffande ifrågavarande nya och under utveckling stadda läroanstalter, med frihet att begagna den organisation så väl som de lärometoder, som finnas mest lämpliga, vore att föredraga framför en fast och en gång för alla bestämd organisation, som alltid medför en viss likformighet" o. s. v. Jag medgifver mer än gerna riktigheten af allt detta, men kan icke finna, med hvilket fog Utskottet intagit hela detta resonnement i sin motivering såsom ett kärnargument emot Kongl. Maj:ts förslag, när just i det yttrande till statsrådsprotokollet, som finnes bilagdt detta förslag, mot slutet af sidan 5 förklaras, att "någon för samtliga skolor af lika omfång *gemensam undervisningsplan* med bestämda läroämnen för hvarje klass samt bestämda lärotimmar och lärokurser i hvarje ämne anser jag mig icke böra föreslå, utan synes det mig böra *öfverlåtas åt hvarje kommun att själf uppgöra en sådan* för sin skola". Alltså tillstyrkes just i den Kongl. propositionen den största frihet för hvarje kommun att ordna sin skola huru den vill, endast med iakttagande af de yttre vilkor, som der föreskrivas, och således under medgifvande af så mycken bestämmelserätt i detta afseende, som gerna är tänkbar.

Slutligen har Stats-Utskottet uttalat den åsigt, att lämpligare än de "detaljerade vilkor och bestämmelser, som i det nådiga förslaget innehållas" vore en sådan anordning, att staten skulle åt enskilda undervisningsanstalter, som deraf kunna vara i behof, "lemna understöd mot vilkor endast, att skolafgifterna ej sättas utöfver ett visst maximum, att åtskilliga frielever der emottagas, samt att berättelse årligen afgifves om skolans verksamhet". Jag må säga, att *dess* vilkor synas mig till den grad otillräckliga och — vid en jemförelse med de af Kongl. Maj:t föreslagna — förete en så betänklig slapphet, att man icke nog kan förundra sig öfver det ringa intresse, som den i fråga varande angelägenheten synes hafva förmått tillvinna sig inom Utskottet. Hufvudsaken är och blifver ju alltid den, att en *verklig god* undervisning åstadkommes åtminstone på några ställen. Derutinnan är denna fråga af liknande art med de föregående och nyss behandlade frågorna om upprättande af realläroverk och af ett pedagogiskt seminarium. Vigt måste ligga deruppå, att det, som göres — om öfver hufvud någon åtgärd anses böra för det förevarande ändamålet vidtagas — göres väl, på det att staten må erhålla en god och full valuta för sina uppoffringar. Förkastlig måste deremot hvarje anordning anses vara, som, blott för att i *någon* mån tillfredsställa särskilda intressen, åstadkommer en sämre undervisning och med den mindre omkostnaden synes öfverskylda den mindre valutan. Om man granskar de vilkor och bestämmelser, hvilka finnas i den Kongl. propositionen föreskrifna för åtnjutande af statsunderstöd åt af kommuner upprättade bildningsanstalter för flickor, visar det sig sålunda, att genom förkastande af Kongl. Maj:ts och antagande af Utskottets förslag intet göres för att dessa skolor må erhålla dugliga lärare. Den Kongl. propositionen har i dess sista moment intagit ett medgifvande åt vid dylik skola anställd lärare, hvilket torde befinnas eguadt att i ganska betydlig mån bereda dessa undervisningsanstalter tillfälle att erhålla lärare med skicklighet och nit. Icke heller synes mig Utskottet hafva fästat tillbörligt afseende vid nödvändigheten för dessa skolor att komma i besittning af det för hvarje bildningsanstalt oundgängliga underlaget för en god undervisning, som utgöres af duglig undervisningsmateriel. Vigten häraf har deremot den Kongl. propositionen särskildt framhållit genom stadgandet i fjerde momentet af förslaget. Lika litet tyckes Utskottet hafva beaktat vigten af lämpliga undervisningslokaler, sunda lärosalar och dylikt, som dock utgör en maktpåliggande del af en god anordning för uppfostran. I detta hänseende är i det Kongl. förslaget stadgadt, att kommunen skall vara förbunden att kostnadsfritt upplåta ett "lämpligt och ändamålsenligt inredt och med fri lekplats försedt" skolhus. I förbigående vill jag härvid nämna, att för mig det icke är obekant, att för flickors undervisning, mera än af lätt begripliga skäl för gossars, ofta begagnas lokaler af så osund beskaffenhet, att det goda, som möjligen der bibringas lärjungarne i psykiskt afseende, icke uppväger den skada af fysisk art, för hvilken en daglig vistelse under flera timmar i en dylik lokal blottställer deras helse. Vidare äro genom Utskottets förslag äfven vissa andra, för sakens gång viktiga, betingelser icke tillgodosedda. Om skolans varaktighet innehåller detta förslag icke ett ord. Kongl. Maj:t har deremot, för att bereda åtminstone någon trygghet i detta hänseende, föreskrif-

vit att kommunen skall ikläda sig förpligtelse för skolans bestånd för en femårsperiod i sender. Af Utskottets förslag framgår, att skolan kan mottaga det medgifna statsbidraget, utan att något som helst hinder möter att skolan omedelbart derefter avslutar sin verksamhet till föga fromma för den ungdom, som måhända under ett eller ett par år begagnat sig af dess undervisning. Någon sådan styrelse för hvarje dylik skola, som Kongl. Maj:t förutsätter, finnes också icke omförd i Utskottets förslag, hvarföre jag ej heller kan få för mig klart, hvilken den "vederbörande" egentligen må vara, hvars hörande Utskottet i dess slutliga hemställan auser vara af nöden. Om jag tänker mig en enskild flickskola i någon stad, hvilken är den der vederbörande, af hvilken Kongl. Maj:t skall infordra upplysningar om skolans anordning och beskaffenhet? Männe föreståndaren eller föreståndarinnan för skolan? Man plägar dock gemenligen icke låta någon yttra sig med anspråk på vitsord i egen sak.

Jag anhåller om att få yttra några ord beträffande det af Friherre Fock formulerade tillägg till Utskottets förslag. Han tycktes icke vilja erkänna ändamålsenligheten deraf, att, för de medel staten lemnar såsom bidrag till underhåll af enskild eller kommunal skola af i fråga varande slag, staten fordrar tillgång till sådan skola för ett visst antal frielever. Jag kan icke gilla detta. Ty icke är det väl för de förmögnes barn, som staten egentligen underkastar sig dessa kostnader, utan förnämligast för att bistå de föräldrar eller målsmän, hvilka sakna medel att annorlunda förskaffa sina barn duglig undervisning. Han önskar att åt den enskilda barmhertigheten inom kommunen bör öfverlåtas att bereda flickor af medellösa föräldrar tillträde till dessa skolor. Jag tror icke att de fattiga flickorna vilja tillbyta sig förmånen af denna enskilda barmhertighet framför den, som tillförsäkras dem genom Kongl. Maj:ts förslag, som äfven i detta fall synes mig erbjuda det allmänna större och säkrare garantier. Och jag föreställer mig dessutom, att, om det antages, just *de* medellösa flickor skall komma att tilldelas förmånen af fri undervisning, hvilka vid anställd inträdesexamen befunnes vara i besittning af sådana egenskaper, som skulle göra det för dem mest angeläget att få komma i åtnjutande af ett högre mått af bildning. Genom att undanskjuta frieleverna och höja skolafgifterna, såsom de båda föregående talarne påyrkat, skulle enligt min öfvertygelse, följden endast blifva den, att staten årligen utbetalade en summa penningar, på det att enskilda flickskolor skulle kunna inrättas, der i allmänhet burgne medborgares barn, till förmån för föräldrarnes kassor, finge åtnjuta en nästan fri undervisning. I och med det samma hade hela saken flyttats öfver från det första och egentliga målet till ett helt annat.

De erinringar jag nu framställt hafva icke sin grund i någon vare sig önskan eller åsigt å min sida att motsätta mig Utskottets förslag. Jag har blott, med anledning af detta, velat uttala *mina* åsikter. Så vidt på mig beror, skall det vara min glädje, att, om nämnda förslag röner bifall, göra hvad efter detsamma göras kan för ändamålets vinnande. Men helt visst synes det mig vara, att en åtgärd, byggd på sådana grunder, som de af Utskottet gillade, allenast blifver ett försök, som, om jag icke allt för mycket misstager mig, inom en kort följd af år skall visa sig vara — ett misslyckadt försök, hvilket måste öfvergifvas och lemna

rum för helt andra anordningar, för så vidt någonsin skall uppnås det mål, hvartill Riksdagen år 1866 sträfvade.

Grefve Sparre: Det kan icke vara utan högsta tvekan jag begärt ordet, och Kammaren torde också märka detta, då jag dröjt till sista ögonblicket. Men de olika meningar, som i frågan uttalats af Herr Ecclesiastik-ministern, Stats-Utskottet och de talare, hvilka uppträdt, göra att representanten måste blifva ytterst betänksam. Ingen kan högre än jag behjerta vigten deraf att äfven den qvinliga ungdomen bibringas undervisning; ingen kan högre än jag uppskatta det inflytande, qvinnan eger i samhället, och att just derföre tillfälle bör henne beredas att erhålla god undervisning, men så länge ingen enhet förefinnes i fråga om *sättet* att åstadkomma dylika skolor för den qvinliga ungdomen, så länge måste representanten vara tveksam. Samhället bör befordra undervisning för de klasser, hvilka icke sjelfva kunna eller vilja förskaffa sig sådan; derföre har folkundervisningen blifvit gjord obligatorisk både för manlig och qvinlig ungdom. Samhället bör vidare befordra humanistisk bildning för dem, på hvilka fosterlandet först och främst ställer stora anspråk, och derför underhåller staten elementarläroverk för gossar. Böra nu dylika läroanstalter finnas äfven för den qvinliga ungdomen? Staten bör befordra undervisning hos qvinnan, emedan hon utöfvar det största inflytande på landets framtid, derom äro vi alla ense, men om *sättet* att gå till väga för att icke skjuta öfver målet, för att bilda goda husmödrar, men icke "blåstrumpor", om sjelfva sättet att förverkliga denna dyrbara samhällspligt äro åsigtarna ännu icke mogna, och jag finner ett experimenterande i stor skala på odlingens fält staten mindre värdigt. Om på lämpligt ställe en läroanstalt för flickor inrättades, hvilken, sedan den existerat någon liten tid, visade sig förtjent af statsunderstöd och regeringen ansåge att den rätta vägen vore funnen, samt Kongl. Maj:t på grund af den vunnna erfarenheten gjorde proposition i ännu, skulle jag med största nöje vara med om saken, likasom jag också förut bifallit ett betydligt statsanslag för åstadkommande af ett seminarium för lärarinnor.

Uti den förslagsvis uppgjorda läseordning, som vid dylika läroanstalter för flickor skulle tillämpas, finner jag för franska och tyska språken, naturkunnighet och andra ämnen ett stort antal undervisningstimmar upptagna, men för öfning i handarbeten — hela 2 timmar i veckan. Jag tillstår att i min tanke mera uppmärksamhet kunde egnas just åt handarbeten, ty en qvinna må intaga så hög samhällsställning som helst, så har hon otvifvelaktigt såsom husmoder stort gagn af en viss färdighet i handarbeten.

Med ett ord — frågan är icke mogen till ett afgörande beslut, och jag finner det derföre bäst att för denna gång låta den falla. det är icke första gången en stor fråga måste upprepade gånger ventileras, innan den rätta lösningen vinnes. Jag tillstyrker således afslag.

Grefve Posse: Då Herr Statsrådet och Chefen för Ecclesiastik-departementet har uttalat den mening, att han icke vill sätta sig emot bifall till Stats-Utskottets hemställan, så hade jag måhända icke behöft yttra mig; men Herr Statsrådet har fällt det utlåtandet, att de vilkor,

som Stats-Utskottet här har föreslagit, för erhållande af statsbidraget, äro *slappa*, och det är för att vederlägga detta, som jag ber att helt kort få upptaga Kammarens tid. Till stöd för sin uppfattning har Herr Statsrådet återopat hvad som står på sidan 25 i betänkandet. För att visa det ohållbara i Herr Statsrådets uppfattning, återopar jag hvad som står på sidan 26, eller i sjelfva klämman. Der uppräknas alla de vilkor, som Herr Statsrådet vidrörde, men dertill kommer jemväl ett annat, som är af ganska stor betydelse, nemligen att skolan skall vara underkastad den kontroll och de vilkor i öfrigt, Kongl. Maj:t kan finna godt bestämma. Bli'r denna kontroll och dessa vilkor *slappa*, så är det *icke* Stats-Utskottets fel.

Herr Gjerling: Jag ber endast att med ett par ord få beröra denna fråga, och jag skulle icke hafva begärt ordet, om icke Grefve Sparre föreslagit ett ytterligare uppskof i afgörandet af densamma. För min del är jag af alldeles motsatt åsigt med honom, i det jag anser, att denna frågas lösning så länge varit föremål för Riksdagens önskningsar, att Riksdagen icke bör ännu längre uppskjuta att taga något steg framåt i saken, vare sig det nu blir i den riktning Kongl. Maj:t föreslagit eller den, som Utskottets eller Herr Dicksons förslag innebär. För min del skulle jag anse bäst och riktigast, att Riksdagen fattade beslut på basen af icke allenast Kongl. Maj:ts förslag utan äfven Stats-Utskottets framställning, den senare dock så modifierad, som Herr Dicksons förslag angifver; och att det således skulle blifva regeringen medgifvet att, efter förhållandena, inom olika kommuner tillämpa det ena eller andra af dessa förslag. Då emellertid i den ställning, frågan nu mera befinner sig, det torde vara alldeles förgäfvat att framställa ett förslag i den riktning, jag här angifvit, inskränker jag mig till att, med uttalande af den önskan, att denna fråga icke vidare måtte uppskjutas, yrka bifall till Stats-Utskottets framställning, med den modifikation deruti som Herr Dickson föreslagit.

Herr Statsrådet Wennerberg: Jag vill endast göra den frågan till Stats-Utskottets ärade ordförande, huruvida Kongl. Maj:t, vid den omnämnda kontrollen och vid bestämmande af de vilkor i öfrigt, som Kongl. Maj:t må finna godt att uppställa, kan kvarhålla just de vilkor, som i den afgifna propositionen finnas framställda, då Utskottet på sidan 25 säger "att staten skulle åt enskilda undervisningsanstalter, som deraf kunna vara i behof, lemna understöd mot vilkor *endast*, att" — — — och derefter stå de tre nys nämnda villkoren intagna. Jag kan icke finna annat än att, i händelse Stats-Utskottets förslag bifalles, Kongl. Maj:t måste blifva af *dessa* angifna vilkor bunden, under det han i fråga om kontrollen eger bestämma hvad han finner vara bäst och lämpligast.

Herr Alb. Staaff: Jag skall inskränka mig till att härmed endast tillkännagifva, att jag instämmer i det yrkande, som Herr Dickson uti detta ämne framställt.

Grefve Posse: Det tillkommer visst icke mig, hvarken som enskild

representant eller som ordförande i Stats-Utskottet, att ens antyda hvad Kongl. Maj:t bör göra. Om han vill bestämma hvilka vilkor som helst i förevarande afseende, så synes det mig, att hvad Utskottet i klämman tillstyrkt dertill lemna honom alldeles fria händer. Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastik-departementet tillstyrker jag att fästa sig vid den stora skilnad, som finnes mellan ett af Riksdagens Kamrar fattadt definitivt beslut och de ordalag, som möjligen kunna vara använda i motiveringen för detsamma.

Herr Törneblad: Då Riksdagen förra gången begärde, att understöd till flickskolor skulle gifvas med vilkor att kommunerna dervid skulle lemna bidrag, så har Kongl. Maj:t i sin nu framlagda proposition noga iakttagit hvad Riksdagen i detta afseende begärt. I sitt förra året fattade beslut kom Riksdagen icke att tänka på, att enskilda skolor finnas redan nu upprättade, hvilka icke understödjas af kommunen. Mig synes, att detta var ett förbiseende af Riksdagen, och det kan således icke vara något att anmärka, att understöd till sådana enskilda skolor icke af Kongl. Maj:t nu blifvit begärtd. Stats-Utskottets nuvarande förslag gör det naturligtvis mycket svårt att ordna den qvinliga undervisningen derföre att anslaget föreslås att utgå tillfälligt eller blott för ett enda år, såsom också här blifvit anmärkt. Vid sådant förhållande synes mig detta anslag lämpligen kunna användas endast för sådana enskilda skolor, som redan äro bildade, men för att dessa skolor må komma i åtnjutande af detta bidrag förefaller det mig, att vilkoret om maximum för elevernas afgifter borde bortfalla, ty vid de flesta af dessa enskilda skolor tror jag, att det föreslagna beloppet, 50 kronor, icke utgör eller ens kan utgöra maximum för elevernas afgifter. För att något skall blifva åtgjordt i saken, om också endast en ringa början, anser jag således att Herr Dicksons förslag bör antagas, emedan detta synes mig vara det enda, som under närvarande förhållanden leder till någon fromma för denna sak. Jag instämmer således i det yrkande, som Herr Dickson framställde.

Herr Biesert: Jag skall endast be att få tillkännagifva, att jag, på de skäl som Herr Dickson anført, instämmer i det af honom framlagda förslag.

Härmed var öfverläggningen slutad. Efter upptagande af de yrkanden, som derunder förekommit, gaf Herr Talmannen, i öfverensstämmelse med dem, propositioner dels på bifall till Utskottets hemställan i oförändradt skick, dels på bifall till de särskilda ändringsförslag, som Herr Dickson och Friherre Fock under öfverläggningen framställt, dels ock slutligen på afslag; och fann Herr Talmannen den förstnämnda af dessa propositioner vara med öfvervägande ja besvarad. Votering blef då begärd. För bestämmande af kontrapositionen, upptog Herr Talmannen ånyo de öfriga yrkandena, bland hvilka det på afslag förklarades omfattadt af Kammarens flertal. Men äfven angående kontrapositionen begärdes omröstning, i anledning varaf och sedan till kontraposition i denna senare omröstning antagits bifall till Herr Dicksons förslag, först uppsattes, justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den som till kontraposition i hufvudvoteringen öfver 3:dje punkten i Stats-Utskottets utlåtande N:o 20 b antager deras mening, som yrka afslag å Utskottets hemställan,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har Kammaren till kontraposition antagit det af Herr Dickson under öfverläggningen framställda förslag.

Den omröstning, som skedde enligt denna proposition, utföll med 86 ja mot 71 nej; och erhöll alltså propositionen för hufvudvoteringen följande lydelse:

Den, som bifaller i oförändradt skick hvad Stats-Utskottet hemställt i 3:dje punkten af utlåtandet N:o 20 b,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej; har Kammaren afslagit Utskottets i fråga varande hemställan.

Den senare voteringen visade 93 ja mot 70 nej; i följd hvaraf Utskottets hemställan bifallits.

Beträffande *4:de punkten* yttrade:

Herr Jöns Rundbäck: Jag skall icke framställa något yrkande, stridande emot det slut, hvartill Utskottet i detta ämne kommit, men jag kan icke underlåta att uttala, att den tanke, som motionären i förevarande motion uttryckt, eller att med statsbidrag understödja och befrämja enskilda elementarläroverk, efter min uppfattning, är särdeles klok och förständig. Det slår icke fel att vi inom en snar framtid måste på det nu föreslagna viset söka befrämja sådana läroverks tillvaro och uppkomst, på det att icke statens utgifter för elementarbildningen förr eller senare skola blifva alldeles för stora. Då jag tänker på hvilket välgörande inflytande dessa utan understöd lemnade läroverk utöfva, och å andra sidan ser huru mycket som oppoffras på de af staten inrättade läroverken, och hvilka stora stipendiifonder för elever vid sistnämnda läroverk finnas, så visar det sig, att de enskilda läroverken i förhållande till statens läroverk ådagalägga en lifskraft, som berättigar dem att komma i åtnjutande af det understöd, motionären åsyftat. För närvarande vill

jag icke göra något yrkande, men hoppas och tror, att den tanke, motionären uttryckt, snart skall vinna det afseende, som den onekligen förtjenar.

Med Herr *Jöns Rundbäck* förenade sig Herr *Ola Andersson* och Herr *Anders Persson*.

Herr Hedin: Herr Talman! Jag skall icke lång stund besvära Kamraren, icke ens besvära med något yrkande, helst som jag är förvissad, att saken ej fallit för alltid med nederlaget för denna gång. Blott några erinringar beder jag att få framställa, sedan jag dock hemburit reservanten, som i Utskottet förfäktat mitt förslag, och de öfrige som skänkt det sitt bifall, min erkänsla för deras understöd.

I motionen har jag påpekat, huru elementarläroverkens budget under de sista årtiondena vuxit, samt att, äfven med dess betydliga ytterligare tillväxt i följd af denna Riksdags beslut, man ej kan antaga, att den nu uppnådda siffran skall blifva bestående för någon synnerligt lång framtid. Flera läroverk äro redan öfverbefolkade. När det händer — såsom man meddelat mig — att sextio lärjungar skola undervisas i ett rum af en lärare, torde det ej behöfva mer än påpekas, att undervisningen måste lida af ganska menliga svårigheter. Om man nu måste motse stegrade utgifter för läroverksbyggnader och ökad antal lärare — extra lärare-systemet har ju länge varit öfverklagadt — så har jag ansett redan detta innebära anledning nog att tillse, om ej af ekonomiska skäl staten borde befrämja de enskilda skolorna, för att till dem må kunna afledas någon del af den ström, som eljest måste, mer och mer växande, söka sig väg till statens skolor.

Äfven andra viktiga skäl tala för samma åtgärd. Jag vill bland annat påpeka, att de enskilda skolornas kraftiga utveckling skall befördra lärarebildningen. Visserligen har Riksdagen i dessa dagar rörande denna viktiga angelägenhet fattat ett beslut, hvaraf jag för min del väntar de allra bästa verkningar; men det ena goda förskjuter icke det andra. En privatskola måste ovilkorligen förskaffa sig skickliga lärare, ty hon är helt och hållet beroende af sitt namn och rykte bland allmänheten; hvaremot det väl icke så sällan inträffar, att ett offentligt läroverk får dragas med en eller flere mindre skicklige. För att till sig locka utmärkta yngre krafter, lönar privatskolan bättre, än staten lönar i de lägre lönegraderna. Men privatskolan förmår ej följa med i de högre lönegraderna, staten består. Häraf är en naturlig följd, att privatskolelärare gerna efter åtskilliga års anställning vid enskildt läroverk skola öfvergå till statens, helst om öfvergången på det sätt underlättas som i Herr Wijks motion föreslagits. De medföra då till statens läroverk en annorstädes vunnen pedagogisk erfarenhet och mognad, som ej kostat staten ett öre. I öfrigt torde ej behöfva mer än antydas, huru privatskolorna — om än från statens sida allvarligt inspekterade — skola, till motvigt mot den reglementerade enformighet, som gerna åtföljer statsanstalters verksamhet — i undervisning och uppfostran införa ett värdefullt frihetselement, en välgörande mångfald och omväxling i organisation och metoder.

Jag skall, som sagdt, ej framställa något yrkande denna gång. Men jag är viss om den nu förkastade tankens riktighet — och jag kommer igen.

Herr *Jonas Andersson* instämde i Herr Hedins anförande; och blef, efter framställd proposition, Utskottets hemställda bifallen.

§ 8.

Herr Talmannen tillkännagaf, att, sedan underrättelse ingått derom att jemväl Första Kammaren godkänt den i Särskilda Utskottets Memorial N:o 9 föreslagna, enligt 4:de § i detta protokoll af Andra Kammaren äfvenledes godkända voteringsproposition, gemensam omröstning öfver denna proposition, jemlikt 65 § Riksdags-ordningen, komme att företagas i början af sammanträdet nästkommande onsdag.

§ 9.

Förekom till afgörande Stats-Utskottets utlåtande N:o 88, i anledning af Kongl. Maj:ts nädiga proposition angående statsbidrag för åstadkommande af jernvägsförbindelse mellan landskapet Dalsland och Smaalenenes amt i Norge.

Ordet begärdes af:

Herr Jöns Rundbäck, som yttrade: Jag har till detta utlåtande fogat en reservation, men finner till min ledsnad, att i densamma råkat att insmyga sig dels en misskrifning, dels ett tryckfel, hvilka jag nu ber att få rätta, innan jag går vidare. Misskrifningen består deruti, att ordet "icke", som förekommer bland orden: "Då emellertid den nu ifrågavarande banan icke lärer etc." bör uteslutas. Tryckfelet är ordet: "motsvarande" i klämnen, hvilket bör heta "motsvarar".

Hvad sjelfva saken angår, får jag bekänna, att jag från början, allt sedan denna fråga först förekom till Riksdagens bepröfvande och ända tills nu, varit af den tanken, att det enda riktiga beslut, som angående densamma kunde fattas, vore att afslå hela framställningen. För ett sådant beslut talar i första rummet den omständigheten, som jag i min reservation tagit mig friheten framhålla, att Riksdagen 1871 beslutat, att utöfver hvad som af Kongl. Maj:t då blifvit begärdt och af Stats-Utskottet tillstyrkt att utgå till jernvägsanläggningar, under en tid af fem år understödja enskilda jernvägsbyggnader med sammanlagdt 10,000,000 R:dr, eller två millioner om året. Det synes mig att detta beslut bör af Riksdagen respekteras, så mycket hellre som jernvägsbyggandet för närvarande i stor skala inom landet pågår och lika viktiga jernvägar som den nu ifrågavarande mångenstädes blifvit utan något statsbidrag anlagda. Såsom ett ytterligare skäl för denna min åsigt vågar jag påminna om det beslut, som i fjor fattades angående statsunderstöd för anläggning af en jernväg mellan Westervik och Linköping. Framställningen derom afslogs enhälligt af båda Kamrarne, på grund deraf att densamma enligt nyss åbe-

ropade 1871 års Riksdags beslut icke kunde eller borde bifallas. Jag har dessutom mot det nu i fråga varande jernvägsföretaget att anmärka — en omständighet, som äfven Stats-Utskottet välvilligt påpekat — det jag icke tror att den föreslagna sträckningen af banan, för så vidt den berör Sverige, är på något vis lämplig eller ändamålsenlig. Då emellertid Kongl. Maj:t ansett frågau vara af så framstående vigt, och då jag icke inom Stats-Utskottet vunnit det understöd för min åsigt, som jag hade önskat, så har jag ansett det bäst att tillstyrka Kongl. Maj:ts proposition, men med det af mig föreslagna tillägget. Jag har nemligen icke kunnat finna det rättvist eller rimligt, att staten skulle skänka denna jernväg 1,000,000 R:dr, äfven under den förutsättningen att den finge denna stora trafik, som den af Kongl. Maj:t beräknats skola komma att erhålla, utan derföre föreslagit att, då banan en gång blifvit färdig och trafiken å henne blifvit så stor, att staten kan få någon ersättning för sina utlagda penningar, en sådan ersättning ock måtte lemnas, på sätt som i reservationen är framställt. Mitt förslag har å andra sidan äfven fått en sådan form, att bolaget af denna ersättningsskyldighet ej skulle komma att lida den ringaste olägenhet. Jag vill erinra Kammaren om, att då Riksens Ständer för ett par tiotal år tillbaka lånade ett annat jernvägsbolag, Gefle—Dala-bolaget mot två procents ränta, så gjorde de det derföre, att de ansågo det nödvändigt att uppmuntra företaget och icke trodde att banan skulle blifva vinstgifvande; och det är väl icke för mycket begärddt, att en sådan anläggning som en jernväg, hvilken i och för sig ju icke är annat än en industriel anläggning, får betala ränta till staten, så väl som alla andra industriela anläggningar få göra, så den har att tacka statens frikostighet för sin tillkomst. Genom mitt förslag sammanblandas ej heller statens på något sätt med bolagets affärer; allt hvad staten med dem skulle få att göra vore nemligen endast att deltaga i revisionen af bolagets räkenskaper och, så snart nettobehållningen af trafiken å jernvägen uppgår till mera än 6 procent af det tillskjutna byggnadskapitalet, af den öferskjutande delen deraf uppbära så mycket, som motsvarar 6 procent af statsbidraget. Statens rättighet att erhålla del i trafikinkomsten skulle således inträda först sedan aktieegarne erhållit sex procent i utdelning.

Jag vill icke vidare uppehålla Kammaren, utan förbehåller mig endast att, för den händelse anmärkningar skulle komma att mot reservationen framställas, få upptaga dem till besvarande. Skulle Kammaren bifalla Stats-Utskottets förslag, anhåller jag att dertill få foga min reservation och yrkar således bifall till min reservation mot Utskottets förslag.

Grefve Sparre: Riksdagen har nu under några år varit fri från jernvägsstrider, och jag hoppas således på Kammarens öfverseende, om jag för några ögonblick begär, icke dess uppmärksamhet — ty detta vore kanske för mycket begärddt — utan dess tillgift derför, att jag framlägger det intresse den ort, hvarom här är fråga, har för den af Kongl. Maj:t föreslagna och af Stats-Utskottet i detta betänkande tillstyrkta jernvägen till riksgränsen.

Vi hafva, mine Herrar, länge talat om, att rättvisa i afseende å statens deltagande i kostnaden för jernvägsanläggningarne borde skipas landets

dets olika delar emellan. Vi hörde t. ex. under en lång följd af år Norrländingarne beklaga sig öfver att de i sin mån fått bidraga till stambanorna i landets öfriga delar, men sjelfve icke fått något godt af dem; och Riksdagen fann det slutligen med billighet och rättvisa öfverensstämmande, att stambanorna skulle utsträckas äfven till Norrland. Nu är det fråga om en provins, som omöjligen, till följd af sitt läge, kunnat göra anspråk på någon stambana, men som otvifvelaktigt lika mycket som Norrland och andra provinser, hvilka fått stambanor, bidragit till kostnaderna för dessa banor, utan att någonsin — och nu ändå mindre än förr — hafva någon den ringaste utsigt att sjelf erhålla någon sådan. Genomgå vi rikets andra provinser, att börja med Skåne, så finna vi att denna provins på en gång fick en stambana af 7 à 8 mils längd, och län, för byggande af bibanor, till en längd af 12 à 15 mil. Genom Småland sträcker sig äfven en stambana, och understöd har dessutom beviljats till bibanor till Wexjö, Calmar och Carlskrona, samt dejemte för den sistnämnda bibanan ett anslag utan återbetalningsskyldighet, med andra ord en ren skänk, af 1,100,000 Rdr, på grund deraf att man önskade att banan till följd af sin strategiska och militära vikt skulle byggas bredspårig, hvilket utan nämnde skäuk ej hade blifvit förhållandet, enär kostnaden för banan derigenom skulle hafva blifvit bolaget för dryg. Westergötland har en stambana och har fått understöd till bibanor såväl till Wenersborg, Mariestad och Borås som Hjo—Stenstorp och nu senast en ny stambana till Carlsborg. Östergötland har stambana. Calmar län har fått 1,000,000 Rdr till skänks såsom understöd till banan Nässjö—Oskarshamn och anslag med återbetalningsskyldighet för jernbanan till Calmar. Södermanland har stambana, Nerike likaledes, Wernland äfven, Stora Kopparbergs län, Jemtland och Upland likaså. Göteborgs län har stambana till Göteborg och fått län till bibanan till Uddevalla, Halland har en nyanlagd bana genom Småland till Jönköping och afbidar endast utgången af de fem år, för hvilka Riksdagen 1871 ställde en bestämd summa till understödjande af enskilda jernvägsanläggningar till Kongl. Maj:ts disposition, för att begära understöd för anläggningen af en jernväg från Warberg till Mark. Alla rikets provinser, med undantag af Dalsland, Gotland och Öland samt Norrbotten och Westerbotten, hafva således fått jernvägar eller skola få det enligt redan uppgjorda och fastställda planer — den jernväg, som redan är beslutat att anläggas genom Dalsland, den så kallade Bergslagsbanan, som skall gå utmed Weners kust, kan nemligen omöjligen annat än genom den nu ifrågasatta, af Kongl. Maj:ts tillstyrkta, banan till Norge för Dalsland blifva af något gaga. När således alla rikets landskap, med undantag af de nyss nämnda, hafva fått jernbanor, och de flesta af dem stambanor, måne det då icke är skäl att äfven den gränsprovins, hvarom det nu är fråga, Dalsland, erhåller något understöd af statsmedel för en jernvägsanläggning af den beskaffenhet, att den sträcker sig till ett främmande land, Norge, hvilket redan sistlidet år beslutat anlägga en jernväg om 12 à 15 mils längd till riksgränsen för en kostnad af flera millioner speciedaler, under förutsättning att äfven på den svenska sidan en jernväg till samma punkt af riksgränsen anlägges. Den delen af Dalsland, genom hvilken denna jernväg kommer att sträcka sig, är ytterst fattig. Vi känna alla Kölen, denna gräns emel-

lan de båda rikena, som, om den också icke, såsom vi i barndomen finga lära oss, utgör något högt berg, åtminstone är en ofruktbar, icke ens skogbeväxt ås, som löper fram emellan båda länderna och hvarest föga eller intet är att hemta. Gränsbygden, isynnerhet på svenska sidan, är äfven mycket fattig, måhända till stor del i följd af de förhärjande krigens derstädes i forna tider. Landskapets belägenhet, dess aflägsenhet, har dessutom gjort, att civilisationen och industrien mindre kunnat dit framtränga, än till rikets flesta öfriga delar; landskapet har varit afstängdt från kommunikationer och således kommit att i alla afseenden stanna efter andra provinser. Det gäller nu att beträffande denna provins skipa rättvisa; ty det är först i sista hand, sedan nästan alla andra provinser, som nämndt, fått jernvägar, som det ifrågasättes att staten skulle räcka äfven henne en hjälpsam hand. Jag bör tillägga, att svårigheterna att på enskild väg åstadkomma de 5,000,000 R:dr, som jernvägen skulle kosta enligt det till Kongl. Maj:t ingifna kostnadsförslaget, äro så stora, att jag för min del skulle hafva varit mera benägen att ingå på samma villkor, som jemtländingar i fjor åtog sig, nemligen att hopsamla en viss summa och erbjuda den åt staten, under förbehåll att han skulle åtaga sig att bygga banan, detta till följd af den i orten rådande stora fattigdomen. Kongl. Maj:t har emellertid icke funnit godt att göra någon framställning till Riksdagen i sådant syfte, emedan banan i så fall, betraktad som stambana, så till sägandes skulle komma att hänga i luften mellan å ena sidan den norska banan och å den andra den s. k. Bergslagsbanan, men icke sammanhänga med statens eget jernvägsnät. Det återstod således ingen annan utväg än att göra en hemställan till Riksdagen om samma förmån, som förut beviljats icke allenast Carlskronabanan, utan öfven Nässjö-Oskarshamnsbanan. Förhållandet här är nemligen alldeles detsamma som det var med de två sistnämnda banorna; om Dalsland skulle hafva försökt att på egen hand få banan till stånd, så är det klart att banan ej skulle kunnat blifva annat än smalspårig, ett byggnadssätt som naturligtvis är det billigaste i betraktande af den kuperade terrängen och den höga bergås banan kommer att genomlöpa. Banan skulle i alla fall komma att blifva dyr; och det skulle således hafva legat i det bolags intresse, som åtagit sig att bygga densamma, att göra henne smalspårig. Bolaget har emellertid ej kunnat göra detta, derföre att det icke gerna går för sig eller kan anses med kloketen öfverensstämmande att anlägga en smalspårig jernväg af omkring 6 mils längd mellan tvänne andra banor, den norska Smaalenenesbanan till riksgränsen å ena sidan och Bergslagsbanan å den andra, hvilka begge äro bredspåriga, hvilket naturligtvis skulle hafva haft till följd tvänne omlastningar samt dermed förenade kostnader och olägenheter. Vid sådant förhållande återstod således ingenting annat än att, för befordrande af trafiken med brödrariket och den samfärdsel, som såväl i politiskt och ekonomiskt som måhända jemväl i strategiskt hänseende kan blifva nödvändig mellan rikena, göra en hemställan till staten om dess medverkan till att, af alldeles samma skäl som i fråga om Carlskrona-jernvägen, hvilken man för fästningens och flottans skull ville hafva bredspårig, ehuru detta ej kunde ske på annat sätt än genom ett statsanslag utan återbetalningsskyldighet, samt beträffande Nässjö-Oskarshamnsbanan, hvilken

utan ett dylikt anslag ej skulle kunna hafva kommit till stånd, få banan bredspårig. För befordrande af detta statens intresse kunde man dock hoppas, att staten skulle vilja göra en uppoffring.

Jag tviflar icke på, att Kammaren, i enlighet med Utskottets tillstyrkan, skall bevilja detta anslag, och jag är förvissad derom, att Kammaren med mig skall inse, att endast rättvisa derigenom vederfares en aflägsen gränsort, hvilken sålunda skulle få en ersättning för sina under förflutna tider utståndna lidanden. Jag tror dessutom, att den uppoffring, staten i detta hänseende skall göra, icke blifver större än de uppoffringar, den gör åt andra provinser, ty vi veta alla, mine Herrar, att, under de första 9 till 10 åren efter en jernvägs fullbordande, densamma icke inbringa mycket, och att det är först nu, sedan våra stambanor varit 10 år i gång, som man fått fyra eller fem procent ränta på det kapital, deras anläggande kostat; och skulle nu staten hafva anlagt denna jernväg med en kostnad af 5,000,000 R:dr — ty om staten skulle anlägga den, byggdes den icke för mindre utan snarare större belopp — så hade vi icke allenast under byggnadstiden utan jemväl under 10 år derefter haft våra penningar placerade der utan ränta; hvarigenom sålunda uppoffringen från statens sida skulle blifva lika stor, som om Utskottets förslag bifalles. Detta har jag velat säga till svar på den siste ärade talarens framställning. Han har nemligen yrkat, att, om företaget skulle lemna någon ränta eller utdelning till aktieegarne, staten skulle erhålla ränta på det lemnade bidraget. Jag vill icke neka till, att skäl kunde förefinnas dertill, så vida icke staten förut vid flerfaldiga tillfällen, till exempel till Nässjö—Oskarshamn samt Wexjö—Carlskronajernvägsbolag, skänkt en million utan några vilkor; och jag vet icke, hvarföre Dalslands jernvägsaktiebolag skall behandlas mera stufmoderligt än andra provinser. En annan svårighet ligger dessutom deruti, att den aktieteckning, som nu skett för denna bana och blifvit med svett och möda sammanbragt, är gjord under förutsättning, att ett anslag af en million kronor skulle af staten erhållas. Herrarne känna litet hvar, huru det tillgår vid en aktieteckning. Då det tränger på, är det visserligen en möjlighet att förmå personer teckna aktier till företaget; men när det sedermera kommer till kritan, skulle de med mycket nöje se, om de kunde draga halsen ur snaran och komma från saken; och en förövändning härtill är ytterst vådlig, hvilket likväl skulle inträffa, om icke de vilkor, hvarunder teckningen skett, inträffade. Denna omständighet gör, att jag måste hålla på bifall till Stats-Utskottets förslag utan något tillägg; och jag förmodar, att Kammaren skall finna, att Dalsland icke förtjenar annan eller sämre rätt än de andra provinser, som tillföre ätnjutit statens välvilja genom understöd åt jernvägsanläggningar. Genom förutnämnda tillägg skulle dessutom en ytterligare svårighet uppkomma. Landet är fattigt; och Herrarne känna alla, att det dröjer länge, innan en fattig ort, genom hvilken en jernväg går, gifver något utbyte af trafik. Beträktn i detta hänseende Wermlandsgränsen mot Norge! Den gifver obetydligt utbyte; likaså en del af Småland; ty transito-trafiken må vara huru stor som helst; det är dock trafiken i landet, der jernvägen går fram, som är den viktigaste.

Jag tillåter mig vidare yttra några ord i anledning af reservantens

yttrande, att jag i en broschyr, angående jernvägen genom Dalsland till Norge, hvilken är med mitt namn undertecknad och blifvit här utdelad, skulle hafva uppgifvit, att på denna jernväg skulle blifva en *enorm* trafik. Jag har skriften med mig; jag har till och med genomläst den i dag; men jag kan icke finna, att der står, att det skulle blifva någon *enorm* trafik. Jag har sagt, att det skulle blifva ett utbyte af varor från angränsande provinser, Westergötland och Småland, och möjligen till och med för uppköp till Norge från Skåne; men dessa varor äro icke af den beskaffenhet, att de gifva stor inkomst af trafiken; och det lilla, som af skogsprodukter kan komma från Dalsland, kan icke vara af synnerligt inflytande, emedan det blott är i sista delen af Dalsland, eller mellan sjön Stora Lee och riksgränsen, som någon skog förekommer. Således, om Herrarne täcktes kasta en blick på broschyren, skolen I finna, att der icke står ett ord om någon enorm trafik; ty ladugårdsprodukter och spannmål gifva icke stor inkomst åt jernvägen.

Jag kunde nu hafva slutat, om icke vi nu återigen hade fått en bedröflig företeelse af denna afundsamma ovilja från en grannprovins, för det en annan provins skulle få sig en liten fördel förunnad. Hafva vi icke med sorg bevittnat dessa eländiga afundsamma strider mellan provinserna? Hafva vi icke, just för att döda och onintetgöra dessa strider, beslutat att lemna i Regeringens hand penningar att till understöd för enskilda jernvägsanläggningar utdelas? Hafva vi icke gjort det just för att slippa ifrå dessa bedröfliga, afundsamma strider? — och likväl uppträda de nu i detta ögonblick, då en aflägsen landsort skulle få en liten del af de gåfvor, som med frikostig hand utdelats åt andra provinser.

Men, säger man, uppskjutom åtminstone afgörandet! Mine Herrar! Är det verkligen lämpligt att i fråga sätta uppskjutandet af denna fråga, då Norge redan under sistlidet år har beslutat anläggande af sin bana till gränsen under vilkor att en motsvarande bana anlades från Sveriges sida? Är det då lämpligt, att svenska Riksdagen i anledning af Kongl. Maj:ts proposition säger: "Nej, vi uppskjuta frågan; vi veta icke om eller hvar vi vilja anlägga banan"? Skola icke norrmännen åtminstone hafva ett svar! Och slutligen på hvad skäl, på hvad grunder skola vi uppskjuta frågan? Jo, för att man skulle anlägga jernvägen genom Bohuslän till Fredrikshald och icke genom Dalsland. Om Herrarne behagade betrakta kartan, skolen I finna, att denna väg skulle gå utmed hafskusten; men det kan väl icke vara skäl i att anlägga en jernväg utmed kusten, då den kan gå inuti landet. Men icke nog med det. Två mil från hafvet framgår ungefär under 4 à 5 mil parallelt med hafvet sjön Bullaren och bildar mellan sig och hafvet en liten smal landtunga. Der kan man väl icke vilja anlägga en jernväg, hvilken skulle omgifvas på ena sidan af hafvet och på den andra af den flera mil långa sjön Bullaren. Således måste den läggas på andra sidan om sjön, och det är just det, vi vilja. Visserligen skulle, på sätt Stats-Utskottet förutsatt, en krökning på jernvägen kunna göras ner till norra ändan af Bullaren för att upphemta trafiken från denna sjö, och sedan draga den upp till Fredrikshald; och skulle omständigheterna föranleda dertill, så finnes intet hinder för Kongl. Maj:t, att, efter förnyad pröfning af frågan, besluta en sådan sträckning af jernvägen, sedan Norges Storting deröfver blifvit hört

Jag tviflar på, att så kommer att ske, men jag skulle för min del icke hafva det ringaste deremot. En jernväg genom Bohus län vill dessutom Fredrikshald på inga vilkor hafva. Mellan Dalsland och Fredrikshald är deremot trafiken så stor, att, då man reser i Dalsland, man ständigt får höra inneväanarne tala om byn, hvarmed de alltid mena Fredrikshald; och det är flere af dem, som i hela sitt lif icke varit i någon annan stad. Kommersen mellan nämnda stad och Dalsland är också så stor, att Fredrikshald till banan mellan Mellerud och riksgränsen tecknat, såsom jag tror, mellan tre och fyra hundra tusen R:dr. Men till någon teckning i Bohuslänsbanan säga de nej. Och hvarföre skall man då uppskjuta frågan för någonting så förskräckligt osäkert och osannolikt, som den i fråga sätta banan genom Bohuslän; ty under de närmaste 50 åren åtminstone kommer icke någon bana att der anläggas; hvad derefter kan inträffa, vet jag icke.

Man har talat om, att, om den så kallade kustbanan från Skåne till Göteborg kommer att anläggas, densamma skulle fortsättas till Fredrikshald. Ja, jag har visserligen hört talas om tanke på en sådan kustbana; men ännu har den icke kommit till stånd; och då entreprenören redan en gång försuttit tiden och derpå fått förlängning, som också snart löper till ända, så synes det icke vara stor utsigt för att denna bana skall komma till stånd. Hvad deremot Halland lika väl som Bohuslän behöfver, det är jernvägar från kusten *inåt* landet; och för sådana banor vill jag arbeta. Jag har också någorlunda kännedom om förhållandena i Uddevalla, och jag tror verkligen icke, att intresset för denna bana är synnerligen lifligt der. Hvad man åter i Fredrikshald intresserar sig för, det är att få en jernväg till Dalsland; och det är hvad jag till det yttersta skall arbeta för; och med Guds hjälp skall det icke dröja länge, förr än vi få den.

Det är af intresse för städerna på kusten att komma i beröring med det inre landet; men det är icke af intresse för dessa städer att missunna det inre landet att få en utfartsväg till hafvet. Det är genom att ömsesidigt befordra dessa intressen och icke genom att afundsjukt motarbeta andras intressen, som den ena orten skall understödja den andra; och så försöka vi också att göra.

Jag fruktar, att jag alldeles för länge tagit Herrarnes tid i anspråk. Jag ber i det afseendet om tillgift, hvilken också, jag är derom öfvertygad, skall lemnas mig, då jag talat om en provins, hvilken för sina kommunikationer är i större behof af statens hjälp än många andra, och som, jag vågar hoppas det, genom företagsamhet, lif och arbetsamhet skall återgälda till staten den uppoffring, som staten nu behagar för den göra.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Häruti förenade sig Herrar *Westerdal*, *Johannes Larsson* och *Sven Håkansson*.

Herr Per Nilsson i Espö: Den föregående talaren yttrade, att, om provinsen sjelf skulle åstadkomma i fråga varande jernväg, den icke skulle kunna blifva annat än smalspårig. Ja! Det har alltid varit den ärade talarens älsklingssystem, hvilket visat sig genom de många smal-

spåriga banor, han hittills byggt; och då vi dessutom mången gång hört honom tala om, att Norrmännen skulle vara mycket förständigare än vi, derföre att de byggde smalspåriga jernvägar, hvarföre skall staten då lägga hinder i vägen för honom att få använda detta sitt älsklingssystem äfven för denna bana.

Vid en granskning af handlingarne i frågan, vill det synas, som om den verkliga skulle behöfva undergå en bättre utredning, än som nu skett, hvarigenom man kunde komma till bättre insigt i fråga om hvilken sträckning af banan vore den fördelaktigaste; och jag fruktar dessutom för att, om staten nu beviljar denna million, den blott skulle användas såsom lockbete att locka in sådana personer i företaget, som kanske derefter skulle komma att bittert ångra hvad de oförsigtigt ingått på.

Jag kan således icke annat än yrka afslag å så väl Utskottets förslag som Kongl. Maj:ts proposition i ämnet.

Herr Nils Petersson: Herr Talman, mine Herrar! Vi hafva under så lång tid arbetat med och beslutat öfver jernvägsföretag, att man skulle kunna tro den största och svåraste jernvägsfebern hafva lagt sig, och att en princip skulle hafva blifvit stadgad genom de beslut vi öfver dylika företag fattat. Det har man dock väntat på förgäfvets. Jag föreställde mig, att man, sedan 1871 års Riksdag anslagit 10,000,000 R:dr för understöd åt enskilda jernvägsanläggningar, skulle vara ifrån saken, och att dessa medel, som lemnats till Kongl. Maj:ts disposition, skulle utdelas till understöd åt sådana enskilda företag för den då beräknade tiden; men icke dess mindre ser man nu, att en sådan princip icke gjort sig gällande, och att de enskilda jernvägsanläggningarne icke blifvit tillgodosedda så, som Riksdagen afsåg, eller att de skulle få någorlunda lika understöd vare sig genom lån eller anslag. Men att så icke skett, derpå hafva vi tydliga bevis; och hvad orsaken härtill kan vara, är svårt att säga; men det tyckes, att, då de enskilda jernvägsbolagen uppfylla de vilkor, Regeringen och Riksdagen af dem fordrat, de också skola åtnjuta dylika fördelar. Det har af en föregående talare blifvit sagdt, att Riksdagen bör tillgodose ortintressena och icke motarbeta de enskilda jernvägsanläggningarne — det är någonting, som äfven jag önskar — och han påpekade, att Dalsland skulle blifvit mindre tillgosedt än andra provinser. Mot sistnämnda påstående måste jag dock protestera; ty just under senare tiden hafva flera betydliga enskilda jernvägsföretag icke fått statsbidrag, hvaribland jag särskildt kan nämna en jernväg i Calmar län. Det kan visserligen icke nekas, att Nässjö—Oskarshamns-jernvägen fått statsanslag; men jag vill fråga, huruvida beviljandet af detta anslag var välbetänkt, och huruvida den orten blifvit väl tillgodosedd dermed; men den har deremot icke erhållit det statslån, den begärt. Jag tror således, att man bör vara konsekvent i sina beslut; och då den ena orten icke får något dylikt anslag, så frågar jag, hvarföre en annan ort skall få sådant. Jag kan dessutom icke se, att någon skada kan uppkomma derigenom, att vissa jernvägsföretag få hvila någon tid, då man får tid att tänka närmare på saken. Så har det skett i den ort, jag tillhör, med den påföljd, att man, efter förnyad undersökning,

fann, att en beslutad jernväg kunde byggas billigare på annan sträckning än man förut trodde.

På grund af hvad jag sålunda anfört, anser jag, att Utskottets förslag bör afslås; hvarigenom vi komma i tillfälle att se, hvad orten sjelf kan göra, samt hvilken af de båda ifrågasatta sträckningarne är den lämpligaste. Jag får således yrka afslag å Utskottets förslag.

Friherre Ericson: Jag skall endast bedja att i några få ord få tillkännagifva och förklara för Kammaren orsakerna, hvarföre Stats-Utskottet denna gång frångått den princip uti detta hänseende, som Utskottet under de senare åren hållit på, nemligen principen att icke bevilja understöd af staten åt enskilda jernvägsholag i annan ordning än den, som 1871 års Riksdag har beslutat. Hvad som föranlett Utskottet att denna gång tillstyrka ett annat förfarande och genom bifall till Kongl. Maj:ts proposition förorda beviljandet af 1,000,000 R:dr åt Dalslands jernvägsaktiebolag, dock med de modifikationer, som Utskottet i sitt förslag framställt, det är, såsom Herrarne mycket lätt inse, våra förhållanden till Norge och det förhållande till Norges jernvägssystem och jernvägsbyggnader, i hvilket denna bana står; och då Kongl. Maj:ts proposition är framkallad af ett beslut från norska Stortingets sida att anlägga en jernvägsförbindelse med Sverige, så har Stats-Utskottet trott, att det skulle vara brist på tillmötesgående om svenska Riksdagen på detta förslag, på sätt och vis från bröderrikets sida, skulle svara nej och icke vilja gå det till mötes genom den jemförelsevis ringa uppoffringen af 1,000,000 R:dr. Jag säger *jemförelsevis ringa*, därför att denna bana kommer att blifva af stor ekonomisk fördel i samfärdseln mellan oss och Norge; och särskildt skall den i den betydliga del af Dalsland, som kallas södra Dalslands slättland, hvilket för närvarande icke är i den kultur, som önskligt vore, men i sig innebär alla anledningar till att kunna komma till en högre kultur, enär jordmånen är synnerligen god, framkalla en bättre produktion och göra den till hvad den bör vara: en kornbod för Norge. Ur ekonomisk synpunkt har man således ansett, att denna bana är af vigt; men naturligen hafva icke kunnat undgå Utskottets uppmärksamhet alla de fördelar, som ur praktisk unionel synpunkt och, i möjligen kommande olyckans dagar, ur strategisk synpunkt ligga uti att få så många lätta förbindelser med Norge som möjligt. Detta har varit anledningen, hvarföre Stats-Utskottet i detta fall gått ifrån den princip, det annars hållit på, och velat tillstyrka Riksdagen att genom ett anslag af 1,000,000 R:dr visa sitt intresse för det nya samband med Norge, som genom denna jernvägsanläggning skulle bringas till stånd.

Jag anhåller om bifall till Utskottets förslag.

Herr Jöns Pehrsson: Tiderna äro numera så föränderliga, att ingenting bör förefalla underligt; och man kan icke lita hvarken på Regeringen eller Riksdagen i fråga om beståndet af de beslut, som fattas. Det är ju icke många år, sedan man trodde sig hafva gjort ett slut på dessa jernvägsstrider, derigenom att man ställde till Kongl. Maj:ts disposition tio millioner R:dr att utdelas till understöd åt enskilda jernvägsanläggningar; men dessa millioner användas mycket hastigt, och ett enda

jernvägsbolag erhöi i understöd halfva summan, 5 millioner R:dr, en mycket hastig disposition af denna summa. Andra trakter kunde ju vara i lika stort behof af sådant understöd, som detta bolag, och vi hafva derpå ett exempel i Dalslands jernvägsbolag, hvilket nu begär en million R:dr af staten. Jag undrar visst icke på, att ortintresset vill hafva ett sådant anslag, men det märkvärdiga i saken är, att meningarne om här ifrågasvarande banas lämplighet inom samma ort äro delade, hvilket synes af de tvänne här i Kammaren utdelade, mot hvarandra i nämnda hänseende stridande, broschyrer i frågan. Häraf skulle vi, som stå utom frågan, kunna draga den slutsatsen, att saken ännu icke är så utredd, att medlen för närvarande böra beviljas, oaktadt det är troligt, att orten behöfver detta bidrag; och det så mycket mindre, som, om vi nu frångå vårt förra beslut, helt säkert flera lika berättigade anspråk inom kort skola framträda, och vi då åter vara inne på kapitlet att till sådana företag bevilja lån eller anslag på ett eller annat sätt. Dessutom förundrar det mig, att nästan samma statsutskottsledamöter, som vid 1871 års riksdag fattade förberörda beslut, nu så lättvindigt frångått samma beslut, och vilja bevilja denna million; dock på så stränga vilkor, att de svårligen kunna af bolaget antagas, för hvilket möjligen ställningen genom Riksdagens bifall härtill skulle blifva sämre, än den nu är. För min del finner jag således, att Utskottets förslag bör afslås, på det att ett förut fattadt beslut icke så hastigt må kastas öfverbord; åtminstone tror jag det vara skäl att vänta, tills vi få se, hvilka personer komma att teckna aktier i företaget, emedan man eljest möjligen kunde här få göra samma erfarenhet, som i fråga om Dalslands kanalbolag.

På dessa skäl yrkar jag afsiag å Utskottets förslag.

Herr Biesert: Då jag, med den kännedom jag eger om samfärdseln mellan Sverige och Norge, är öfvvertygad derom, att denna jernvägsanläggning, hvilken är af lika stort intresse för staten som för den ort, hvarigenom den kommer att framgå, skall komma att föranleda till en lifvigare förbindelse mellan de båda länderna, så vill jag för min del rösta för bifall till Utskottets förslag.

Herr Werner Ericson: Jag skulle helst hafva undvikit att yttra mig i en sådan fråga som denna, hvilken så lätt kan föranleda till obehagliga strider; men jag har dock såsom representant för en af de orter, som icke äro särdeles aflägsna från den nu i fråga satta bansträckningen, ansett mig böra lemna några upplysningar, på det att hvar och en som sådant önskar må blifva satt i tillfälle att opartiskt döma i saken. Jag erkänner mycket villigt, att jag något sent kommit fram med det förslag, som innehålles i den lilla skrift, som blifvit till Kammarens ledamöter utdelad. Men detta har haft sina skäl. Det har nemligen icke varit stor sannolikhet för att det väckta förslaget nu skulle vinna Riksdagens bifall, och jag har derföre icke i onödan velat besvara Kammaren med att genomläsa nyssnämnda tryckta anförande, utan har dermed dröjt i det längsta.

Hvad nu sjelfva saken beträffar, får jag nämna, att nyligen af hushållningssällskapet i Bohuslän blifvit utsedd en komité för utarbetande af

en ny undersökning angående byggandet af en jernväg från norska gränsen genom Bohuslän till Göteborg. Detta har gjort, att man inom detta landskap sökt återupptaga det gamla förslaget, att en utfartsväg från norska sidan söderut borde från Fredrikshald komma att gå förbi Uddevalla och vidare till Göteborg. Jag skall hålla fast vid den ståndpunkt, som så väl Regeringen och Stats-Utskottet som ock en broschyrförfattare vid en tidigare period af riksdagen i frågan intagit, då de nemligen företrädesvis hålla sig till den i fråga varande jernvägsbyggnadens stora vikt och betydelse från unionel synpunkt. Härvid skall jag ej inlåta mig på den diskussion, som talaren från Wenersborg sökt få i gång, då han i sitt anförande gjort en rundresa kring alla Sveriges provinser, såsom det synes just i afsigt att dermed försöka uppväcka den afundsjuke mellan olika ortintressen, öfver hvars tillvaro han straxt derpå så djupt beklagar sig. För min del skall jag icke utbreda mig öfver de olika ortintressena inom Sverige; jag skall icke ens, så vida jag icke blifver dertill alldeles nödsakad, i diskussionen upptaga Dalslands kanal och de förhållanden under hvilka detta företag kommit till stånd, utan jag skall blott hålla mig till de norska intressena, hvilka jag anser det vara vår pligt att, så vidt möjligt är, tillmötesgå. Om det nu föreliggande förslaget för närvarande afslås, anser jag det vara mycket möjligt, att det icke bör dröja längre än till nästkommande år, förr än jag med särdeles nöje skall finna mig uti att rösta för bifall till ett nytt förslag angående en sammanbindningsbana mellan de förenade rikena i mera sydlig riktning än den nu föreslagna. Då sålunda inga tvingande omständigheter föranleda till frågans afgörande redan i år, så torde man dermed böra uppskjuta, till dess man hunnit göra sig förvissad om, hvilkendera sträckningen för de begge brödrasfolken är den fördelaktigaste. Att så till väga gå anser jag vara att icke hysa ett större ortintresse, än hvartill man är både berättigad och skyldig. Det har blifvit yttradt, att det norska Stortinget redan beviljat anslag för tvänne jernvägar genom Smaalenenes amt till riksgränsen, samt att till följd deraf normännen vänta tillmötesgående från svensk sida, hvilken förhoppning det icke anstår oss att beröfva dem. Jag får härvid fästa Kammarrens uppmärksamhet på, hvad äfven relateras i den Kongl. propositionen, nemligen att norska Stortinget icke beslutit lemna 2:ne särskilda anslag för jernvägsanläggning från Fredrikshald till riksgränsen, utan tvärtom har denna banas byggande gjorts beroende af, huruvida en motsvarande jernbana på svenska sidan komme till stånd. Dessutom, då, enligt hvad af samma proposition inhemtas, nämnda bana i allt fall icke kommer att byggas förr än under loppet af år 1875, så kan jag icke begripa, hvad som nu brådskar med beviljandet af det i fråga satta anslaget. Det förefaller mig nästan, såsom om den ifver och skärpa, hvarmed man nu förfäktar det Kongl. förslaget, skulle antyda ett tvifvel om sakens framgång, för den händelse nemligen en närmare utredning komme att ävåbringas före det definitiva beslutets fattande.

På grund af hvad jag nu yttrat yrkar jag afslag å Utskottets hemställan.

Chefen för Kongl. Civil-departementet Herr Statsrådet Bergström: likhet med Herr W. Ericson får jag fästa Kammarrens uppmärksamhet

på att här icke är fråga om särskilda ortintressen; här är icke fråga om Dalslands eller Fredrikshalds intresse, utan om att åstadkomma en mellanriksbana, som skall sammanbinda Norges sydliga jernvägsnät med Sverige. I det hänseendet har redan från norsk sida sådana beslut blifvit fattade och åtgärder vidtagna, att, för så vidt man vill tillmötesgå norrmännens önskningsar i denna del, tiden äfven nu är inne för Sverige att fatta beslut i saken. Redan förra årets storting, såsom också är anmärkt i Kongl. Maj:ts proposition, beslöt att på norska statskassans räkning skulle byggas en bredspårig jernbana från Christiania genom Akershus och Smaalenenes amt till riksgränsen; den förra delen af denna bana skulle komma att gå i 2:ne linier, den ena öster och den andra vester om Glommen. Hvad vägen från Fredrikshald till riksgränsen angår, så gjordes byggandet af denna bana beroende deraf, att norska regeringen finge full visshet om att en motsvarande bana från svensk sida komme till stånd; i öfrigt beslöt norska Stortinget, att denna jernvägsbyggnad skulle utföras i hufvudsaklig öfverensstämmelse med jernbanedirektörens förslag. Detta förslag omfattade sträckningen från Fredrikshald till hemmanet Högen vid riksgränsen. I det fallet är sålunda redan beslut fattadt af norska Stortinget. Det är vidare anmärkt i den Kongl. propositionen, att någon annan lämplig anslutningspunkt än Högen näppeligen finnes, sedan den andra i fråga satta mötespunkten Hallerup, som ligger omkring $\frac{5}{8}$ norsk mil längre norrut, befunnits alldeles otjenlig. Kongl. Maj:t har under den 2 innevarande månad ytterligare aflåtit en proposition i ämnet till norska Stortinget. Uti det fördrag, som chefen för det norska departementet för det inre afgifvit till stöd för aflåtandet af den Kongl. propositionen, framhålles, att genom förra stortingets beslut sträckningen från Fredrikshald till Högen redan är beslutad; nu åter är fråga om anskaffandet af ytterligare medel förutom de 100,000 specier som förra stortinget beviljat; vidare tillägger chefen, att arbetsplaner äro utarbetade, efter hvilka för år 1874 skulle till nämnde jernvägsbyggnad användas 1,100,000 specier, under år 1875 ytterligare 2,300,000 specier samt under år 1876 och början af 1877 2,400,000 specier, eller tillsammans 5,800,000 specier. Norska budget-terminen sammanfaller, såsom Kammaren torde hafva sig bekant, icke med kalenderåret, utan sträcker sig från den 1 Juni ena året till samma dag följande år. Vidare omfattar nyssnämnde Kongl. proposition äfven förslag om att göra slutligt val mellan de olika liniealternativ, som varit ifrågasatta, nemligen det ena öster och det andra vester om Glommen. Dessa sammanfalla vid Sarpsborg, hvarifrån jernvägen sedan kommer att sträcka sig i sydostlig riktning till Fredrikshald och vidare fram emot riksgränsen. Sålunda är frågan om jernvägens sträckning i Norge klar och afgjord.

Nu har en representant från Uddevalla, hvilken äfven bland Kammarens ledamöter låtit utdela en skrift i ämnet, yrkat att behandlingen af den föreliggande Kongl. propositionen måtte till nästkommande riksdag uppskjutas, på det att man måtte komma i tillfälle att närmare öfverväga, huruvida icke den ifrågasatta mellanriksbanans fortsättning inom Sverige lämpligare än nu föreslaget blifvit borde utsträckas i mera sydlig riktning genom Bohuslän. Redan deruti ligger en egendomlighet i den värde representantens förslag, att han i fråga sätter att uppskjuta behand-

lingen af en Kongl. proposition. Såsom Kammaren har sig bekant, har visserligen under innevarande riksdag förslag blifvit väckt om att frågor, under vissa vilkor, skulle kunna uppskjutas från en riksdag till den närmast följande; men under närvarande förhållanden kan sådant icke ega rum, utan enda sättet att vinna ett sådant uppskof sker genom att afslå det förslag, med hvars afgörande uppskof önskas. Fråga om en jernväg genom Bohuslän till Uddevalla såsom en fortsättning af en jernvägslinie från Fredrikshald till riksgränsen väcktes verkligen redan år 1867, och till den af Kongl. Maj:t år 1869 tillsatta jernvägskomitée ingafs förslag i ännu; men tillkomsten af denna bana var byggd på åtskilliga förutsättningar, bland hvilka först och främst var den att banan från Uddevalla vidare skulle utsträckas till Göteborg. På denna grund förklarade komiterade, att förhållandena voro sådana att de icke kunde tillstyrka understöd för denna bana. Deremot blef det nu ifrågakända förslaget angående jernvägsanläggning från Högen öfver vestra Ed, söder om sjön stora Lee, och vidare till Wenersborg förklaradt förtjent af understöd, ehuru visserligen endast i sista eller trettonde rummet. Sedan den tiden har Bohuslänsintresset icke gifvit tecken till lif ifrån sig, hvaremot Dalslänsintresset har visat sig mäktigt af lifskraft. Elfsborgs läns landsting har nemligen till aktieteckningen bidragit med 100,000 R:dr. I Fredrikshald har aktieteckningen uppgått till ett belopp af 434,600 R:dr, enligt hvad Kongl. Maj:ts proposition till norska Stortinget utvisar; och, efter hvad jag särskildt hört, har staden Christiania tecknat sig för 100,000 R:dr. Det kan sålunda icke nekas, att intresset för den nu föreslagna linien på båda sidor om gränsen är ganska stort, hvaremot Bohuslänsintresset, såsom sagdt, icke visat tecken till lif. Nu försäkrar visserligen representanten från Uddevalla, att äfven detta senare intresse framdeles skall låta höra af sig; men något bevis för att så kommer att ske föreligger icke. Låtom oss då tillse hvad denne representant önskar. Först och främst vill han hafva en jernväg från riksgränsen till Uddevalla, och sedermera från denna staden fortsatt jernvägslinie till Göteborg. Han förutsätter statsbidrag för hela denna jernvägsbyggnad; han yttrar nemligen uti den lilla skrift han inom Kammaren låtit utdela bland annat följande: "För jernväg från riksgränsen till Uddevalla äro fullständiga undersökningar och kostnadsförslag uppgjorda för 3,5 fots spårvidd och för linien Uddevalla—Göteborg för 4,83 fots; dessa förslag hålla nu på att omarbetas till ett gemensamt, afsedt för 3 fots spårvidd från norska gränsen till Göteborg, hvilket är allt hvad man tror sig om att åstadkomma på egen hand medelst anslag af landstinget och kommunen samt enskild teckning, men med understöd af staten blefve förhållandet ett annat, och på grund af hvad jag vidare skall hafva äran upplysa, är tydligt, att det understöd, som man kan hafva skäl vänta af det norska intresset just bör komma denna sträckning till del". Längden från riksgränsen till Uddevalla är sex mil 26,400 fot, och från Uddevalla till Göteborg åtta mil, enligt uppgift af 1869 års jernvägskomitée. Deremot är den bana, som nu ifrågasättes att byggas från riksgränsen vid Högen öfver vestra Ed och Mellerud till Sunnanå hann vid Venern, icke mer än sex mil och nära 7,000 fot. Äfven på norska sidan ställa sig förhållandena gynsamare för denna sistnämnda linie än för Uddevallalinien. Enligt uppgifter i

Kongl. Maj:ts proposition till nästlidna års Storting är linien från Prestbacka den punkt på norska sidan, hvarifrån jernvägslinierna lämpligast skulle utgrena sig vare sig i riktning mot Dalsland eller Bohuslän, till sjön Bullaren i Bohuslän 1,24 norska mil, hvaremot vägsträckan från Prestbacka till Högen icke är längre än 0,99 norska mil, alltså en skillnad af 0,25 norska mil. Otvifvelaktigt är, att från norsk synpunkt skulle en bana genom Bohuslän med vidare fortsättning från Göteborg ända till Helsingborg vara den mest önskvärda, emedan den på den kortaste vägen komme att sätta norrmännen i förbindelse med utlandet; men från svensk sida har man icke alls visat sig mycket verksam för att bringa en sådan bana till stånd, och Norge har derföre nu beslutat sig för en jernväg i den sträckning som i Utskottets utlåtande omtalas.

Jag tillåter mig erinra derom, att Kongl. Maj:ts regering redan för ett eller annat år sedan beviljat koncession för byggande af jernvägar i tre sektiner, nemligen först från Göteborg till Warberg, vidare från Warberg till Halmstad samt från Halmstad till Helsingborg. Det visade sig emellertid snart, att utsigten att förverkliga de två första sektionerna voro så ringa, att vederbörande inom kort inkommo till Kongl. Maj:t med begäran om modifikation af vilkoren i den riktning att dem måtte tillstädjas att endast behöfva färdigbygga linien Halmstad—Helsingborg, men att de deremot måtte befrias från skyldigheten att bygga de tvänne nordligare sträckningarne Göteborg—Warberg och Warberg—Halmstad. Jag tror sålunda, att för närvarande icke finnes någon utsigt för att en jernvägssträckning genom Bohuslän inom kort skall komma till stånd. Representanten från Uddevalla resonnerar så, att om man väl får en jernväg från Uddevalla till Göteborg, så framkallas nog deraf helt snart en fortsatt utsträckning af jernvägen längre söderut. Jag tror tvärtom, att, om den stora jernvägslinien från Helsingborg till Göteborg först blifver färdig, så framkallas deraf nödvändigtvis en jernvägsanläggning från Göteborg den inre vägen upp emot riksgränsen. Att deremot antaga hvad representanten från Uddevalla antagit, tror jag icke vara grundadt på skäl.

Vidare får jag fästa uppmärksamheten derpå, att, om man bygger en bredspårig bana från norska gränsen öfver Vassbotten vid sjön Bullaren och vidare ned mot Uddevalla, så kommer der att uppstå ett spårvidsskifte, ty, förr än den smalspåriga Uddevalla—Wenersborgs-banan sammanträffar med bergslagens bana, hvilket sker vid Axnerud eller Yxnerud, möter icke någon bredspårig bana. Såsom man vet är nemligen Uddevalla-Wenersborgs-banan smalspårig, hvaremot både bergslagens och den nu ifrågakämda melianriksbanan komme att byggas bredspårig. Jag tror att äfven detta skäl bör tagas i betraktande.

Hvad angår den anmärkningen, att man genom att nu bevilja det begärda anslaget skulle kränka 1871 års Riksdags beslut, så tror jag detta vara ett skäl, som redan blifvit vederlagdt, så väl af Kongl. Maj:t som isynnerhet af Stats-Utskottet; och jag hembär särskildt Stats-Utskottet min tacksambet derför, att Utskottet sett denna sak icke från ortintressenas utan från den stora unionela synpunkten. Utskottet har äfven påpekat, att denna bana har en stor betydelse i strategiskt hänseende. Det är gifvet att så är förhållandet, men samma betydelse skulle

äfvén en jernväg genom Bohuslän komma att erhålla, derest den sättes i förbindelse med en norsk jernväg.

Jag för min del skulle helst önska bifall till Kongl. Maj:ts proposition i oförändradt skick, emedan jag tror att derigenom banan blefve bättre tillgodosedd, och man ändock kunde hafva vunnit den visshet om banans fullbordande, som Utskottet genom sitt förslag på annat sätt söker vinna. Den begärda millionen kommer naturligtvis icke att utgå förr än bolaget styrker att det förfogar öfver fyra femtedelar af anläggningskostnaden, det vill säga att ett sådant belopp, antingen derigenom att aktieteckningen blifvit fullbordad eller ock genom upptagande af lån, blifvit tillvägabragt.

Man har slutligen sagt, att aktieteckningen för detta företag vore något besynnerlig. Jag tror att ett sådant påstående icke har skäl för sig; ty, såsom jag förut nämnt, bestå aktieegarne af Elfsborgs läns lands-ting, som tecknat sig för 100,000 R:dr, vidare af innevärnarna i Fredrikshald, som tecknat sig för 434,400 R:dr och slutigen af Christiania kommun, som tecknat sig för 100,000 R:dr. Huru de öfriga aktierna äro beskaffade kan jag nu icke säga, men sjelfva bolagsordningen förutsätter att det icke kan komma i fråga för bolaget att utbekomma något statsanslag förr än full säkerhet för aktierna och för företagets fullbordande erhålles.

Om Kongl. Maj:ts proposition hade vunnit något understöd inom Kammaren, skulle jag hafva yrkat bifall till densamma; men hellre än att saken skall helt och hållet falla, tillåter jag mig hemställa om bifall till Stats-Utskottets förslag, hvilket också redan är Första Kammarens beslut.

Den skriftliga uppfattningen af detta mitt yttrande kommer ej att af mig justeras.

Grefve Björnstjerna: Efter Herr Civilministerns yttrande kan jag fatta mig ganska kort och hufvudsakligen inskränka mig till att instämma med honom. Lika med honom kan jag icke finna, att denna bana har med ortintressen att göra. Den är mycket viktigare än något sådant; den skall blifva ett sammanknytningsband mellan de skandinaviska folken. Hvarje krona af den summa, som blir nedlagd på detta företag, skall derföre säkert bära vacker ränta. Jag anser den föreslagna jernvägen så viktig, att den rätteligen borde förvandlas till statsbana, men jag inser lika med Stats-Utskottet, att det icke låter sig göra, då den icke kommer i samband med vårt stambanesystem. Vid sådant förhållande har icke varit annat att göra än hvad här föreslagits. Just derför att denna jernväg icke är att anse som lokalbana, kan jag icke heller finna, att Utskottets förslag står i någon strid med Riksdagens 1871 fattade beslut att för en tid af fem år begränsa statsunderstödet för enskilda jernvägsanläggningar till en summa af 10 millioner R:dr. Har jag rätt häri, så förfaller i och med detsamma den viktigaste invändningen mot beviljande af i fråga varande anslag.

Man har påstått, att den föreslagna riktningen för banan icke vore den bästa. Det är svårt för den, som icke har samma lokalkännedom som en och annan föregående talare, att derom yttra sig med full säker-

het, men vid en blick på kartan förefaller mig dock bansträckningen vara särdeles lämpligt vald, då den berörer sjön Stora Lee och löper ut vid hamn vid Venern. När dertill kommer att denna jernväg, sjelf bredspårig, skulle förena det norska statsbanesystemet med en bredspårig svensk bana till Göteborg, synes det mig obestridligt att denna väg måste vara fördelaktigare än en annan, som, anlagd från riksgränsen till den visserligen högst aktningvärda, men ändå ej så särdeles betydande staden Uddevalla, endast genom en smalspårig bana skulle sättas i förbindelse med våra bredspåriga stambanor. Att deremot besluta sig för en smalspårig bana från riksgränsen genom Bohuslän, är äfven af det skäl omöjligt, att i så fall Norges förnämsta vilkor för anslutning till företaget icke uppfylldes, det nemligen att banan på svensk sida skall blifva bredspårig. Jag vill alldeles icke inlåta mig i någon jemförelse mellan bredspåriga och smalspåriga banors fördelar, men då det gäller en öfverenskommelse mellan två kontrahenter, hvaraf den ene bestämdt icke antager annat än det bredspåriga systemet, då måste den andre gå in derpå, i fall han vill ändamålet. Mine Herrar, kunna vi vinna denna anslutning till Norge genom uppoffring af en million R:dr, ja, då synes mig denna summa så väl använd, att min enda önskan är den, att alla Riksdagens anslag lika säkert må blifva till gagn.

Jag yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Herr Werner Ericson: Jag skall anhålla att få yttra några anmärkningar mot hvad Herr Civilministern nyss anförde. Han sade, att i Bohuslän icke visat sig någon lifaktighet i att sträfvä för erhållande af en jernväg från riksgränsen genom länet, då man deremot i Dalsland med itver och kraft arbetat för att vinna en dylik förmån, och vi skulle derför i denna fråga sakna befogethet att tala i vårt läns intresse. Men jag får upplysa, att, allt från det fråga uppkom om åstadkommande af jernvägsförbindelse mellan Sverige och Norge i sträckning från Fredrikshald genom Smaalenenes amt till riksgränsen och vidare å svensk sida, vi anställt förberedelser och undersökningar för att möjliggöra banans dragning genom Bohuslän. Och innan man hunnit leda allmänna omdömet på afvägar, lär det varit för en hvar uppenbart, att en hufvudsak vid anläggningen af en bana, sådan som denna, vore att Norges utfartsväg öfver Sverige till utlandet blefve så gen som möjligt och att för detta ändamål bäst egnade sig banans dragning genom Bohuslän öfver Göteborg söderut. Hvad angår Dalsland och intresset i frågan, som der skulle i så hög grad varit verksamt, så kan det knappt hafva haft tillfälle att visa sig förr än på allra sista tiden. Ty för ett år sedan tänkte ingen menniska på att en bana skulle komma i fråga att anläggas från riksgränsen öfver Mellerud. Väl medgifves, att mot slutet af förra året frågan upptogs med beundransvärd energi och påpassande af ett gynnsamt ögonblick, men icke är det ett bevis derpå, att intresset i Dalsland är djupare och lifaktigare än i Bohuslän, och än mindre derpå att frågan om denna banas sträckning redan blifvit så utredd, att den bör afgöras. Jag kan icke begripa något skäl till denna brådska att, innan nödiga undersökningar skett, innan plan blifvit uppgjord, innan säkerhet vunnits att få tillräckligt penningar, bestämma banaens riktning. Det är

ej ens i föreliggande handlingar uppgifvet, huru långt afståndet är från riksgränsen till Mellerud. Jag kan ej förstå, att någon menniska skulle blifva lidande derpå att afgörandet af denna fråga uppsköttes till annan riksdag. Det borde väl vara uppenbart, att, då jag talat om uppskof med frågans afgörande, jag dermed ej kunnat mena annat än att Utskottets hemställan nu borde afslås. Jag yrkar afslag derå.

Herr Statsrådet Bergström: Herr Talman! Jag tillåter mig att rätta några faktiska misstag, hvartill den siste ärade talaren gjort sig skyldig. Han uppgaf, att ingen plan var uppgjord för i fråga varande bana. Detta är en alldeles oriktig uppgift. På sidan 13 i Kongl. Maj:ts proposition meddelas, att sådan plan blifvit till Kongl. Maj:t ingifven, och att yttrande deröfver blifvit af styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader afgifvet. Denna plan upptager icke allenast tekniska detaljer utan äfven beräkning af kostnaderna. I Kongl. Maj:ts proposition finnas också data, af hvilka framgår, huru lång vägsträckan är mellan riksgränsen och Mellerud. Från riksgränsen till Sunnanå är nemligen, enligt uppgift i Kongl. propositionen, en väglängd af 6 mil 5,690 fot och från Mellerud till Sunnanå $\frac{1}{2}$ mil. Om nu den ärade representanten från Uddevalla anställer en enkel subtraktion och från 6 mil 5,690 fot drager $\frac{1}{2}$ mil, så finner han längden på vägsträckan från riksgränsen till Mellerud, nemligen 5 mil 21,690 fot, och denna vägsträcka påstår jag vara kortare än väglängden från riksgränsen till Uddevalla, hvilken väglängd den ärade representanten sjelf uppgifvit till 6 mil 23,400 fot. Väl är sannt att afståndet från riksgränsen öfver Uddevalla till Axnerud är kortare än afståndet från riksgränsen till Axnerud öfver Mellerud, men det hindrar ej, att den bana, som här är föreslagen, är kortare än den, som representanten från Uddevalla ansett böra byggas.

För öfrigt vill jag erinra, att intresset för i fråga varande bana aldrig sofvit på svenska sidan om riksgränsen. Man har försökt att med utländskt kapital åvägabringa en sådan jernväg. En person ingaf samtidigt till svenska och norska regeringarne begäran om koncession för sådant ändamål. Men med anledning af den sorgliga erfarenhet man i Norge haft i fråga om "Hoved jernbanen" hyste man der motvilja mot de utländska kapitalen, och norska regeringen föreslog, att jernvägen på norsk sida skulle byggas af staten. Detta förslag bifölls af Stortinget, ehuru saken icke var synnerligen utredd. Vid sådant förhållande kunde den sökta koncessionen ej heller å svensk sida bifallas. Så snart detta var afgjort, tog man i Dalsland med fullt allvar saken om hand; hvaremot, såvidt regeringen blifvit bekant, sådant icke skett i Bohuslän.

Den skriftliga uppfattningen af detta mitt anförande kommer icke att af mig justeras.

Herr Hedin: Herr Talman! Jag skulle för min del med synnerligt nöje hafva lemnat mitt bifall till Kongl. Maj:ts proposition, men då ingen utsigt finnes för handen att ett yrkande i den riktningen finner framgång, skall jag böja mig för nödvändigheten och sluta detta mitt anförande med att yrka bifall till Utskottets förslag. Jag kan icke dölja för mig att detta förslag är hårdt och obilligt; det kommer utan tvifvel att rubba

jernvägsbolagets finansplan samt medföra för detsamma en betydligt ökad anläggningskostnad. Men jag hoppas att äfven på det sätt, Utskottet tänkt sig saken, företaget skall kunna genomföras, hvaremot, så vidt jag kan finna, reservanternes förslag synes vara afsedt att bringa hela företaget om intet. Här har mer än en gång under denna debatt talats om 1871 års Riksdags beslut i fråga om rätta sättet för staten att understödja enskilda jernvägsanläggningar. Jag tviflar på att inom hela representationen finnes en enda man, som var en varmare vän och ifrigare förfäktare af samma beslut än jag, och jag tillstår öppet att jag aldrig haft skäl att ångra detta beslut, utan allt framgent betraktar det såsom klokt och för landet gagneligt. Men jag vill icke anse det för annat än hvad det i verkligheten är, nemligen en allmän grundsats eller regel. När det icke gäller rätt och orätt, utan endast rent praktiska nyttighets- och klokhetsfrågor, då blifver antagandet af en abstrakt regel, från hvilken icke under några förhållanden något undantag skulle få ifrågasättas eller kunna medgifvas, ett olidligt slafveri, under hvilket jag icke vill böja mig och under hvilket icke heller någon enskild person eller korporation bör vilja böja sig. 1871 års Riksdags beslut är förträffligt så länge det står såsom en allmän grundsats, hvilken i de flesta, ja i nästan alla fall gör sig gällande, men som, när särskilda behjertansvärda skäl sådant påbjuda, icke stänger vägen för ett annat handlingssätt. Och har det icke blifvit väl upprätthållet? Hafva vi icke detsamma till stor del att tacka, att så många enskilda jernvägsbyggnader på senare tider kommit till stånd i vårt land? Om man nu på grund af alldeles särskilda förhållanden gör en afvikelse från regeln, så har väl icke denna derföre upphört att vara regel. Måhända erkänner man rättmätigheten af det nu i fråga satta undantaget, men befarar, att det, så rättmätigt det ock i och för sig må vara, skall, om det bifalles, såsom prejudikat draga många ytterligare undantag efter sig. Jag ber då att härvid få erinra, att de skäl som tala för bifall till det föreliggande förslaget äro af en så exceptionel natur, att jag svårigen kan föreställa mig att man vid något annat enskildt jernvägsföretag i vårt land skall kunna uppvisa några dermed jemförliga. Stats-Utskottet har från *en* sida redan påpekat detta, i det att nemligen Utskottet framhållit frågans unionela betydelse, hvilken också är så stor, att man ej utan skäl till och med kunnat i fråga sätta, om ej banan borde betraktas såsom en stambana samt anläggas af staten allena. Men det finnes äfven en annan sida, från hvilken frågans exceptionela beskaffenhet framträder och som hittills icke blifvit af någon föregående talare berörd. I en till Kammarens ledamöter utdelad skrift, om hvars innehåll äfven jag tagit noggrann kännedom, betonas också, att den Kongl. propositionen uteslutande afsett det unionela intresset. Jag vill derför framhålla att, äfven om man frånser detta unionela intresse, dock ett verkligt svenskt intresse återstår, som gifver frågan en exceptionel karaktär. Om detta intresse bör betraktas såsom ett allmänt intresse eller blott och bart ett lokalintresse, öfverlemnar jag till Kammarens bepröfvande. I mina ögon är det ett allmänt intresse, så sannt som rätt och billighet äro de högsta intressen för staten. Här är nemligen fråga om en ganska sen gärd af billighet och rättvisa åt en provins, af naturen icke synnerligen gynnad, en provins, i århundraden af gränsfejder härjad,

af statsmakten i ovanligt hög grad förbisedd, bortglömd, för att icke säga styfmoderligt behandlad. Jag försäkrar att dessa uttryck icke äro öfverdrifna och tror mig kunna derpå lemna bevis. I gamla tider visste man knappast hvad man skulle göra med denna provins. Den skjutsades fram och tillbaka såsom ett bihang än hit och än dit. Landskapets utmärkte historieskrifvare uppgifver minst ett halft tjog gånger som dylika förändringar i landskapets högsta administration egt rum under århundradet 1567 till 1680, hvilket sistnämnda år det återförenades med Elfsborg, hvarvid det sedermera förblifvit. Men härunder har det också förblifvit, att Dal varit undanskymdt och underordnad i denna farliga allians mellan den starke och den svage. Att landskapets innebyggare nog samt känt denna ogynsamma ställnings svårigheter, derpå behöfver jag icke leta efter bevis. Helt nyligen har en ansökan från Dals landstingsmän varit föremål för Kongl. Majts pröfning och blifvit afslagen, att detsamma måtte få utgöra ett särskildt landstingsområde. Detta betyder i sanning icke så litet! Och hvad har staten i sjelfva verket gjort för denna provins? Hvad har staten gjort för att befämja dess kommunikationer? Och, för att betrakta en annan sak, hvad har staten gjort för att befämja dess skolväsende? Då för omkring tjugu år sedan Lignell utgaf sin beskrifning öfver grefskapet Dal, kunde han anföra, att från början af detta århundrade hade staten derstädes låtit anlägga en enda landsväg om 22,500 alnar samt lemnat bidrag till tvänne andra om tillsammans 18,286 alnar. Under samma tid hade i den fattiga provinsen på härrads, socknars eller socknedelars och enskildes bekostnad bygts vägar till en utsträckning af 246,863 alnar. Man skall kanske härvid erinra att staten lemnat provinsen ett kraftigt handtag på senare tider, nemligen vid byggandet af Dalslands kanal. Ja! sent omsider, efter 100 års väntan, blef denna kanalbyggnad en verklighet. Det var vid 1765 års riksdag, som detta projekt första gången framträdde och af Rikets Ständer lades i regeringens hand. Men är nu denna kanal byggd med statens medel? Visserligen till en del, men så att statsbidraget hufvudsakligen lemnades som lån, och det på betydligt sämre lånevilkor än som förunnades t ex. Gefle—Dala jernvägsbolag. Statens anslag åter till kanalbyggnaden utgjorde blott 249,750 Rdr. Staten har icke låtit bygga en enda jernväg genom denna provins eller till något sådant företag lemnat understöd. Men inom det rika och mäktiga Skåne har staten lemnat icke mindre än 5,470,000 Rdr såsom låneunderstöd till jernvägsbyggnader. Vid sådant förhållande torde få medgifvas, att staten åtminstone ej kan sägas hafva behandlat grefskapet Dals innebyggare såsom "de mest gynnade nationer".

Jag sade att det förtjenade undersökas, hvad staten gjort till befämjande af provinsens skolväsende. Ämål, provinsens enda stad, har ett treklassigt läroverk. Så illa stäldt är det icke i detta afseende inom någon annan af Sveriges provinser, om jag undantager Herjeådalen, som icke eger någon stad. Jemför jag nu Dalslands areal, 36 ⁸¹³/₁₀₀₀ kvadratmil, och folkmängd, som år 1870 var 84,491 personer, med Blekinges, något öfver 26 kvadratmil och blott en half gång större folkmängd, eller 126,031 år 1870, hvilket landskap har ett högre elementarläroverk i Carlskrona,

ett femklassigt i Carlshamn, ett tvåklassigt i Sölvesborg, ett tvåklassigt i Ronneby — hvilka två sistnämnda nu skola upphöjas till treklassiga — eller med Upsala län, ej fullt 45 kvadratmil och 100,159 innevägnare år 1870 — d. ä. ej 25 % högre än Dals — som har ett fullständigt läroverk i Upsala och ett femklassigt i Enköping, eller slutligen med de nordigaste länen, så framstår missförhållandet ganska bjert.

Denna jämförelse skulle kunna fortsättas äfven in på andra områden, men jag tror att det anförda kan vara tillfyllest för att Kammarens ledamöter skola medgifva att jag icke hade orätt, då jag nyss påstod att denna provins har varit förbisedd, bortglömd, ja till och med styfmoderligt behandlad.

Här har blifvit berörd en sak, vid hvilken jag dock icke vill länge uppehålla mig, i synnerhet som jag funnit att densamma, oaktadt den icke lämpar sig för skämt, blifvit i den till Kammarens ledamöter utdelade broschyren något skämsamt behandlad. Den ärade representanten från Venersborg har talat om de lidanden, som oupphörligen öfvergått denna provins under flera århundraden. Det finnes en vetenskap — och den skämtar icke — nemligen statistiken, som vet att omtala de långvariga efterverkningarne af kriget och dess förhärjande lidanden, hvilka väl låta sig förmärkas 40, 50 ja ända till 100 år efteråt. Och denna bygd har varit ofta utsatt för dessa krigets förödelse. Dock — jag skall, som jag nämnde, icke uppehålla mig längre vid detta ämne. Endast det vill jag tillägga, att dessa olyckor, som tidt och ofta drabbat provinsen, i högst väsendtlig mån bidragit dertill, att densamma icke kunnat, såsom åtskilliga andra af rikets provinser i våra dagar, bringa sig upp till ekonomisk välmakt, och att den derför är i behof af större omvårdnad från statens sida än som hittills kommit den till del. Ett oeftergifligt villkor för ekonomisk lyftning i vår tid är ju jernvägar. Sådana har Dalsland ännu icke fått. Det är visserligen en sanning att det kommer att blifva berört af den stora bergslagsbanan, som erhållit något understöd af staten. Men jag kan icke säga att provinsen blifver annat än berörd af denna jernväg, sedan kampen mellan de olika intressena så utfallit, att banan skall dragas uteder Venerns strand. För öfrigt är jag fullt öfvertygad om att, äfven om denna bana framdragits midt igenom landet, den icke skulle kunna tillräckligt tillgodose ortens intress. Landets naturliga förhållanden göra, att detta endast kan ske genom en tvärbana. Och det är just för byggande af en sådan bana som Kongl Maj:t nu begärt det lindriga anslaget af en million R:dr.

Jag skulle, som jag i början af mitt anförande nämnde, helst vilja yrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition, men då jag icke vågar hoppas att ett sådant yrkande kan vinna Kammarens bifall, nödgas jag inskränka mig att anhålla om bifall till Stats-Utskottets förslag.

Jag omtalade nyss att staten under förra hälften af detta århundrade anlagt en enda landsväg inom denna provins. Den löper från Toftedals kyrka till Höglandet vid norska gränsen och fullbordades åren 1821 — 1822. Men den påbörjades redan för sextio år sedan, nemligen på våren 1814, i akt och mening att underlätta de svenska truppernas inmarsch i Norge. Fältmarskalken Hans Henrik von Essen skrifer i juni månad sistnämnda år till då varande Kronprinsen Carl Johan, att han

låt it påbörja detta vägarbete, och att han deraf väntade sig stora fördelar vid fälttågets öppnande. Det är just i denna samma trakt, som den nu föreslagna unionela jernvägen skall gå fram. Den är också afsedd att främja en eröfring, men en fredlig och ömsesidig af inbördes bekantskap, förtroende, aktning och kärlek mellan de förenade folken. Den skall bidra att styrka det föreningsband, om hvilken Rikssakten året efter nyssnämnda vägarbetes påbörjande med ett förutseende, som bekräftat sig, kunde säga att det var *lyckligen knutet* mellan Skandinavien och tvänne folk.

Med Herr Hedin instående Herrar *Anders Andersson* i Smedbyn och *August Börjesson*.

Herr Lundström: Efter de många och villyftiga anföranden, som blifvit hållna i denna fråga, anser jag mig skyldig att fatta mig så kort som möjligt. Jag skulle i likhet med den siste ärade talaren hafva helst yrkat bifall till Kongl. Maj:ts proposition, men då densamma icke har utsigter att vinna Riksdagens bifall, så återstår icke heller för mig annat än att ansluta mig till Utskottets förslag. Jag vill icke trötta Kammararen med att upprepa några af de skäl, som tala för den i fråga varande jernvägens byggande; de hafva redan blifvit af föregående talare uti deras sakrika och välgrundade anföranden så tillräckligt påpekade, att jag icke kan hafva något väsendtligt att dervid tillägga. Då jag sålunda kommer att rösta för bifall till Utskottets förslag, ber jag dock att få på förhand förklara, att sådant sker, oaktadt jag icke kan fullt gilla detsamma. Jag skulle nemligen hafva önskat, att Utskottet vid anslaget beviljande hade fäst ett vilkor, som jag, för min del, anser vara af allra största vikt, nemligen att det skulle stå staten fritt att i en framtid på vissa vilkor inlösa den i fråga varande bansträckan. Jag har mig noggsamt bekant, att ett sådant vilkor blifvit under senare tider föreskrifvet af Kongl. Maj:tt vid beviljande af koncession åt åtskilliga jernvägsbolag, men så vidt jag vet, har det vid alla dessa tillfällen endast skett i fråga om bansträckningar, som stått i direkt förbindelse med stambanorna. Nu har emellertid, så vida jag blifvit riktigt underrättad, ett sådant vilkor stipulerats för jernvägslinien Ludvika—Kihl—Göteborg, och om staten i en framtid begagnar sig af sin lösningsrätt, så blifver denna bana en stambana och dermed skulle den nu föreslagna jernvägen inträda i samma förhållande till denna stambana, hvori nyssnämnda enskilda banor för närvarande befinna sig. Jag anser det omnämnda förbehållet vara af så mycket större vikt, som våra enskilda banor för närvarande äro på god väg att, måhända inom en icke så långt aflägsen framtid, växa stambanorna öfver hufvudet. Man har i andra länder kommit till insigt om, att det varit ett stort förbiseende att icke för alla enskilda banor stadga ett dylikt vilkor; och hvad särskildt England angår, så har der trafiken å de enskilda banorna i många fall bedrivits på ett så otillfredsställande sätt, att det starkt ifrågasatts, att staten skulle inlösa dem alla. Det är icke omöjligt, att i en framtid förhållandet kan blifva detsamma hos oss. Men oaktadt det sålunda torde få anses högeligen önskligt, att ett sådant vilkor, som jag nyss nämnde, föreskrifves för alla enskilda jernvägsföretag, som hädanefter komma att erhålla koncession, vill jag likväl

icke nu framställa något särskildt yrkande i denna riktning, helst jag är öfvertygad om, att Kongl. Maj:t nu skall finna tiden inne att utan undantag tillämpa en sådan grundsats. Och dessutom finnes i Utskottets utlåtande en punkt, som häntyder på att äfven Utskottet tänkt sig ett vilkor i samma syfte, då nemligen Utskottet säger, att jernvägsbolaget skall förbinda sig att uppfylla alla öfriga vilkor, som Kongl. Maj:t för understödets erhållande kan finna för godt att i nåder föreskrifva! I förhoppning derföre, att Kongl. Maj:t bland andra vilkor för understödets erhållande äfven skall föreskrifva ett sådant, som af mig nu angifvits, yrkar jag bifall till Utskottets förslag oförändradt.

Medan jag har ordet, kan jag icke underlåta att framställa en anmärkning med anledning af det skick, hvori förhandlingarne i denna fråga för Kammarens ledamöter föreligga. Jag tror nemligen, att det vore af stor vikt, om Stats-Utskottets förslag i frågor, sådana som den förevarande, vore åtföljda af en liten karta, den må nu vara aldrig så obetydlig, när icke en sådan åtföljer den Kongl. propositionen. En sådan karta är bifogad norska stortingets handlingar i denna fråga; och jag tror att det vore synnerligen lämpligt, om en dylik åtgärd städse iakttoges äfven hos oss. Detta bör vara lika lätt för Stats-Utskottet som t. ex. för Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskott, hvilket vid utlåtanden rörande ifrågasatta förändringar af gator, tomter och dylikt, ofta bifogar upplysande kartor. Det är understundom icke så lätt äfven för den, som eger tillgång till rätt goda kartor, att bland alla de å sådana utsatta namn få reda på just den han önskar finna och äfven derefter att få en klar öfverblick öfver dessa ställens belägenhet i förhållande till hvarandra, så vida han icke sätter sig att sjelf konstruera upp en särskild mindre karta öfver de detaljer, som äro i fråga.

Herr Billström: Jag afstår från ordet samt instämmer till alla delar med Herr Werner Ericson.

Herr Nyblæus: Äfven jag anser den unionela sidan af saken vara af den stora betydelse, att, då icke några utsigter finnas att Kongl. Maj:ts proposition skall vinna Riksdagens bifall, jag icke tvekar att biträda Stats-Utskottets förslag.

Herr Sven Nilsson i Österslöf: Jag ber blott att få öppet förklara, att i händelse det kommer till votering, jag ämnar, oafsedt alla ortintressen, rösta för bifall till Utskottets förslag, emedan jag anser nödvändigt, att vi sammanbinda oss med brödralandet så mycket vi kunna. Och när dertill kommer, att norrmännen gjort sig beredda att gå oss till mötes, så vill jag för min del icke vara bland deras antal, som vända dem ryggen.

Herr Werner Ericson: Med afseende på det yttrande från stockholmsbänken, som rönt så mycket bifall, ber jag att få göra den anmärkningen, att det icke egentligen har med denna saken att göra, om Dalsland för århundraden tillbaka blifvit förhärjadt af krig, eller om det fått för liten omvårdnad af staten eller gått miste om jernvägar. Jag begär blott, att frågan i det outredda skick, hvori den befinner sig, och då ingen menniska derigenom lider något för när, skall uppskjutas

på ett år. Skulle till den tiden intet bättre förslag hafva framkommit, skall jag med största nöje yrka bifall till det som nu föreligger. Men för närvarande yrkar jag fortfarande afslag derå.

Öfverläggningen förklarades slutad. Derunder hade yrkats dels bifall till Utskottets hemställan i oförändradt skick, dels bifall till samma hemställan, med det tillägg Herr Jöns Rundbäck i sin vid utlåtandet fogade reservation föreslagit, dels ock afslag å så väl Kongl. Maj:ts proposition i ämnet som jemväl Utskottets förslag. I enlighet med dessa yrkanden gaf Herr Talmannen propositioner och förklarade sig anse svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för bifall. Votering blef emellertid begärd; och skedde alltså, sedan till kontraposition antagits yrkandet på afslag, omröstning enligt en nu uppsatt och af Kammaren godkänd voteringsproposition, lydande sålunda:

Den, som bifaller hvad Stats-Utskottet hemställt i utlåtandet N:o 88,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har Kammaren afslagit så väl Kongl. Maj:ts proposition i ämnet som jemväl Utskottets ifrågavarande hemställan.

Omröstningen visade 83 ja mot 80 nej; hvadan Utskottets hemställan blifvit af Kammaren bifallen.

§ 10.

Skedde föredragning af Sammansatta Banko- och Lag-Utskottets utlåtande N:o 1, i anledning af Herr A. Gumælii motion om ett tillägg till Lagen för Rikets Ständers Bank, rörande Bankens reservfond.

Herr Philipsson yttrade: Jag har vid detta nu föredragna utlåtande fogat min reservation, helt enkelt af den anledning, att jag icke anser Utskottets förslag vara fullt uttömmande ämnet. Reservationen talar nemligen äfven om det fall, att utom reservfonden någon del af grundfonden åtgått och föreslår, att vid sådan eventualitet grundfonden skall främst åter uppbringas till dess fastställda belopp 25 millioner. Utskottet har deremot icke förutsatt denna händelse. Det skulle således kunna komma att inträffa, att bankoviusten först tages i anspråk till fyllande af reservfonden.

Jag vill visserligen gerna medgifva, att dessa lagbestämmelser, huru de än komma att lyda, ej äro så viktiga, som andra stadganden, hvilka skola komma att tillämpas af domare och myndigheter, under det att den nu i fråga varande lagen endast skall tolkas af bankofullmäktige. Då Första Kammaren nu bifallit Utskottets förslag, vill jag emellertid ej

framställa någon anhållan om bifall till min reservation, men har dock ej kunnat underlåta att uttala min åsigt, helst Utskottets förslag skall undergå granskning af Högsta Domstolen. Jag slutar således utan att göra något yrkande.

Herr Hæggström: Då reservanten icke framställt något yrkande, kan jag inskränka mig till att helt enkelt yrka bifall till Utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Föredrogs Lag-Utskottets utlåtande N:o 30, i anledning af ej mindre Kongl. Maj:ts nädiga proposition, i fråga om inskränkning i rättigheten att till förtäring på stället försälja vin och maltdrycker, än äfven enskilda motioner i ämnet.

1:sta punkten.

Efter uppläsning af Utskottets hemställan under *litt. a* uppstod öfverläggning och anförde:

Friherre Lagerfelt: Lika stor tillfredsställelse som jag rönte, då jag häromdagen fick deltaga uti Riksdagens beslut i bräuvinsfrågan, erfor jag äfven, då jag emottog detta utskottsbetänkande. Jag kan likväl icke neka, att jag vid närmare granskning fann en, efter mitt förmenande, väsendtlig brist deruti, då jag såg, att der icke talats något om den s. k. "försäljningen i mindre omfattning". Om detta af Utskottet framlagda förslag skulle blifva antaget, skulle det, enligt min tanke, komma att helt och hållet eluderas, så länge den författning kvarstår, som tillåter den olyckliga försäljningen i mindre skala medelst "kringbäring" eller "från bord". Jag skulle således önska, att till denna punkt blefve tillagdt det stadgande, att samma bestämmelser, som skulle gälla för rättighet att få försälja öl och maltdrycker utom måltider till förtäring på stället, skulle äfven gälla för rättighet till försäljning "utomhus i mindre omfattning". Efter den erfarenhet, som jag erhållit härom, är det just detta kringbärande och kringdragande af öl, som åstadkommer de största oordningar. Det går vanligtvis så till dermed, att denna försäljning icke allenast sker från bord, utan från vagnar, på hvilka försäljarne fara omkring i landsorten, och omkring dessa vagnar samlas nu en mängd folk, som anse sig berättigade att köpa dessa varor och sedermera sålunda öfverlasta sig. I aflägsnare landsorter kan det, med den ringa polisuppsigt som der finnes, icke vara möjligt att på något sätt hindra de oordningar, som sålunda uppkomma. Kommunalnämnden kan i det fallet ingenting göra, då hvar och en anser sig vara i sin fulla rätt vid sådan försäljning. Skulle nu denna punkt godkännas, så är jag öfvertygad om, att hvarje ölstuga, som blifvit af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande tillåten, skall skicka ut till auktioner och tillfälliga församlingar af folk per-

soner, hvilka skola försälja dessa olycksaliga drycker, öl och porter, och med den kännedom jag har om förhållandena tänker jag, att det vanligtvis icke skall stanna vid öl och porter, utan de skola äfven medtaga andra mera rusgifvande drycker. Detta är, såsom sagdt, omöjligt för den ringa polisuppsigten på landsorten att öfvervaka.

Emot den af Lag-Utskottet här föreslagna författning har jag i öfrigt ingenting att anmärka, och yrkar således blott, att till den nu i fråga varande punkten göres ett tillägg af följande lydelse:

“Hvad här ofvan är föreslaget rörande rättighet att annorledes än vid måltider till spisande gäster tillhandahålla allmänheten vin och maldrycker till förtäring på stället, gälle äfven rörande rättighet att försälja maldrycker utomhus i mindre omfattning“.

Herr Lyth: På samma gång, som jag ber att få instämman uti den föregående talarens yttrande, vill jag blott nämna, att, då jag reserverade mig emot Utskottets förslag, att det framdeles såsom hittills skulle vara tillåtet att från bord utomhus i mindre omfattning utan kontroll försälja maldrycker, förklarade jag mig till alla delar instämman uti den 4:de punkten af Herr von Gegerfeldts närmare motiverade reservation, der det heter: “Den nu ovilkorligen medgifna rättighet att försälja öl och porter “utomhus i mindre omfattning“ synes mig böra underkastas enahanda vilkor som annan försäljning af nämnda drycker till förtäring på stället. Dessa drycker äro lika rusgifvande om de försäljas utomhus som inomhus, och försäljningens omfattning beror af de tillkommande kundernas antal och förtäringlust; svårigen kan i detta hänseende någon gräns bestämmas, vid hvilken säljaren skulle hafva skyldighet att med försäljningen upphöra. Denna försäljning komme otvifvelaktigt att i de trakter, der annan försäljning till förtäring på stället blifvit förbjuden, i väsendtlig del träda i den senares ställe.“ För öfrigt vill jag blott upplysa om, att Första Kammaren redan fattat beslut i denna riktning, och jag behöfver väl knappast påpeka, att om Utskottets förslag oförändradt antoges utan någon bestämmelse rörande denna slags försäljning, så skulle det leda till så stora oordningar, att nyttan af det fattade beslutet, med afseende på de öfriga nya bestämmelserna, skulle blifva ringa eller ingen. Om vid större folksamlingar, såsom t. ex. vid auktioner och uppbordestämmor, så många personer som helst fritt skulle få försälja maldrycker, så kan man lätt inse, till hvilka missbruk det skulle leda. Jag yrkar på grund häraf följande tillägg till den i fråga varande punkten: “att den nu ovilkorligen medgifna rättighet att försälja maldrycker utomhus i mindre omfattning“ bör underkastas enahanda vilkor som annan försäljning af nämnda drycker till förtäring på stället.

Grefve Sparre: Jag vill upplysa om, att denna fråga angående försäljning af maldrycker “utomhus i mindre omfattning“, såsom den samma i KONGL. Maj:ts proposition benämnas, har inom Utskottet blifvit vidlyftigt och grundligt behandlad. I allmänhet ansåg man likväl der, att då erfarenheten hittills icke gifvit vid handen, att några synnerliga inskränkuingar i detta afseende behöfvas, och man för öfrigt var rädd att med sina inskränkuingar gå längre än den allmänna rösten

inom landet skulle medgifva, man gjorde klokast uti att icke nu tillstyrka några ytterligare undantag eller restriktioner. Bestämmelser i detta afseende äro ju egentligen polisstadgar, och om icke hvad som nu föreslagits skulle anses tillräckligt, så beror det ju alltid på Kongl. Maj:t att med anledning af de upplysningar, som kunna inhemtas, gå längre i restriktioner. I afseende å sådana åtgärder, hvarom nu är fråga, bör man efter min uppfattning i allmänhet akta sig för att icke taga ut steget alltför långt. Det väcker motvilja, respekten för lagen åsidosättes och man vänjer sig vid att se genom fingrarna med lagöfverträdelse. Jag tror således att, hvad städerna angår, polismakten der bör kunna genom ändamålsenliga författningar ståtja det onda, som man genom det nu föreslagna lagstadgandet ville hindra, och om rättigheten till försäljning af dessa drycker missbrukas på landet, så bör väl icke heller polismakten der vara så vanmäktig, att den icke kan ingripa med allvar. Jag tror således, att man gör rättast uti att nöja sig med de restriktioner, som innehållas uti detta förslag och för öfrigt afbida den erfarenhet, som man kan vinna genom dess tillämpning, och yrkar jag följaktligen bifall till Utskottets förslag.

Herr MalMBERG: Jag ber för min del att få instämman uti det af Herr Lyth väckta förslag. Jag tror, att det verkligen är af stor vikt att bestämma försäljning af vin och maldrycker i likhet med hvad som skett angående brännvin, enär åtminstone i Norrland det konstgjorda vinet under namn Libeta eller Calabria verkar särdeles demoraliserande äfven på landets qvinliga befolkning.

Jag yrkar derföre bifall till Herr Lyths förslag.

Herr Statsrådet BERGSTRÖM: Det är mycket upplysande att höra af representanter från skilda landsdelar, att denna försäljning af maldrycker "utomhus i mindre omfattning" försakat oordningar och gifvit anledning till klagomål. Regeringen har verkligen antagit, att så också kunde vara förhållandet, men det har förefallit Kongl. Maj:ts regering som om svenska folket dock borde åtnjuta någon grad af frihet i detta afseende. Jag tror, att man redan gått så långt i inskränkningar, som man kan gå. Först och främst bör man komma ihåg, att denna försäljning utomhus i mindre omfattning är rent af tillfällig. Det kan hända, att en person har lust att bedriva den vid ett tillfälle men icke vid något annat. Skall han då gå in till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande och söka tillstånd dertill? Jag skall påpeka ett tillfälle, då denna försäljning utöfvas på det oskyldigaste sätt i världen, och det skulle dock blifva stämplat såsom lagbrott. Det händer ju ofta på våren, att skolgumdomen gör utflygter i det gröna, och då följer vanligen en packgumma med. försedd med någon förtäring. Hon skulle nu icke hafva rättighet att å ungdomen sälja ett glas öl, för att de måtte kunna släcka sin törst, utan att ega Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes tillstånd. Efter min tanke vore det att gå aldeles för långt. Redan genom Kongl. kungörelsen den 22 Augusti 1871 stadgades, att äfven denna i mindre omfattning skeande försäljning är underkastad den polisuppsigt, som kan

vara nödig, och jag hemställer om icke Kammaren ville låta stanna dervid.

Den skriftliga uppfattningen af detta mitt anförande kommer icke att af mig justeras.

Herr Ola Jönsson i Kungshult: Då man såsom jag varit med på den tiden, då det gällde att söka tillkämpa svenska folket några friheter i detta afseende, må det i sanning vara nedstämmande och sorgligt att nu bevittna, huru Riksdagen säger till Regeringen: var god och tag från oss dessa friheter, ty vi kunna ej begagna dem rätt. Det är verkligen sorgligt, att man nu skali hafva slagit in på en så reaktionär bana, att regeringen skall behöfva uppträda och varna oss för att gå för långt; det bevisar att det står ganska illa till. På samma gång som jag beklagar detta, måste jag likväl uttrycka min glädje öfver att regeringen ej vill vara med om att följa oss, då vi vilja gå i en så reaktionär riktning. Det är visserligen tillåtet att tillverka öl, men att sälja varan, det skall endast vara tillåtet i städerna och icke på landsbygden annat än efter tillstånd af kommunalmyndigheterna och Konungens Befallningshafvande. På så sätt kommer det endast att bero på godtycke, hvem som skall få rättighet till sådan försäljning.

Då jag icke kan förlika mig med en sådan lagstiftning, är det också tydligt, att jag icke kan bifalla Utskottets förslag och långt mindre det af Herr Lyth dertill föreslagna tillägg, men emedan jag väl inser, att det icke kan tjena något till att yrka afslag å Utskottets förslag, skall jag icke heller göra det, utan har blott velat få till protokollet antecknad min åsigt i frågan, på det att, när den tiden kommer, då man åter vill hafva bort detta skråtvång, som man nu står färdig att upprätta, det för den, som då vill se efter i protokollen, må finnas stående för min räkning, att jag icke velat deltaga uti detta beslut, och dessutom vill jag bekänna att jag nästan anser det vara under min värdighet att framställa något yrkande med anledning af ett så reaktionärt förslag.

Herr Carl Ifvarsson: Jag kan icke neka till, att jag tycker det Herr Ola Jönsson har fullkomligt rätt uti hvad han nyss yttrat. Jag har förut stått på samma ståndpunkt som han uti denna fråga, och jag gör det fortfarande. Det lönar visserligen icke mycket mödan att spilla mera ord på denna sak, men jag har dock liksom han velat hafva till protokollet antecknadt såsom min mening, att man går för långt, då man för närvarande vill stifta lag på lag för att inskränka försäljningen af icke blott spirituosa, utan äfven mildrycker och alla slags drycker.

Ehuru jag ej har något synnerligt hopp om framgång, vågar jag för min del yrka afslag å Utskottets förslag; men skall emellertid ej yrka på votering derom.

Häruti instämde Herrar *Per Nilsson* i Kulhult, *Christen Assarsson Hjelm* och *Ola Månsson*.

Herr Jöns Pehrsson: Jag vill blott uppmana Eder, mine vänner, att, hur än det visa nitet må ställa till, ej låta detta nit gå så långt,

att män stiftar en lag, som icke rimligtvis kan efterleivas. Jag tycker för min del, att Utskottet gått så långt som man rimligtvis kan gå. Stadgar man ännu flera inskränkningar i afseende å denna försäljning af vin och maldrycker, skall man få lagbrytare i mängd och det kan man väl ej åsyfta. Jag kan således ej annat än önska, att Kammaren måtte bifalla Utskottets förslag och ej gå längre, om man ej klokare borde afslå detsamma.

Grefve Sparre: Ja, näringsfriheten är en god sak och för densamma nitälskar jag också, men näringsfrihet i fråga om krogar det är en dålig frihet, och erfarenheten har visat att ölkrogarne ej äro en bit bättre än bränvinskrogarne. Under många föregående år har jag kämpat för inskränkningar i rättigheten att försälja öl och andra maldrycker, och nu tror jag att man kan anse frågan mogen, sedan en mängd petitioner från alla landsorter inkommit till regeringen, alla åsyftande just sådana inskränkningar. Jag är ledsen att icke kunna bjuda Herrarne på att se dessa petitioner; vi hafva sett dem i Lag-Utskottet och det kan icke i fråga sättas att ju icke den allmänna meningen i landet är så uttröttad vid dessa ölkrogar, att en inskränkning i det hänseendet är af verkligt behof påkalladt. Yrka Herrarne näringsfrihet i alla dess konsekvenser, hvarföre medgifva Herrarne icke äfven då full frihet i fråga om försäljning af bränvin? Jag kan ej finna det vara bättre att suppa sig full af öl än af bränvin, nej det är kauske litet värre. Näringsfriheten är, såsom jag nämnde, en god sak, men med all min nitälskan derför kan jag dock icke tro att man bör gå så långt deri, att man derigenom lemna frött lopp åt osedlighet, liderlighet och otäckhet af alla slag, allt under näringsfrihetens täckmantel. Den som sett allt detta i landsorterna, den som hört de mångfaldiga klagomålen i olika delar af riket, han kan icke vända döförat till för allt detta. Dessutom, de inskränkningar, Kongl. Maj:t föreslagit och Utskottet tillstyrkt, äro verkligen så pass moderata, att några synnerliga klagomål deröfver icke rättvisligen skola kunna uppstå. Böra icke alla ansträngningar göras, alla krafter uppjudas för att hålla ifrån oss dessa vaupyrer, som sprida pest och förbannelse omkring sig? Denna makt vill man nu hufvudsakligen lägga i kommunernas händer, och detta kan icke vara annat än riktigt och befogadt. Såsom landshöfding i ett temligen folkrikt län har jag haft tillfälle att se, hvilka ordningar som genom ölkrogarne uppstått, utan att jag kunnat förhindra dem. Vilja nu kommunerna komma den verkställande makten till hjälp, så bör man tillåta dem det, och det är med liffig öfvertygelse om det riktiga i denna princip som jag vågar yrka bifall till Utskottets förslag.

Herr Philipsson: I likhet med en föregående talare har äfven jag önskat få i korthet anföra min mening till protokollet. Jag kommer icke att göra något yrkande, derföre att, då jag finner att Kongl. Maj:t på grund af sin ekonomiska lagstiftningsrätt har full makt att i ämnet besluta, det icke är mycket att hålla på de yttranden som kunna afgifvas för eller emot Utskottets förslag; dock tror jag icke att man kan annat än gilla den åsigten, att det bör vara den enskilde representanten obetaget att uttala sin mening till protokollet.

Det lär icke kunna förnekas att genom Kongl. kungörelsen den 22 Februari 1873 väsentliga förändringar skett i den dittills gällande lagstiftningen beträffande rättighet att försälja maltdrycker. I stället för att denna rättighet förut kunde förvärfvas genom en enkel anmälan hos kommunalnämndens ordförande och länsmanen i orten, eller i stad hos magistraten, så stadgades medelst nämnda kungörelse att för vinnande af i fråga varande rättighet skulle förfaras på samma sätt som var föreskrifvet med afseende å försäljning af vin, d. v. s. att rättigheten skulle vara beroende på Konungens Befallningshafvandes pröfning. Då jag nu icke kan inse att denna pröfning, som sålunda tillkommer Konungens Befallningshafvande, bör vara inskränkt dertill att tillse det den sökande eger god frejd, utan Konungens Befallningshafvaude väl tillika bör pröfva, huruvida den önskade försäljningen kan vara till skada eller gagn för kommunen, så hade jag trott det vara tillräckligt att tills vidare låta härvid bero; men då man nu vill gå längre, så tager jag mig friheten att fästa uppmärksamheten på olägenheterna af den dubbla lagstiftning, man nu är på väg att etablera.

Här är nemligen fråga om att lagstifta särskildt för försäljning af vin och maltdrycker till spisande gäster vid måltider och särskildt för sådan försäljning utom måltider. Erinrom oss de trakasserier och oordningar af alla slag, som uppstodo på den tid bränvinsutskänknigen å sön- och helgdagar var ordnad på detta sätt. Till hvilka missbruk gaf ej denna lagstiftning anledning — poliskamrarnes och magistraternas protokoll vittna om huruledes man kringgick dessa stadganden; en skorpa, en smörgås var tillräckligt för att skydda sig och kunna säga att utskänknigen skett i sammanhang med måltid. Så skall det äfven gå till här; och om en kommun beslutat att någon försäljning af vin och öl *utom* måltider icke skall ega rum inom dess område, så är det deremot intet i den föreslagna författningen som hindrar Konungens Befallningshafvande att utdela huru många sådana försäljningsrättigheter som helst i *sammanhang* med måltider, och Konungens Befallningshafvande kan således i sjelfva verket helt och hållet tillintetgöra det beslut, kommunen fattat.

Jag tror därför att, vill man lagstifta på detta sätt och binda näringsfriheten, hvilket jag för min del icke anser vara af behovet påkalladt, så bör man taga steget fullt ut och icke särskilja emellan försäljning *vid* och *utom* måltider.

Ännu mindre kan jag medgifva den af två talare förordade inskränkning i fråga om försäljning af maltdrycker "utomhus i mindre omfattning". Dessa talare hafva nemligen framställt det förslag, att sådan försäljning skulle underkastas enahanda inskränkning, som annan försäljning af nämnda drycker "till förtäring på stället." Jag frågar Eder, mine Herrar, huru detta skulle gå till. Måne kommunerna skulle besluta huru många sådana försäljningar från bord eller vagnar finge ega rum och Konungens Befallningshafvande derefter välja emellan de föreslagna? Detta kan väl icke vara meningen, utan jag förmodar att meningen är den, att tillståndsresolutioner skulle utverkas hos Konungens Befallningshafvande i samma ordning som beträffande försäljning till spisande gäster vid måltider är föreskrifven. Men äfven under denna förutsättning anser

jag att man ginge för långt. Jag kan visserligen icke bestrida att Herr von Gegerfelts reservation har mycket som talar för sig, men man kan å andra sidan icke heller neka, att allt för strängt band skulle genom den åtgärd han föreslagit läggas på denna i och för sig oskyldiga handtering. För min del tror jag visserligen, att, om den åsyftade nya lagstiftningen kommer till stånd, i fråga varande rörelse icke skall hålla sig inom samma gränser som hittills. Det är tydligt att, blir den mera omfattande försäljningen af maltdrycker till förtäring på stället ett monopol, nog skall det finnas många flera personer än för närvarande, som vilja bedriva densamma utomhus från bord eller genom kringbäring, och jag tror därför att skilnaden icke blir särdeles stor. Vill man gå konsequent till väga, så kan man med allt möjligt skäl stadga att denna försäljning i mindre omfattning icke får ega rum utan tillstånd af kommunalnämnd på landet och magistraten i stad, men det vore väl alltför mycket begärdt om t. ex. en fattig kvinna, som utomhus, från bord eller medelst kringbäring, ville sälja öl i Skanör, skulle nödgas söka tillstånd hos Konungens Befallningshafvande i Malmö; och jag tror därför att det beslut, Första Kammaren i denna sak fattat och hvartill bifall af de föregående talarne här yrkats, icke är antagligt.

Sedan jag sålunda uttalat min uppfattning i frågan, öfverlemnar jag den till Kammarens pröfning, utan att göra någon vidare framställning.

Med anledning af den hittills hållna öfverläggningen och då derunder blifvit, bland andra meningar, jemväl framställt det yrkande, att denna Kammaré måtte fatta sitt beslut i öfverensstämmelse med det beslut, hvartill Första Kammaren kommit, tillkännagaf Herr Talmannen, att från Första Kammaren infördrats och numera erhållits protokollsutdrag rörande samma Kammares beslut i ämnet, och blef berörda protokollsutdrag nu uppläst.

Efter denna uppläsning fortsattes öfverläggningen, och lemnades ordet åt

Herr Sjöberg: De täta ropen på proposition mana mig nu särskildt att fatta mig så kort som möjligt, och jag föreställer mig också, att stämningen är sådan, att det föga bätar att yttra särdeles mycket i denna sak. Jag har också icke begärt ordet i något annat ändamål, än att i likhet med två föregående talare, Herrar Ola Jönsson och Carl Ifvarsson, få till protokollet nedlägga en helt kortfattad mening derom, att jag anser den vara väl mycket principvidrig denna förföljelse emot öl, som blifvit så modern på senare tider. Skall det fortgå i denna riktning, så vet jag sannerligen ingen begränsning i detta afseende, och vi komma snart nog på den punkt, att vi anse nödigt att lagstifta mot försäljning till och med af --- vatten och ställa det i samma kategori som bränvin eller någon annan rusgifvande dryck.

Hvad man nu skall kunna vinna genom denna retrograda lagstiftning synes mig ganska tvifvelaktigt. Kan icke landtpolisen åstadkomma något för att förekomma eller rätta missbruk af ifrågavarande försäljning, huru viljen I, mine Herrar, genom hvilken drakonisk lagstiftning som helst förebygga sådana missbruk? Ju längre man går i denna riktning,

dess mera skall missbruket tillväxa samt svårigheterna att hålla kontroll öfver försäljningen förstoras. Men det är ett mod för dagen, att ölet skall bekrigas lika mycket som förr bränvinet. Under forna dagar, då det var mycket tal om bränvinet och dess förderfliga inverkingar, då framhöll man både i tal och skrift, huru nödvändigt det vore att, så mycket som möjligt, befordra konsumtionen af öl — nu skola hinder äfven läggas för denna, och det återstår snart sagdt knappt något, som får förtäras utan dessa tusende omvägar med tillstånd från länsstyrelser och kommunalmyndigheter.

Jag skall icke upptaga tiden längre; jag har endast velat nedlägga en protest emot den riktning, hvori hela denna lagstiftning på senare tiden synes vilja gå.

Med Herr Sjöberg förenade sig Herrar *Gjerling, Bolin, Karl Aron Jönsson, Anders Svensson, Sven Nilsson* i Österslöf och *Lundqvist*.

Herr Lyth: Jag skall blott yttra några få ord. Frågan är här egentligen icke någon annan, än huruvida något skall göras eller icke för att förhindra det svåra skick, som verkligen eger rum på landsbygden med afseende å försäljning af vin och maltdrycker. Att oskick förefinnes, derom vittna bäst de många motioner och de talrika petitioner, som inkommit dels till Riksdagen och dels till Regeringen, med begäran om botemedel emot detta olyckliga förhållande. Jag är derföre för min del fullt och fast öfvertygad, att det skulle verka mycken sorg och nedslagenhet på många ställen i landsbygden om icke något af Riksdagen gjordes för att stäfja detta missbruk och ofog som bedrifves på dessa ölkrogar, der visserligen icke alltid försäljes endast öl och maltdrycker i allmänhet, utan äfven andra drycker af vida starkare och farligare beskaffenhet. Men skall nu något göras i denna väg, så tror jag icke det är nog med hvad Utskottet föreslagit, utan jag anser det äfven vara nödigt att föreskrifva inskränknningar med afseende å försäljning utomhus i mindre omfattning. Jag medgifver visserligen att det kan ligga ganska mycken sanning i hvad Herr Civilministern nämnde derom, att det vore hårdt, om t. ex. en gnamma icke skulle ega rätt att utan Konungens Befallningshafvandes medgifvande sälja öl till skolungdom vid deras vår-exkursioner i det gröna, men andra exempel skulle kunna anföras på det verkligen syndiga och onständiga lefverne, som orsakas af denna obegränsade rättighet att vid större folksamlingar från bord och bänkar försälja öl, der man kan öfverlasta sig lika väl som inomhus. Jag får derföre fortfara med mitt förra yrkande som sammanfaller med hvad Första Kammaren redan beslutat.

Herrar *Englander, Anders Andersson* i Wisland, *Afzelius* och *H. Schultz* instämde i Herr Lyths anförande.

I anseende till den långt framskridna tiden, och då åtskilliga ledamöter ytterligare anmält sig att tala i föreliggande fråga, blef, på hemställan af Herr Talmannen, den vidare öfverläggningen uppskjuten till eftermiddagens sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes derefter kl. $\frac{3}{4}$ 3 e. m., men sammankommo åter

Kl. 7 e. m.

§ 12.

Fortsattes, under Herr vice Talmannens ledning, den i förmiddagens sammanträde började öfverläggningen angående mom. a i 1:sta punkten af Lag-Utskottets utlåtande N:o 30.

Ordet lemnades, enligt förut skedd anteckning, åt:

Herr Wigardt: På förmiddagen uttalades många och stora betänkligheter, ja till och med farhågor öfver handeln utomhus med vin och maltdrycker. För min del kan jag icke anse dessa betänkligheter så stora, som man här sökt framhålla, och då jag ej i allmänhet vill ingå på ytterligheter åt ena eller andra hållet, anser jag Utskottets förslag vara det enda rätta och yrkar bifall till detsamma.

Herr Sven Nilsson i Efveröd: Då jag begärde ordet, var det med anledning af Herr Lyths yrkande om ett tillägg till den nu föredragna punkten. Jag föreställde mig nemligen, att detta icke skulle låta sig göra, utan ansåg att, om ändamålet skulle vinnas, detta yrkande borde komma först efter föredragningen af hela förslaget, och således bilda en ny punkt i detsamma. Sedan den ärade talaren numera frånträdt sitt yrkande och ingått på min åsigt, har jag icke något att erinra i detta afseende.

Beträffande sjelfva saken, så får jag säga, att jag för min del icke kan finna några betänkligheter vid att lägga densamma i kommunens händer. Sådant synes mig nemligen vara blott en fortsättning af Riksdagens för ett par år sedan fattade beslut, och jag föreställer mig, att det icke skulle vara fullt konsekvent af Riksdagen att icke nu ingå på föreliggande förslag. Hvad det åsyftar är blott att lägga i kommunens händer bestämmandet öfver de s. k. ölkrogarnes tillvaro eller upphörande, och jag kan icke finna någon våda i denna makt.

Visst skulle jag hafva önskat, att Konungens Befallningshafvande i detta afseende icke fått sitt finger med, men jag är öfvertygad derom att, om en kommun på goda skäl beviljar rättighet för en person att hålla i fråga varande slags försäljning, Konungens Befallningshafvande icke skall sätta sig emot kommunens önskan. Det har under sistlidna år visat sig att, ehuru kommunen förklarar, att en försäljningsrättighet af i fråga varande slag icke borde finnas, Konungens Befallningshafvande likväl medgifvit denna rätt och således i vissa län gått längre än kommunerna sjelfva.

Man har sagt, att genom i fråga varande förslag skulle uppstå en allmän förföljelse mot ölförsäljningen. Detta kan jag icke finna. Om en kommun finner, att en sådan försäljning klokt handhafves, tror jag, att kommunen icke skall förbjuda densamma. Kommunen skall blott utöfva en kontroll öfver denna handel, hvilken jag anser fast mera skadlig än

bränvinsförsäljningen. Hvad är orsaken dertill, att sistnämnda handel nu är ordnad till allmän belåtenhet? Jo, den att rättigheten att ordna densamma blifvit lagd i kommunens händer. Jag yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Herr Biesert: Det var med glädje, som jag mottog Kongl. Maj:ts nådiga proposition i ämnet, och jag är äfven belåten med det slut, hvartill Utskottet i frågan kommit. Vid sådant förhållande är det naturligt, att jag yrkar bifall till Utskottets hemställan, dock med det af Herr Lyth föreslagna tillägg, hvilket öfverensstämmer med det af Första Kammaren redan fattade beslut. Att förändringar i nu gällande lagstiftning angående handel med vin och maltdrycker äro behöfliga, derom torde alla vara ense, ty de hundratals petitionerna till Kongl. Maj: i detta ämne och de mångfaldiga upprop, som skett till största delen af Andra Kammarens ledamöter från deras kommittenter, äro ett kraftigt bevis därför. Jag skulle också anse det för en stor olycka, om denna Kammare, på hvars beslut frågans utgång nu egentligen beror, skulle gifva ett bleklagdt nej till svar på alla dessa framställningar. Jag vill icke längre upptaga Kammarens tid. Frågan är tillräckligt utvecklade, och jag ber Eder, mine Herrar, komma ihåg, att största delen af våra kommittenter i dag hafva sina ögon fästade på oss, och önskar jag, att det beslut, Kammaren nu kommer att fatta, måtte i sin mån bidraga till höjande af svenska folkets sedlighet.

Herr P. Olsson: Då jag under förmiddagens plenam hörde uttalas farhågor för bifall till Utskottets hemställan, så bekänner jag, att jag icke kunde fatta, hvilka motiv lågo till grund för dessa farhågor. Man yttrade sig, såsom om här vore fråga om att stadga ett definitivt förbud för förtäring eller försäljning af vin, öl och andra maltdrycker. Här är blott fråga om, att kommunen skulle erhålla rätt att förbjuda denna handel på sådana ställen, som kommunen finner vara skadliga för upprätthållande af ordning och sedlighet. På de ställen åter, der man finner denna handel icke föranleda till oreda, har kommunen fri rätt att tillåta densamma. Det är ej fråga om något annat. Mine Herrar, de farhågor, som i förmiddagens plenum framhållits just i afseende på sjelfbestämmningsrätten hos kommunerna, föreföllo mig desto mera märkvärdiga, som jag trodde, att vi alla voro ense derom, att vi icke blott önskat oss hvad vi fått, nemligen en kommunal sjelfstyrelse, utan äfven att vi erhållit densamma på sådant sätt, att den kan än vidare utvecklas. Har en kommun icke så mycken rätt, att den kan bestämma öfver hvad som enligt dess åsigt är nyttigt eller skadligt för kommunen, ja, då får jag säga, att allt tal om den kommunala sjelfstyrelsen icke har mycket att betyda.

Man har äfven yttrat, att det vore ett ingrepp i näringsfriheten att stifta en sådan lag som den nu föreslagua. Men jag frågar, huru det förhåller sig med näringsfriheten i andra länder. I England, som i så många fall tjenar till mönster för vårt land, har man infört en särskild maltskatt, lika hög med värdet af det korn, som användes till malt. Detta är det fria England. Jag vill icke inlåta mig på någon beskrifning öfver förhållandet i andra länder. Jag vill blott nämna, att i Frankrike har re-

geringen monopol på all tändsticksförsäljning. Detta ingriper ganska mycket på näringsfrihetens område, men regeringen har funnit detta monopol vara till landets fördel och inbringa statskassan betydliga inkomster. Således bör man med den så kallade näringsfriheten icke gå längre än man finner den vara till landets sanna fördel. Om näringsfriheten icke uppfyller detta vilkor, böra alla vara ense derom, att man måste lämpa lagstiftningen så, att näringsfriheten blir till landets sanna fördel. Nu har man anmärkt, att i fråga varande försäljning i allmänhet icke medfört några olägenheter. Näväl, jag vill antaga att detta påstående är riktigt, men deraf följer blott att i de kommuner, der olägenheter icke uppstått, man låter försäljningen fortfara, såvida de personer, som utöfva densamma, äro fullt lämpliga dertill. Men om andra kommuner finnas, der ett motsatt förhållande eger rum, då frågar jag om det skall anses ligga något ondt deri, att kommunen får rätt att hindra oordning, osedlighet och elände. Dessa skäl synas mig vara så enkla och af det intresse för alla, att jag för min del har svårt att fatta motiven för en annan åsigt.

På dessa skäl och det af Herr Sven Nilsson anförda, att Utskottets hemställan står i full analogi med hvad Riksdagen förut beslutat, yrkar jag bifall till Utskottets förslag. Innan jag slutar, ber jag dock att få fästa uppmärksamheten derpå, att, då fråga om bränvinslagstiftningen för någon tid sedan här förevar och Bevillnings-Utskottet hade föreslagit, att Konungens Befallningshafvande skulle ega rätt att hindra de kommuner, der oordentligheter uppstått, från att tillåta handel med bränvin under vissa vilkor, då talade man här för kommunernas sjelfbestämningsrätt och förmenade att kommunerna sjelfva borde bäst veta hvad som vore till deras egen fördel. Jag vill icke gå längre än Utskottet nu gjort, men jag tror att man på goda grunder kan antaga detta förslag, och jag är fullt öfvertygad derom att om olägenheter skulle uppstå, hvilket jag dock för närvarande icke kan fatta, Kongl. Maj:t icke skall underlåta att dertill taga hänsyn.

Dertill kommer en annan omständighet. Kongl. Maj:t har efter moget öfvervägande framkommit med i fråga varande nädiga proposition. Utskottet har behandlat frågan och framlagt ett förslag i nära öfverensstämmelse med den Kongl. propositionen. Vid sådant förhållande kan jag icke föreställa mig att Andra Kammaren, inom hvilken så många motioner i sådant syfte blifvit väckta och der åsigtterna i afseende på kommunernas rätt till sjelfstyrelse äro fast grundade, skulle afslå Utskottets förslag, till hvilket jag, för min del, yrkar bifall.

Herrar *O. B. Olsson, Olof Olsson i Olebyn, Ekman, Östling* och *E. G. Eriksson* förenade sig med Herr Peter Olsson.

Herr Danielsson: Jag hade ej ämnat uppträda i denna fråga, men då densamma i väsendtlig mån rörer landsbygden, kan jag ej underlåta att i korthet uttala min mening. Detta kan måhända anses öfverflödigt, sedan den näst föregående talaren yttrat sig i ämnet, men jag skall ej blifva vidlyftig.

Vi veta alla att, sedan den s. k. landthandeln blef tillåten, många olägenheter

olägenheter uppstått till följd deraf att landthandlarne försålde vin, öl eller andra maltdrycker. Det är äfven bekant, att kommunerna i denna angelägenhet hittills ej förmått något emot Konungens Befallningshafvande. Såsom känt är, erfordras i allmänhet endast att den person, som önskar idka försäljning af ifrågavarande slags drycker, skall ega god frejd och i sådant fall kan en kommun icke inverka på frågan, ty Konungens Befallningshafvande meddelar tillstånd till försäljningens idkande och dervid förblir det. Blott i det fall att personen ej med tillbörlig ordentlighet handhafver försäljningen, kan kommunen ingå till Konungens Befallningshafvande med anmälan derom. Det är således min åsigt, att en förändring i nu gällande föreskrifter bör ega rum. Jag kan dock ej dölja att jag tycker, att Utskottet gått nog långt i sitt förslag och att det varit rättare att åt kommunerna öfverlemna full beslutanderätt i detta fall utan någon inblandning från Konungens Befallningshafvandes sida. Jag var af samma åsigt i en vid denna riksdag förut behandlad fråga och jag vidhåller denna min mening. Då jag emellertid tager i betraktande alla de motioner och petitioner, som i denna sak afgifvits, och att från alla delar af landet höras rop på en ändring i nu gällande lagstiftning, så vill jag icke motsätta mig Utskottets förslag, ehuru jag anser detsamma lida af en stor brist i ofvan antydda hänseende. Jag biträder således detta förslag blott derföre att jag tror att frågan i annan händelse kommer att falla, och emedan de nu öfverklagade olägenheterna i sådant fall kvarstå till stor skada för landet i sin helhet och särskildt för arbetarebefolkningen, som på de s. k. ölstugorna förlösa sin arbetsförtjenst och förstöra sin helsa. Det är detta skäl, som förmår mig att nu yrka bifall till Utskottets förslag.

Herr Ola Jönsson: Man hör så ofta yttras af personer, som uppträda i en fråga: denna fråga berör ej mitt enskilda intresse. Jag kan nu med allt skäl börja på samma sätt, ty icke förtär jag mycket brännvin. och öl kan jag ej föredraga, och ej heller befattar jag mig med försäljning af vin eller öl eller andra sådana drycker, om hvilka nu är fråga. Mitt uppträdande i denna fråga är således icke föranledt af något enskildt intresse utan deraf att det här är fråga om en princip, som jag vill kalla stor, nemligen frågan huruvida en rättighet, som måste anses höra till de naturliga, skall bibehållas eller icke.

En föregående talare har sagt, att han icke vore vän af några ytterligheter och att han derföre biträdde Utskottets förslag. Jag tror deremot, att Utskottet gått så långt i ytterlighet, som det möjligtvis kunnat. Hvad gäller frågan? Jo! hvarken mer eller mindre än att en person, som i en kommun är sinnad att sälja öl och dricka, skall begära tillstånd dertill af kommunalstyrelsen och, om sådant honom nekas, vända sig till Konungens Befallningshafvande. Jag är för min del icke obenägen att tro, att öl, omätligt njutet, är skadligt för helsan. Jag har visserligen icke någon egen erfarenhet deraf, men jag kan gerna antaga, att sådant är förhållandet. Kunde man derföre i lagstiftningsväg skilja mellan rättigheten att försälja öl och rättigheten att försälja dricka, så skulle jag gerna gå in på en lagstiftning, som försvärade åtkomsten af öl; men då

man här icke gjort en sådan skilnad, så kan jag icke biträda Utskottets förslag, ty derigenom skulle vi binda oss sjelfva och på ett sådant sätt, att vi i en ganska snar framtid finge ångra, hvad vi gjort. Här är ju fråga om, huruvida en person skall erhålla rättighet att försälja till exempel en half kanna dricka. Huru tillgår det nu på landsbygden? Jo! sålunda, att de flesta jordbrukare hafva främmande, icke lagstadda arbetare, som äro komna från långt bort belägna trakter. I aftalet ingår det vilkor, att de skola sjelfva hålla sig med maten. De kunna lätt på annat håll förskaffa sig sina lifsförnödenheter med undantag dock af dricka, ty, såsom man vet, kan man icke om somrarne hemtaga några större quantiteter af denna dryck, som lätt surnar. För öfrigt hafva dessa arbetare icke några dragare för hemforsling af någon större quantitet af nämnda dryck. Lutet är naturligare och vanligare än att arbetarne af arbetsgifvaren betinga sig dricka. Finnes något obilligt eller skadligt deruti, att arbetsgifvaren säljer en half kanna dricka till sin arbetare? Om Utskottets nu föreliggande förslag antages, så blir följderna deraf den, att hvarje jordbrukare, som behöfver främmande arbetare, nödgas ingå till vederbörande kommunalmyndighet eller Konungens Befallningshafvande för att erhålla tillstånd att hålla dricka till salu åt sitt arbetsfolk. Tror man, att hvar och en skall underkasta sig en sådan förödmjukelse? Nej! jag tror det för min del icke. Tror man, att jordbrukaren i stället skall underkasta sig det ansvar, som antagligen kommer att drabba honom, ifall han utan tillstånd idkar en dylik försäljning? Äfven härå måste svaret blifva nekande. Följderna häraf blir då den, att arbetaren anser sig förbjuden att förtära dricka och måste åtnöja sig med endast vatten. Ja, kan han stå ut med en kost, som nästan blir detsamma som vatten och bröd, då är det bra. Jag tror dock, att vi sjelfva litet hvar skulle finna oss mindre belåtna med att lefva på vatten och att vi icke i längden skulle stå ut dermed.

Man har anmärkt, att ifrågavarande förslag icke afser att stadga ett definitivt förbud mot försäljning af vin, öl eller andra maltdrycker, utan att det finge bero på vederbörande kommunalstyrelse att meddela tillstånd till dylik försäljning. Är detta riktigt, så kan jag icke förstå, hvarföre man ej rent af förbjuder all försäljning af öl, derest detsamma anses skadligt för helsan. Man kan nemligen icke i fråga om ölet åberopa samma skäl, som gäller i fråga om spriten, nemligen att den ingår i medicinen. Är ölet skadligt, då bör man ock absolut förbjuda detsamma, men är det icke skadligt, hvarför skall man då till den grad, som nu är föreslaget, försvåra möjligheten att åtkomma denna vara? Jag tviflar på, att något rimligt skäl därför kan uppvisas.

En föregående talare har åberopat, att i England finnes en s. k. maltskatt. Men hvad bevisar detta förhållande annat, än att man i nämnda land ansett en dylik skatt såsom en lämplig inkomstkälla för staten. Det finnes mycket i andra länders seder och lagar, som visst icke skulle vara nyttigt att införa hos oss. I vårt eget land har man ju lagt en hög tull på kaffe och socker. Jag har icke hört någon säga, att afsigten dermed varit att försvåra åtkomsten af dessa varor, såsom skadliga, men staten har behof af denna tull, emedan staten behöfver inkomster. Så länge staten behöfver denna tullinkomst, så får man låta sig nöja med tull på dessa varor; men om staten icke behöfde denna inkomst, vore det ju

vanvettigt att lägga tull på en vara, som icke odlas inom landet. Det är äfven nämndt, att i Frankrike regeringen har monopol på försäljningen af tändstickor. Ja! detta är alldeles riktigt, men icke kan det vara meningen att vi skola i allt, äfven det orimliga, följa utlandets exempel.

Det har äfven talats derom, att petitioner i denna fråga inkommit från flera delar af landet. Ja! jag känner nog till detta förhållande, men hvad bevisar detsamma? Jag är icke likgiltig för den allmänna opinionen, ty det är en makt, ja en stormakt, men jag böjer mig ej för alla dess vindkast, ty, om de gå i en falsk riktning, vill jag gå i den riktning, jag anser leda till det rätta målet. En opinion för dagen bör enligt min tanke hvarken Riksdagen eller regeringen låta så synnerligen mycket inverka på sig, ty i det fall, hvarom nu är fråga, skulle måhända innan nästa riksdag framkomma petitioner, men i motsatt syfte, nemligen att lossa på de band, som vi nu vilja allt för hårdt åtdraga. Detta är ej en sannolikhet utan en gifven möjlighet.

Man har vidare sagt, att Kongl. Maj:t har efter moget öfvervägande framlagt ifrågavarande förslag och att Utskottet noga pröfvat frågan. Jag är fullt öfvertygad derom att Kongl. Maj:t tagit frågan i noggrann pröfning, men hvad skulle Kongl. Maj:t i denna fråga göra, om icke att ställa sig Riksdagens önskan till efterrättelse? Vi hafva sjelfve vid en föregående riksdag gått i en reaktionär riktning, då vi afläto den skrifvelse, som föranledt ifrågavarande nådiga förslag. Jag uttalade nog då emot en sådan skrifvelse och är ännu af samma mening. Jag hemställer dock till Eder, mine Herrar, om det icke är tydligt att det är just denna Riksdagens begäran, som haft till följd att Kongl. Maj:t aflätit denna framställning. Jag tror dock att Kongl. Maj:t ogera gjort det och hoppas, att han skall finna skäligen att ej utfärda den äsyftade författningen i ämnet.

Emellertid, då denna fråga berör en vigtig princip, nemligen den huruvida man skall ega rätt eller ej att utan vederbörande myndigheters tillåtelse försälja en så oskadlig vara som dricka, hvilken rättighet jag för min del ej vill att någon skall beröfvas, kan jag ej bifalla hvarken Utskottets förslag eller något annat af de nu framställda. Jag vill dock ej nu framkomma med något särskildt yrkande, men skall frågan afgöras genom votering, så kommer jag att rösta för afslag.

Herr Edström: I motsats till den näst föregående talaren, som förklarade att han drack hvarken öl eller brännvin, får jag säga, att jag förtär dessa drycker, ehuru de väl äro ett långsamt dödande gift.

Hvad sjelfva saken beträffar, så begärde jag ordet med anledning af ett yttrande af en talare på stockholmsbänken. Han yttrade, att det vore mothjudande att lagstifta i detta ämne, och jag instämmer häruti med honom, men får åberopa det gamla ordspråket: "nöden har ingen lag". Allmänna erfarenheten på landet har tillräckligt visat att något bör göras för att stäffa krögeriet.

Jag anhåller få fästa uppmärksamheten på Kongl. kungörelsen den 22 Augusti 1871, hvarigenom meddelades vissa inskränkande bestämmelser, rörande försäljning af vin och maltdrycker vid marknader och allmänna torgdagar och vid vapenöfningsmöten å landet och tillika stadga-

des, att sådan försäljning icke finge ske utan Konungens Befallningshafvandes tillstånd. Denna lagstiftning var ett stort steg framåt i den riktning Riksdagen eftersträfvat.

Då jag först läste Utskottets förslag, ansåg jag, att en förbättring derigenom skulle vinnas, men när jag kom till den reservation, som blifvit afgifven af en ledamot af Första Kammaren, och i hvilken två af denna Kammare instämt, slog denna reservation mig för hufvudet, och jag började rådfråga min egen erfarenhet i saken. Efter de iakttagelser jag gjort, förhåller det sig så, att försäljning af maltdrycker i ringare omfattning hufvudsakligen endast utöfvas af gamla gummor och barn vid allmänna stråkvägar, som leda till eller ifrån marknader eller allmänna torgdagar, och så vidt jag förnummit, har en sådan försäljning icke medfört några olägenheter. Detta gäller dock blott den del af landet, som jag närmare känner, fastän andra anföra erfarenhet i motsatt riktning.

Jag finner mig således förhindrad under nu varande förhållanden att understödja den omnämnda reservationen, ehuru jag anser icke osannolikt, att, om en sådan lag som Utskottet föreslagit, antages, en lagstiftning i reservationens syftning snart kan blifva af behovet påkallad.

Slutligen vill jag fästa uppmärksamheten derpå, att, om tillstånd till försäljning af maltdrycker skall meddelas af Konungens Befallningshafvande, så få de mindre bemedlade personer, som vanligen idka sådan försäljning, vidkännas en icke obetydlig utgift, ty lösen för ett tillståndsbevis skulle kosta med stämplatd papper 4 riksdaler, och den som försäljer maltdrycker behöfver lång tid för att förtjena denna summa.

Herr Carl Ifvarsson: Jag har icke begärt ordet i förhoppning att kunna öfvertyga Kammaren om, att vidare lagstiftning i detta ämne är ändamålslös, men då någre talare, som före mig haft ordet, så vidt jag riktigt uppfattat deras yttranden, ansett att man icke skulle besvära Konungens Befallningshafvande i frågan, så vill jag endast nämna, att Utskottets förslag dock går ut härpå, emedan Utskottet föreslagit, att frågor beträffande rättighet att försälja vin och maltdrycker skola behandlas och afgöras i öfverensstämmelse med motsvarande föreskrifter i nu gällande författning angående vilkoren för försäljning af bränvin, och om detta förslag antages, kommer således Konungens Befallningshafvande att jemväl besvaras med fråga om rättighet att försälja maltdrycker.

För öfrigt vill jag endast erinra, att vi i detta ämne hafva Kongl. förordningen den 18 Juni 1864, Kongl. kungörelsen den 22 Augusti 1871 och Kongl. kungörelsen den 22 Februari 1873, således tre särskilda stadganden inom en kort tidrymd. Jag tviflar på att den gällande författningen riktigt tillämpas på de orter, hvarifrån man hört klagomål öfver försäljningen, ty om vederbörande strängt tillämpade densamma, skulle man nog få höra en motsatt opinion, och det öfverklagade förhållandet lär icke kunna hjälpas derigenom, att man stiftar en ny lag i ämnet. Då jag icke har förhoppning att vinna någon framgång för min åsigt, kan det icke tjena till något att spilla många ord på Utskottets förslag, men då det kan vara gagneligt, att några protestera mot de åsigt, som af Utskottet och de fleste talare blifvit yttrade, anser jag mig böra anhålla

om proposition på afslag å Utskottets förslag, med förklaring att jag icke anser vidare lagstiftning i ämnet vara behöflig.

Häruti instämde Herrar *Nils Nilsson* i Stäfvie, *Samuel Jonsson* och *Anders Johansson*.

Som föredragning hittills skett endast af mom. a i den förevarande punkten, men under öfverläggningen punktens öfriga moment jemväl blifvit berörda, och då vidare ett yrkande framstälts, som afsåg bifall till Första Kammarens beslut, hvilket omfattade punkten i dess helhet, hemställde Herr vice Talmannen, att äfven de i mom. b, c och d framlagda förslag nu måtte få föredragas. Denna hemställan bifölls; och upplästes alltså de nämnda momenten, hvarefter öfverläggningen fortsattes af:

Friherre von Schulzenheim, som anförde: Man kan väl icke säga, att förevarande fråga är af så utomordentligt stor betydelse, men man kan icke underlåta att vid densamma fästa en viss vigt, emedan den berör den lagstiftning, som bör följas för att i sedligt och ekonomiskt hänseende ernå det bästa resultat.

För hvar och en, som något sysselsatt sig med siffror, är det icke obekant, att svenska nationen för 25 år sedan konsumerade 40,000,000 kannor bränvin årligen, men att konsumtionen numera nedgått till 16 å 18,000,000 kannor. Stigande upplysning och ökad välstånd har väl åstadkommit detta glädjande resultat, men nekas kan ej heller, att den ökade förbrukningen af öl, thé och kaffe jemväl bidragit till minskning af bränvinskonsumtionen, hvilken förut hos oss var så stor, att den blott kunde jemföras med Rysslands. Under sådana förhållanden bör man, utan att låta förleda sig å ena sidan af sekteriska åsigtter eller å den andra af lokala intressen, se frågan ur en annan synpunkt. Den särskilda erfarenhet, jag har från en trakt, der den största verksamhet råder vintertiden, gör, att jag verkligen är tveksam om hvad som bör göras i fråga om försäljning af öl. I de trakter, der den farligaste missväxten är missväxten på snö, och der befolkningen, under sitt trägna arbete att vintertiden förvärfva sitt uppehälle, är utsatt för ett hårdt klimats omvexlingar, är ölet en behöflig och ingalunda skadlig ersättning för den gamla svenska nektarn, men man kan icke på längre resor och under ett långvarigare vistande utomhus medföra den erforderliga kvantiteten öl, och det var just bekvämligheten att medföra bränvinspluntan, som försorsakade missbruket. Det är därför en stor fördel för dem, som färdas ute, att på hvilostunderna, när dragarne fodras och matsäcksskrinet öppnas, få tillfälle att för billigt pris köpa en helsosam och ej rusgifvande dryck. Huruvida lagstiftningen än må blifva, så tror jag dock, att svenska nationen har för mycket tålmod och vana att finna sig i allt för att taga så illa upp hvad som kan blifva lag, att den gör som befolkningen i Bayern, som ställde till ölupplopp, när skatterna ökades; men jag tror dock icke, att man bör gå allt för strängt till väga.

Om jag skulle för Herrarne uppdraga en taffa i den genre, som de gamla holländska mästarne älskade, så skulle jag visa en lång fora, som

under sin färd i ödemarken slutligen träffat på ett hviloställe, der en hederlig enka försörjde sig med att gifva de resande en dryck öl till deras torra spis. Om vi blicka in genom fönstren, få vi se de vinterklädda formännen med välbehag värma sig framför elden och förfriska sig med det välsmakande ölet. Det skulle i sanning vara bra hårdt att förneka dem denna dryck till ersättning för bränvinet, som derigenom lyckligtvis kan afskaffas. Detta är den ena sidan af saken, men å andra sidan kunna genom ifrågavarande försäljning betänkliga oordningar, sjelfsväld och missbruk uppkomma. Erfarenheten har visat detta, och felet ligger deri, att lagstiftningen har sammanblandat rättigheten att försälja öl och vin, detta förskräckliga inhemska vin, som icke är något annat än färgadt bränvin, äfven om på etiketten står att läsa: "Grand vin de liberté". Så länge denna sammanblandning existerar, sammanhänger frågan om rättighet att försälja maltdrycker med frågan om ordningens upprätthållande, och då vi icke såsom i Preussen hafva något geusdameri, utan endast en fåtalig landtpolis, så måste man uppdraga ordningens upprätthållande, åt ordningsälskande män inom kommunen, och det kan väl icke vara vågadt att i kommunalstyrelsens och Konungens Befallningshafvandes händer lemna rättigheten att tillse, att icke dåliga individer få hand om ifrågavarande försäljning.

Det finnes väl icke någon inom denna Kammare, som icke vill åstadkomma sedlighet och ordning jemte frihet till alla näringar, som ej störande inverka på sedligheten och ordningen, men tillika äfven frihet att hindra alla svåra angrepp på den allmänna utvecklingen. Jag vill visst icke öka byråkratens makt, utan jag önskar, att kommunerna skola så vidt möjligt är vara sjelfstyrande och i frågor sådana som den förevarande verka i sitt eget intresse i förening med den närmast högre ordningsmakten. Under sådana förhållanden anser jag det icke vara farligt att öfverlemna ifrågavarande rättighet åt kommunerna under förutsättning, att, om sekteriska åsigtter, öfverdrifter och galeaskaper göra sig gällande, Konungens Befallningshafvande ej sanktionerar sådana ytterligheter. Om man efter loppet af tio eller femton år skulle finna det vara nödvändigt att göra ett tillägg i den dåvarande lagstiftningen eller en återgång till den förra, så har väl icke Riksdagen genom det beslut, som den nu kan komma att fatta, bundit sig så, att den icke, i fall det behöfs, kan gå tillbaka eller vidare. Utskottets förslag innehåller icke något annat, än att kommunerna skulle få rättighet att sjelfva besluta i fråga om rättighets meddelande till ifrågavarande försäljning, och att beslutet, så vidt de äro förnuftiga, skola fastställas af Konungens Befallningshafvande. För min del anser jag, att det är skäl, att kommunerna inom mindre sferer öfva sig i sjelfstyrelse och yrkar således bifall till Utskottets förslag, derföre att, då Första Kammaren bifallit detta, ett beslut i den riktningen skulle medföra ett verkligt resultat, då deremot ett ensidigt beslut af Kammaren skulle fastläsa frågan, så att icke något resultat alls vunnes.

Denna gång tror jag, att vi göra klokt, om vi icke försöka att förhindra sjelfva ölkonsumtionen, utan endast att stäfja de öfverdrifter och oordningar, som inrotat sig. Och för så vidt genom det föreliggande lagförslaget ett dylikt syftemål må kraftigt befrämjas, anser jag, att vi äro

inne på rätt väg, hvarför jag under sådan förutsättning äfven tillstyrker bifall till betänkandet.

Herr Liss Olof Larsson: Jag hade verkligen icke ämnat att uppträda i denna fråga, då den mening jag hyllar redan vunnit ett kraftigt och talangfullt understöd af ett flertal bland Kammarens ledamöter, och hvad som till förmån för densamma kan sägas förut blifvit framhållet på ett, såsom mig synes, öfvertygande och bevisande sätt, derest icke under debattens fortgång förekommit uttalanden, afseende att uttrycka ett ganska bestämdt misstroende till kommunalstyrelsens förmåga att med oveld, insigt och nit handhafva det uppdrag, som genom föreliggande lagförslaget är ämnadt att dem anförtro samt att på grund af detsamma föreskrifva de åtgärder och mottaga de förfoganden, hvartill nämnda styrelser må blifva berättigade och finna vara af nöden. Jag har icke kunnat fördraga, att dylika yttranden skulle få här afgifvas utan att bemötas, och jag har af sådan anledning funnit mig uppkallad att i det viktiga ämnet yttra min mening.

Jag anhåller således att till en början få förklara, att, hvad beträffar åtminstone de kommuner, hvilka jag närmare känner, jag, för min del, ingalunda hyser någon farhåga att i deras händer lägga den makt, som i det hänseende, om hvilket nu är fråga, skulle komma att åt dem inrymmas, i full det af Utskottet här framlagda lagförslaget vinner båda statsmakternas bifall. Jag vill derjemte gifva till känna, att jag i allt hufvudsakligt instämmer uti Grefve Sparres anförande och ber i öfrigt att endast få tillägga några ord.

Jag vill först något fästa mig vid ett yttrande af en talare på skånebänken, hvilken, efter åtskilligt resonnerande, slutligen förklarade, att han ansåg det under sin värdighet att framställa något yrkande å ett sådant förslag som detta. Efter en dylik förklaring kan det naturligtvis icke vara min afsigt att bemöta hans skäl med anförande af några motskäl. då jag ju bör antaga, att hans värdighet icke heller skall tillåta honom att beakta dem. Jag har endast velat låta honom veta, att jag uppmärksammat hans yttrande.

Jag tror icke heller, att man behöfver mycket tvista om beskaffenheten af den argumentation, som användes af en talare på stockholmsbänken och hvilken afsåg att till alla sanna vattuvänners skräck och fasa göra troligt, att om den inskränkning i rättigheten att till förtäring på stället försälja vin och maldrycker, som blifvit föreslagen så väl af Kongl. Maj:t som af enskilde motionärer och Utskottet, kunde tillåtas komma till stånd, det vore fara värdt, att ordningen sedermera skulle komma till vattnet och lagstiftningen företaga sig att försvåra dess förbrukning. Ett sådant sätt att argumentera ikull ett misshagligt förslag rörande helt andra drycker torde desto mindre förtjena att bemötas, som jag är öfvertygad, att den ärade talaren sjelf icke tror på tillvaron af den fara han omordat och hela hans resonnement i denna del säkerligen icke var allvarligt menadt.

Han nämnde vidare, att förr gick man i härnadståg mot bränvinet, hvars omåttliga användande förklarades vara i högsta mätto skadligt och man ansträngde sig derföre att på lagstiftningsväg så mycket som möjligt

begränsa konsumtionen af denna vara. Då framhöll man maltdryckerna såsom jemförelsevis oskadliga och utgörande en god ersättning för bränvinsdrycker. Nu åter anfaller man dessa samma maltdrycker, såsom ur helsans synpunkt förkastliga, och vill fördenskull äfven inskränka bruket af dem. Han kunde icke fatta konsekvensen af ett dylikt förfarande. Den torde emellertid icke vara svår att finna. Erfarenheten har ju till fyllest ådagalagt, att maltdryckerna långt ifrån äro så oskyldiga, som man velat föreställa sig. Ständiga bevis lemna utom tvifvel, att dessa drycker utöfva på drinkaren nära nog samma verkan som spritdryckerna. I de förra ingå vissa ämnen, som göra, att den menniska, som i större mått öfverlemnar sig åt deras bruk, snart blir sådan, att han icke vet hvad han gör. Och att denna maltdryckernas verkan länge varit känd och erfaren, bestyrkes af det gamla folkuttrycket om en mindre redig menniska, att han tagit öl för ärende. Vid sådant förhållande och då sig visat, att de missbruk och oordningar, till hvilka den fria ölförtäringen gifver anledning, tilltaga i en allit mera oroväckande grad, kan jag icke finna annat, än att konsekvensen just fordrar, att lagstiftningen äfven här träder emellan och meddelar föreskrifter, hvilka antagas böra hämma detta oskick. Men — invänder talaren — detta är dock synd. Han hade sig icke bekant, att det vore skadligt att begagna sig af öl och dricka. Jag skulle dock tro, att äfven i detta fall skadan beror på *graden* af begagnandet. Sjelf har jag härutinnan ingen erfarenhet att åberopa, men jag vill gerna medgifva, att till och med spritdrycker icke utöfva någon mera skadlig inverkan å kroppskonstitutionen, om de brukas med måtta och försigtighet. Allt kommer derpå an. Också är det icke det måttliga bruket utan det omåttliga missbruket lagstiftningen vill åtkomma. Nå ja, säger densamme talaren, jag är icke heller någon vän af öfverdrifter, äfven jag vill, att, om man förtär starka drycker, det skall ske måttligt. Nå väl, jag frågar honom och jag hemställer till Eder, mine Herrar, huru det då kan komma sig, att med nu gällande lagstadganden detta *icke* sker. Hvad svara de, som tycka om bränvin eller öl, när man påträffar dem öfverlastade och förebrå dem deras tillstånd? Jo, de skjuta skulden på samhället och de säga, att allt är lagstiftningens fel. De försäkra, att de skulle vara ytterst tacksamma mot samhället, om en lag stiftades, som försvårade tillfället för dem att falla i frestelse, och de anse, att om frestelsen mindre ofta ställde sig i deras väg, äfven de skulle kunnat föra ett bättre lif. Jag tror, att dylika röster icke böra förklunga obaktade och att det är lagstiftningens uppgift och pligt att gå till mötes önsknings, hvilka från just de under dryckenskapslasten hemfallnes egen sida högt uttrycka nödvändigheten af ytterligare restriktiva åtgärder mot den fria förbrukningen af dessa varor, som de älska.

En annan talare har i fråga om de rörande detta ärende afgifna underdåniga petitionerna förklarar, att han icke höjde sig för några opinionens vindkast för dagen, då dessa icke syntes honom gå i den rätta riktningen. Det torde emellertid vara detta, som först bort af honom bevisas. Och är, såsom jag föreställer mig, ändamålet godt, och är det ett inom landet djupt känt behof, som på detta sätt gifver sig luft, kan jag, för min del, icke antaga eller finna annat, än att petitionerna icke böra anses förkastliga eller betraktas med ett så förnämt förakt, som be-

träffande dem nu uttalats af den värde talaren, hvilken, om jag icke allt för mycket misstager mig, icke alltid varit så alldeles främmande för denna utväg för landets befolkning att i ett eller annat hänseende gifva tillkänna sina farhågor eller förhoppningar. För egen del gillar jag dessa petitioners syftning. Jag anser, att för vårt lands väl behovet kräfver en sådan lagstiftning, som Utskottet här tillstyrkt, och jag har fördenskull äfven af full öfvertygelse gillat Utskottets förslag.

Man har vidare befarat, att en inskränkning i den fria försäljningsrätten, i hvad angår vin och maldrycker, skulle inom kort framkalla en våldsam reaktion. Men hvad betygar erfarenheten? Om man slår upp Bondeståndets protokoll för 1853 och 1854 års riksdag, eller den som föregick den s. k. bränvinsriksdagen, finner man der, hvilka förfärliga olyckor förespåkades, om någon begränsning i den då gällande fria bränvinsförsäljningsrätten komme att vidtagas. Ja, man sade, att hela befolkningen derigenom skulle rent af tvingas att blifva lagbrytare och man hotade äfven då med en reaktion, som sknlle hafva till resultat en ännu mera utsträckt frihet i detta hänseende, än som för tillfället egde rum. Inskränkningen i bränvinsförsäljningen beslöts likväl och jag vädjar till Herrarne, huruvida ändock inträffat någon enda af de olycksprofetior, som med sådan visshet förutsades — och detta ehuru Riksdagen sedermera undan för undan fortgått i samma riktning samt vidtagit det ena steget efter det andra i ändamål att dels fördyra och dels försvåra eld-vattnets begagnande. Jag tror således, att representationen med mycket lugn äfven hvad beträffar de rusgifvande drycker, om hvilka nu är fråga, kan på den en gång beträdda vägen taga ytterligare ett steg framåt och söka att genom lagstiftningen hämma jemväl dessa rusdryckers hejdlösa spridning bland allmänheten. Jag tror icke, att något reaktionens spöke behöfver skrämma oss nu mera eller föranleda till förändring i våra åsichter. Och dessa åsyfta ju ingalunda att absolut *förhindra* försäljningen af öl och dricka eller omöjliggöra befintligheten af sådana försäljningsställen, der dessa drycker hållas en på dem begifven allmänhet till handa. Man vill endast, att kommunen skall erhålla verkande makt att tillse och vaka deröfver, att endast hederliga menniskor komma att handhafva och förestå denna försäljning.

Man har slutligen emot lagförslaget anmärkt, att detsamma vore förkastligt derföre, att det gjorde ett obehörigt intrång i den enskildes näringsfrihet. Icke heller jag vill gå längre i begränsning af den personliga friheten, än som är nödvändigt för samhällets väl. Men det kan icke falla mig in att sätta den enskilda friheten i det första och samhällets välfärd i det andra rummet. Så länge jag deltagit i Riksdagens förhandlingar, har jag städe uppträdt emot en sådan åsigt, ty hvarthän skulle det gå med samhällets fredliga och ostörda utveckling, om det allmänna bästa nödgades vika tillbaka för den enskildes frihetsbegär? Jag är rädd, att sjelfsväld och upplösning af samhällsbanden blefve slutliga resultatet.

Åtskilliga talare hafva förordat ett tillägg, som lärer blifvit antaget af Första Kammaren. Efter närmare granskning af betänkandet och sedan jag till yttermera visso rådfört mig med Utskottets härvarande ledamöter, har jag ej kunnat finna annat, än att i Utskottets förslag, sådant

det här lyder, redan innefattas en sådan bestämmelse, som tillägget åsyftar, hvarföre jag tillstyrker bifall till Utskottets förslag utan förändring.

Herr *Hammarberg* instämde med Herr Liss Olof Larsson.

Herr Jöns Pehrsson: När jag förra gången hade ordet, gaf jag måhända icke med tillräcklig tydlighet uttryck åt min mening, att jag endast med mycken motvilja biträder Utskottets föreliggande förslag. Då för öfrigt öfverläggningen numera omfattar Utskottets betänkande i dess helhet, anser jag mig till hvad jag i ämnet redan yttrat böra tillägga några ord.

Jag vill sålunda till en början erinra derom, att, såsom Herrarne säkerligen minnas, jag strax efter remissen af den i förevarande ämne aflåtna nådiga propositionen tillät mig till Utskottets uppmärksamhet bringa en anmärkning mot ett i sagda proposition förekommande lagstadgande, hvilket jag ansåg böra förändras i af mig då angifven riktning. Utskottet har, förnämt nog, icke nämnt ett ord härom i betänkandet, men icke förty visar det sig af det framlagda lagförslaget, att Utskottet rättat sig efter och iakttagit min erinran.

På sätt jag antydde, då jag sist yttrade mig, är för öfrigt orsaken till den stora tveksamhet, hvarmed jag understödjer Utskottets förslag, min öfvertygelse och farhåga, att dess tillämpning icke skall leda till ett bättre sakernas skick i det afseende, som åsyftas, utan till följd af den blifvande lagens onaturliga bestämmelser bidraga att skapa än flere lagbrytare. Då emellertid vinden tyckes blåsa åt det hållet, att i angifna syftningen något här bör nu göras, det må vara illa eller väl, lärer det ej vara värdt att spjerna mot udden och jag har derföre, såsom ett mindre ondt, omfattat utskottsförslaget, hvilket jag också kommer att lemna min röst endast med vilkor, att till detsamma intet tillägg göres. I *det* hänseendet medgifver jag dock obetingadt, att Utskottets förslag, oaktadt detsamma gör intrång i den fria försäljningsrätten, är godt och bör komma att göra mycken nytta, om det blifver lag, att nemligen förslaget förbjuder dessa så kallade landthandlande, hvilka man kunde önska all verdens väg, att till förtäring på stället tillhandahålla sina kunder de usla blandningar, hvilka de försälja såsom vin. Men vill man gå längre än Utskottet, tror jag, att man snart skall få röna sanningen af de förutsägelser om lagens verkningar, som jag här gjort. Jag upprepar att detta tillägg, som, af Första Kammaren, efter hvad det säges, antaget, man nu vill förmå Andra Kammaren att godkänna, går utöfver gränserna af det tillbörliga. Är det rimligt att vilja förmena den stackars arbetaren, som dignar af ansträngning, att vederqvicka sig med dricka eller öl. Jag ber att särskildt få hänvisa de Herrar, som ifrå för ett dylikt hjertlöst stadgande, till det nu pågående kloakarbetet mellan planen Tegelbacken och Röda bodarne. Jag tror, att till och med dessa Herrar skola nödgas erkänna, att de arbetare, hvilka dagen i ända äro sysselsatta med gräfning i der befintliga stinkande och snuskiga ämnen, väl kunna behöfva en sup och ett glas öl i all måtta. Tillägget förkastar jag derföre alldeles.

Slutligen må jag säga, att jag väl förutser, att den siste talaren, min store och upphöjde vän, omkring hvilken flertalet koncentrar sig, får sin vilja fram här liksom i nästan allt, som han vill drifva igenom. Huruvida

åter det må vara klokt handladt att fatta ett sådant beslut som han påyrkat, får framtiden utvisa. Såsom jag förut yttrat, böjer jag mig likväl för nödvändigheten och vill understödja hans yrkande om oförändradt bifall till Utskottets förslag. Men längre sträcker sig icke min medgörlighet. Göres det ringaste tillägg till detta förslag, kommer jag vid blifvande omröstning att i alltsammans rösta för rent afslag. Detta är mitt sista ord i denna sak.

Herr Edström: Då jag tillät mig att för andra gången begära ordet under denna debatt, fann jag mig dertill uppkallad af en talare på hallandsbänken, hvilken behagade förklara att jag icke tillräckligt satt mig in i de förhållanden, som jag uppträdde för att bedöma, eller rätt uppfattat dem. Jag ber dock att få spörja honom till: huru vet han det? Eller vill han i sin erkända öfverlägsenhet, för hvilken jag i allmänhet villigt böjer mig, påstå, att endast hans uppfattning är den rätta? Vill han åter säga, att graden af min uppfattning icke sträcker sig utöfver den förmåga af förståndsskärpa, som Försynen beskärt mig, gifver jag honom rätt, men i ty fall lyder han sjelf under samma lag. I det förra fallet är hans påstående oberättigadt, i det senare åter obehöfligt, då vi alla böra veta, att i vår ofullkomlighet vi lida af den menliga förmågans begränsning.

Jag är, i den allmänna ordningens intresse lifligt intagen af den förevarande frågan. Mitt förra yttrande innehöll i sammanfattning, att jag obetingadt understödde Utskottets förslag i dess då föredragna del (mom a) af första punkten, och att jag ville hafva alla deremot argifna reservationer lagda till handlingarne. Sedermera och omedelbart efter den af mig nyss åsyftade talarens yttrande behagade Herr Talmannen låta föredraga äfven de tre återstående momenten af samma punkt. Jag begagnar därför tillfället att gifva tillkänna, att mitt omdöme angående mom. a gäller äfven de tre öfriga, samt att jag anser Utskottet hafva varit särdeles lyckligt, då det uppgjort det föreliggande förslaget, hvilket, blifvet lag, skall sprida belåtenhet och välsignelse inom landet.

I öfrigt anhåller jag att få upptaga ett och annat under öfverläggningen fäldt yttrande, som synts mig anmärkningsvärdt.

Sälunda har en talare på stockholmsbänken under frågans behandling på förmiddagen befarat, att den retrograda rörelse i lagstiftningen, som nu påginge, icke skulle sluta, förrän man äfven genom alla möjliga bestämmelser försvarat förtärandet af till och med vatten. Denna argumentation påminner mig om en liknande, hvilken vid samma frågas handläggning härstädes för trenne år tillbaka begagnades af en bland Kammarrens bäste män. Skillnaden är dock den, att den förre eller stockholmstalaren *nu* framställde sitt resonnement på allvar, under det att den senare talaren, bördig från Gotland, *då* argumenterade på skämt. Ett sådant må gälla hvad det kan och vill, utan att dock inverka på saken. Men tages åter argumentet, såsom i dag här skett, på allvar, blir förhållandet annorlunda. Det bevisar för mycket och bevisar dermed ingenting. Det faller för sin egen tyngd och öfverdrift. Ty lika väl som den goda Guds gåfvan, som vattnet är, skulle ju då äfven alla andra gåfvor, som för intet bjudas oss af en mild Försyn, kunna med samma fog dragas inom området för lagstiftningens begränsning. Luften, som vi andas,

åskan, som renar den, ljuset, som värmer och som glädjer oss, regnet, haglet, snön som befruktar jorden och tyder på årstidernas skiftning, solens sken och månens skimmer — allt med ett ord, hvilket liksom vattnet utgör ett vilkor för vår tillvaro eller vårt välbefinnande under jordelivet, kunde lika väl göras till föremål för förbud af lagstiftningen. Lyckligtvis för oss lärer denna i allt detta blifva lika vanmäktig, och den lugnande vissheten derom är också det enda tillfredsställande resultatet af talarens mot vattnet riktade argumentation.

En annan talare närmast bakom mig ville åter i förevarande hänseende åt kommunerna vindicera ett mått af frihet, hvilket tycktes mig tyda på sjelfsväld, och dertill är jag för min del ej sinnad att medverka.

Slutligen uttalade en talare från Dalarna den åsigten, att Konungens Befallningshafvande med en fråga af sådan natur som denna icke borde hafva någon befattning. Med anledning häraf vill jag nämna, att för 2 eller 3 år sedan äfven jag såg saken på samma sätt, men sedan dess har jag kommit till öfvertygelse om vigten och nödvändigheten deraf, att nämnda ansvariga myndighet bör hafva sista ordet i ärenden af denna beskaf-fenhet.

Återkommande till min förklaring, att det omdöme jag afgitvit om första punkten omfattar äfven följande punkter af betänkandet, slutar jag alltså med att yrka och hemställa, att Kammaren måtte besluta i full öfverensstämmelse med Lag-Utskottets förslag, helst jag befarar, att i motsatt fall frågans lösning vid denna riksdag göres om intet.

Friherre Lagerfelt: Jag har endast begärt ordet för att tillkännagifva, att jag afstår från mitt yrkande på förmiddagen och förenar mig i det amendement, som Herr Lyth framställt.

Herr Carl Ifvarsson: Då jag, när jag senast hade ordet, afgaf mitt särskilda förslag till beslut, var endast en del af utlåtandet föredraget till behandling. Enär emellertid sedermera med Herr Talmannens begifvande öfverläggningen fått utsträcka sig öfver hela betänkandet, an-håller jag, att mitt förut framställda yrkande äfven må erhålla en sådan utsträckning, att det kommer att afse lagförslaget i dess helhet.

Herr H. Schultz: Då jag inom den kommun, jag har nöjet tillhöra, lifigt intresserar mig för god ordning, så är det mig kärt att regeringen i denna fråga om försäljning af vin och maltdrycker framkommit till Riksdagen med ett förslag, som afser att väsendtligen ordna denna försäljning, och min tillfredsställelse har varit ännu större, då jag sett att äfven Lag-Utskottet med välvilja omfattat detta ärende. Inom Kammaren hafva höjt sig många röster mot förslaget och bland de talare, som upp-trädt i sådan riktning var äfven en på stockholmsbänken, som framhöll hurusom, då man nu vill genom lagstiftning ingripa i allmänhetens rätt att försälja öl och vin, man lika väl kunde lagstifta äfven för försäljning af *vatten*. Jag hemställer om det kan vara ett lämpligt sätt att, då statsmakterna allvarligen vilja se till att missbruk af ena eller andra slaget inkränkas och vi särskildt i denna fråga afse att skydda den upp-växande ungdomen, begagna ett sådant sätt att diskutera, som en äldre

man, en representant från vår förnämsta stadskommun gjorde, då han på förmiddagen hänfullt yttrade, att nu endast återstår att lagstifta för vatten. Detta har jag icke stillatigande kunnat åhöra. Jag vill för min del förklara att, i den kommun jag tillhör, försäljningen af öl och vin är de så kallade ölstugorna varit lika skadlig som försäljningen af brännvin. I de större stadskommunerna har antalet af ölförsäljningsstugor betydligt ökat, och det oskick, som der eger rum, har icke kunnat undgå myndigheternas bekymmersamma uppmärksamhet. För kommunalstyrelsen ensamt är det icke möjligt att bringa skick och ordning i detta afseende. Lagstiftaren måste ingripa och jag är derföre för min del regeringen synnerligt tacksam för det initiativ, den tagit i frågan, och äfven Utskottet egnar jag min tacksamhet derföre att det sökt bidraga till en tillfredsställande lösning genom att uppställa vissa villkor för försäljningen af öl och maltdrycker, hvilka utan tvifvel skola medföra ett godt resultat.

Den ärade representanten på vestmanlandsbänken har talat om sekteriska och provinsiela åsikter. Jag känner inga andra åsikter än dem, som leda till fosterlandets bästa, således i denna fråga ett sträfvande att hålla den uppväxande ungdomen från sådana ställen. Såsom stadsrepresentant har jag temligen reda på förhållandet härutinnan i städerna för närvarande, och jag har erfarit att på landet tillståndet ingalunda är tillfredsställande.

Den inskränkning i stadgandet, som Första Kammaren redan beslutat och som under diskussionen på förmiddagen i denna Kammare blifvit förordad af en och annan talare, skall, vid närmare eftertanke, icke uppfylla ändamålet, och jag kan derföre icke vidare biträda något ändringsförslag i den riktningen, utan antager för min del Utskottets förslag oförändradt, hvarföre jag tillstyrker bifall till detsamma.

Herr Åke Andersson: Vi hafva helt nyligen lagstiftat i detta ämne, men här som i många andra fall vill man rifva upp och ändra, innan tillämpningen knappast börjat. Hvad Utskottet föreslagit med afseende å försäljningen af vin skall jag mycket gerna biträda, ty det kan väl hända att i de orter, hvarifrån klagan så ofta höres om lönkrogar, ölstugor och att landthandlare och minutförsäljare hålla till salu vin, som är ingenting annat än brännvin, på konstigt sätt förvandladt till vin, man icke klagat utan orsak. Men med afseende å ölförsäljningen kan jag icke dela Lag-Utskottets åsikter. Öl och dricka är en för den mindre bemedlade ganska vigtig artikel och hvem unnar icke den trötta kroppsarbetaren en butelj öl eller ett stop dricka för att dermed släcka sin törst. Vi se ofta vid större industriella eller byggnadsföretag — exempelvis jernvägsbyggnader — huru stora massor af arbetare samlas på en punkt och inlogera sig efter råd och lägenhet uti närbelägna hus och gårdar. Der vill man gifva dem tillåtelse att få köpa mat, ty något förbud härför har jag dock icke ännu hört sättas i fråga. Men genom en sådan lagstiftning, som Utskottet här har tillstyrkt, skulle hvilken enskild person som helst, som icke hade Konungens Befallningshafvandes tillstånd, blifva lagbrytare, om han sålde en kanna dricka till en arbetare. En sådan lagstiftning vill jag icke vara med om, utan måste jag för min del yrka afslag.

Grefve Sparre: Uti en fråga som denna, der meningarne äro så ytterst delade, bör man lämpligen hålla en medelväg. Utskottet har just slagit in på en sådan medelväg, och då föreliggande förslag derjemte öfverensstämmer med den åsigt i frågan Kongl. Maj:t uttalat, så tillåter jag mig yrka bifall till detsamma.

Herr Talmannen ankom nu och intog talmansstolen saunt lemnade ordet åt:

Herr Ros, som yttrade: Då kommunallagarne åläggas vederbörande kommuner att vaka öfver ordning och sedlighet, torde det icke vara för mycket begärdt att Riksdagen öfverläter det närmare bestyret med beviljandet af rättighet till försäljning af maltdrycker äfvensom bestämmandet af antal dylika försäljningsställen m. m. åt kommunen sjelf. Jag ville på denna grund helst bifalla förslaget med den af Första Kammaren gjorda förändring, men skall inskränka mig till att yrka bifall till Utskottets förslag, då detta senare synes hafva största utsigt att i denna Kammare vinna bifall.

Herr C. I. Bengtsson: Det vill af diskussionen synas som om man allmänt erkänner att regeringen grundat sitt förslag på ganska välbetänkta skäl, och då det förslag, Lag-Utskottet med anledning af den Kongl. propositionen framlagt, väsendtligen öfverensstämmer med det förra, så vill jag i största korthet yrka bifall.

Her Per Nilsson i Espö: Herr Talman! Om man kunde formulera en lag, som vore i stånd att göra hela nationen nykter, från de högsta ända ned till de lägsta, då skulle jag vara med om hvilken lagstiftningsåtgärd som helst. Men att — såsom det sker hos oss — stadga förbud och skärpa bestämmelserna än i ena och än i andra afseendet, en sådan lagstiftning verkar i det hela mera menligt än gagneligt. Den stämplars som brott emot samhället mången handling, som icke är förtjent af att stämplas som sådant och intränger alldeles för djupt i detaljer. Jag kan därför icke annat än allvarligen yrka afslag å alltsammans.

Herr Granelund: Kammaren tycks ej vara benägen att lyssna på flera anföranden i denna fråga och jag inskränker mig därför att helt kort yrka bifall till betänkandet.

Herr Ola Jönsson: Det låter som om man tror mig hysa sidovörduad till kommunalstyrelsen. Alldeles icke — jag har för den all möjliga respekt och aktning, men vill icke åt kommunalstyrelsen — lika litet som åt någon annan myndighet — meddela en makt, som icke med rätta den tillkommer.

En talare sade nyss att de lagar, som afse inskränkning i förtäring af drycker, icke äro skrifna för de måttlige utan för de omåttlige drickarne. Det var i sanning ett sinrikt argument! För min del har jag trott och tror ännu att lagen är lika för alla. Jag kom härvid att erinra mig ett yttrande från stockholmsbänken i förmiddags, som väckt en

viss uppmärksamhet. Han sade att om vi nu äfven lagstifta om villkoren för ölförsäljningen, så kunna vi så godt äfven reglementera för vattendrickningen. Ja — om det visar sig att vatten är skadligt, så vore dylika åtgärder berättigade. Här är likväl fråga om maldrycker, och dessa kunna verka skadligt om de omåttligt förtäras, liksom äfven vatten, omåttligt njutet, kan skada.

Man har förebrätt mig, att jag ringaktat petitionerna. Petitioner kunna nog stundom vara afsevärda, men det kommer an på hvem som skrivit under. Oftast torde det med dessa nykterhetspetitioner vara fallet, att den, som skriker värst, just är den, som konsumerar mest, och jag finner härvid en tillämpning på ordspråket: "när jag dricker, är det rätt".

Jag förblifver vid mitt förra yrkande, trots allt hvad den ärade dalarrepresentanten yttrat.

Herr Liss Olof Larsson: Jag skall gerna efterkomma Kammarens genom starka rop på proposition framställda önskan att få slut på diskussionen, ty hvad den siste talaren anförde torde vid närmare efter-sinnande vara öfverflödigt att besvara. Jag afstår från ordet, men fasthåller vid mitt förra yrkande.

Herr Törnfeldt: Man bör icke utkasta stötestenar för nästan, men den metod, som nu brukas, att på vägar och stigar, vid marknader och andra tillfällen, der människoskaror samlas, sätta fram öl och dåligt vin till åskådning för att locka till inköp, det är att kasta ut stötestenar för nästan, både med afseende å kassa och moralitet. Bruket af öl är icke så godt och nyttigt, som man skulle tro. Det är smakligt, men innehåller ofta skadliga, till och med giftiga ämnen, och hvad vin beträffar, så är den vara, hvilken under sådant namn erbjuder sig hos landthandlare, vanligtvis uppblandad och kauske helt och hållet konstgjord. Dess sammansättning kan icke alltid vara så ren och helsosam och kanske till och med giftiga ämnen vid beredningen varit anlitade. Jag tillåter mig äfven påpeka att öl-druckning är skadlig på det sättet, att man i sin okunnighet antingen hos bryggaren vid tappningen eller sedermera vid förtäringen uppblandar det med vatten. Skratten ni, mine Herrar, men saken är fullkomligt faktisk. För många år sedan anställdes kemisk undersökning af öl, blandadt med vatten, och man fann att den kemiska föreningen mellan malt- och humleämnena rubbades och gjorde ölet giftigt. Det kan derföre icke skada att vidtaga åtgärder i ändamål att försöka hämma den starka förbrukningen af öl och bränvinsblandade viner.

Jag röstar för bifall till Utskottets förslag.

Öfverläggningen var slutad. Derunder hade yrkats dels att Utskottets hemställanden i mom. a, b, c och d måtte i oförändradt skick bifallas, dels bifall till samma hemställanden med det af Herr Lyth föreslagna tillägg, dels och afslag å Utskottets förslag under förklarande att någon vidare lagstiftning i ämnet för närvarande icke vore erforderlig. I öfverensstämmelse med dessa yrkanden framställde Herr Talmannen propositioner och förklarade sig anse att ett öfvervägande antal röster förefunnes för

bifall till den förstnämnda meningen. Emellertid blef votering begärd, i anledning hvaraf Herr Talmannen, för bestämmande af kontrapositionen, ånyo upptog de tvåne öfriga yrkandena, af hvilka det som afsåg att Utskottets hemställanden måtte afslås under ofvan omförmälda förklarande, uppfattades af Herr Talmannen såsom besvaradt med öfvervägande ja. Men då jemväl angående kontrapositionen äskades votering, blef alltså en så lydande voteringsproposition först uppsatt, justerad och anslagen:

Den, som till kontraposition i hufvudvoteringen öfver första punkten i Lag-Utskottets utlåtande N:o 30 antager deras mening, som yrka att Utskottets hemställanden måtte afslås under förklarande att Kammaren anser någon vidare lagstiftning i föreliggande ämne för närvarande icke erforderlig

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har Kammaren till kontraposition antagit bifall till Utskottets hemställanden med det tillägg deri, som under öfverläggningen föreslagits af Herr Lyth.

Omröstningen, i vanlig ordning verkställd, utföll med 82 ja mot 72 nej; i följd hvaraf propositionen för hufvudvoteringen erhöi följande lydelse:

Den, som bifaller i oförändradt skick hvad Lag-Utskottet hemställt i första punkten mom. a, b, c och d af utlåtandet N:o 30,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, har Kammaren afslagit Utskottets hemställanden, under förklarande, att Kammaren anser någon vidare lagstiftning i föreliggande ämne för närvarande icke erforderlig.

Den votering, som företogs enligt denna proposition, visade 103 ja mot 56 nej; och hade Kammaren således bifallit Utskottets hemställanden i den nu föredragna första punkten.

Mot beslutet reserverade sig Herrar *Ola Andersson, Per Nilsson* i Kulhult, *Anders Persson, August Börjesson* och *Christen Assarsson*.

2:dra

2:dra punkten.

Bifölles.

§ 13.

Föredrogs Stats-Utskottets utlåtande N:o 89, med anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående postverkets utgiftsstaten för år 1875.

Mom. a, b och c.

Bifölles.

I afseende på *mom. d* anförde

Herr Carl Iivarsson: Då jag reserverat mig mot Utskottets utlåtande i denna jembförelsevis ringaste punkt af föreliggande betänkande, anhåller jag att få i korthet lemna några skäl för min reservation. Såsom synes, är här icke fråga om någon väsendtlig utgift, helst då man vet, att de inkomster, som för makuleradt papper under sistlidna år influtit, icke uppgått till mer än omkring 600 R:dr. Det kan således icke falla mig in att blott för denna statsutgifts skull motsätta mig Utskottets förslag, utan det är andra omständigheter, som dertill förmått mig. I första rummet vill jag anmärka, att jag för min del icke är synnerligen böjd för att staten skall bestå pensioner för tjenstemäns enkör och barn, men äfven om jag skulle vilja gå in på detta, så anser jag, att Kongl. Maj:ts i förevarande afseende framlagda proposition, på hvilken Utskottets förslag grundar sig, ur principel synpunkt är olämplig. Det är här fråga om att genom en naturaprestation lemna understöd åt enkör och barn efter posttjenstemän. Under senare tider har man allt mer och mer kommit ifrån det gamla skattesystemet, som var bygd på naturaprestationer, och man har sökt att i afseende på tjenstemäns aflöningar förkasta detta system och bestämma desamma i penningar. Jag tror, att vi numera äro komna i den ställning, i afseende på vårt penningeväsende, att vi icke behöfva betala våra skatter, våra tjenstemäns aflöning, eller andra utgifter in natura, och att penningetillgången bör räcka till likvid i så väl ena som andra hänseendet och åtminstone i fråga om en sådan småsak som denna. Således, om staten vill lemna understöd i förevarande hänseende, hvilket dock bör pröfvas närmare, så bör det ske genom ett kontant anslag, men icke på det sätt som nu är föreslaget. Det är visserligen en obetydlighet, torde man invända, då det är fråga om endast makuleradt papper och äldre onyttiga handlingar, och man kan säga att något trassel eller misstag icke kan uppstå vid behandlingen af detta inom verket, men äfven om det icke blir annat än en misstanke mot tjenstemännen om att de efter ett sådant beslut, som här tillstyrkts, söka åstadkomma mera makulatur än måhända förut varit vanligt, så blir sådant alltid obehagligt. Jag föreställer mig nemligen, att, om denna inkomst skulle uppgå till högre belopp än hvad den hittills utgjort, man

skulle misstänka att tjänstemännen kasserat och makulerat mera papper än som varit af nöden blott för att för ifrågavarande ändamål samla inkomster, och detta vore såsom jag nyss nämnt obehagligt. Då fråga nu är endast om en bagatell och någon fara således icke kan ligga uti att uppskjuta frågan om understödets utgående till posttjänstemäns enkör och barn och jag tror att man icke kan vinna något genom en återremiss, ser jag för närvarande ingen annan utväg än att, på de principiella skäl jag tagit mig friheten anföra, yrka afslag på Utskottets hemställan i denna del och anhåller jag om proposition på detta mitt yrkande.

Herr Peter Olsson: Jag skall be att få instämma med den sista ärade talaren, visst icke för i fråga varande summas skull, utan med anledning af den princip, man här velat göra gällande; och Herrarne få se i telegrafstaten, att denna princip der blifvit ganska mycket utsträckt, i det man i denna stat föreslagit, att flera inkomstitlar som höra till sjelfva telegrafanläggningarne, skulle inflyta till dervarande pensionskassa. När vi komma till denna stat, skall jag närmare yttra mina åsigtter uti detta afseende, och jag vill nu blott nämna, att man, vid en jemförelse emellan förevarande stat, der det blott föreslås en så obetydlig inkomst som den af makuleradt papper och äldre öfverflödiga handlingar, och det förslag som uti telegrafstaten blifvit framställt, bäst kan inhemta, hvilken utsträckning denna princip lätteligen kan få. På dessa skäl tror jag det vara af vigt för Riksdagen att i tid fatta ett sådant beslut, att man icke införes på ett aflöningsätt, som skulle kunna leda till de allra obehagligaste konsekvenser, och derföre instämmer jag i det yrkande, som den siste talaren framställde.

Sedan öfverläggningen förklarats slutad, gäfvos propositioner så väl på bifall som ock, enligt gjordt yrkande, på afslag. Den förra af dessa propositioner ansåg Herr Talmannen vara med öfvervägande ja besvarad; men då votering begärdes, blef sådan företagen, enligt en nu uppsatt och af Kammaren godkänd voteringsproposition, så lydande:

Den, som bifaller hvad Stats-Utskottet hemställt i mom d af utlåtandet N:o 89,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, är Utskottets i fråga varande hemställan afslagen.

Röstsedlarne sammanräknades och visade 53 ja mot 75 nej, i följd hvaraf Utskottets hemställan afslagits.

§ 14.

Förekom dernäst till afgörande Stats-Utskottets utlåtande N:o 90, med anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående telegrafverkets utgiftsstater för år 1875.

Mom. a, b och c.

Biföllos.

Mom d.

Härvid yttrade

Herr Carl Ifvarsson: Af enahanda principiela skäl, som jag nyss anförde i en med denna likartade fråga, yrkar jag afslag på äfven denna punkt i Utskottets utlåtande, och jag gör detta desto mer, som här är fråga om att upplåta inkomsten af en staten tillhörig egendom. Vi hafva sett huru det förhåller sig med andra egendomar, som staten under nyttjanderätt upplåtit och huru mycket trassel och bråk af sådana upplåtelser städse uppkommit. Jag yrkar afslag å punkten.

Herr Peter Olsson: Den framställning, som här blifvit gjord, i afseende på sättet för understödjande af den i fråga varande enke- och pupillkassan, är för mig alldeles oförklarlig. Här har Kongl. Maj:t begärt att inkomsten af den fasta egendom å Södermalm i Stockholm, hvilken är donerad till telegrafverket, må tillfalla enke- och pupillkassan, samt derjemte att den inkomst, som härflyter af upplåtande af rättigheten att å telegrafverkets stolpar anbringa andra än dess egna ledningstrådar, skall anslås såsom bidrag till nämnda kassa. Nu förhåller det sig så, att enskilda jernvägsbolag understundom få rättighet att emot någon afgift på telegrafverkets stolpar uppsätta sina telegrafrådar, och denna inkomst skulle tillfalla enke- och pupillkassan. Jag har icke så mycket emot detta för sjelfva beloppets skull, men om man tager i betraktande de olägenheter och trakasserier, som mycket lätt kunna uppstå, derigenom att Telegrafstyrelsen skulle få bestämma eller åtminstone föreslå, hvilka enskilda jernvägsbolag skulle få rättighet att på staten tillhöriga stolpar uppsätta telegrafrådar och den afgift som därför skulle erläggas, så måste man äfven ogilla, att den sålunda inflytande afgiften skall tillfalla telegrafverkets egen pensionskassa. Men icke nog härmed, det föreslås vidare, att alla de inkomster, som genom försäljning af förbrukad liniemateriel och kasserade inventarier kunna uppstå, skola tillfalla nämnda kassa. Frågar man då hvad som är att betrakta såsom liniemateriel, så får man till svar, att det är stolpar, telegrafråd, hattar, krokor o. s. v. eller med ett ord allt som hör till anläggningen af en telegrafledning, och detta skulle så snart det af telegrafverket ansågs obrukbart och odugligt få försäljas och försäljningssumman användas såsom bidrag till pensionskassan. På enahanda sätt skulle äfven kasserade inventarier

vid telegrafstationer, såsom telegrafapparater, möbler o. d., som hör till inredningen på stationerna, för nämnda kassas räkning användas. Jag vill icke anställa någon jemförelse med andra verk, men nog skulle man med lika mycket skäl, som här är för handen, kunna ifrågasätta, att Jernvägsstyrelsen skulle hafva rättighet att försälja förbrukade skenor, sleepers, vagnar, lokomotiv etc., och att inkomsten deraf skulle tillfalla detta verks pensionskassa. På enahanda sätt skulle man ju då kunna tillvägagå inom alla styrelser, och Herrarne kunna lätt finna hvilka olägenheter deraf skulle kunna följa och i hvilken obehaglig ställning tjänstemännen skulle komma i fråga om hvad som vore att betrakta såsom förbrukade materialier och inventarier. Om icke det af Kongl. Maj:t till telegrafverkets enke- och pupillkassa begärda anslag är tillräckligt, så synes mig att bäst hade varit, om Kongl. Maj:t gjort framställning till Riksdagen om beviljande af de ytterligare medel, motsvarande det belopp, hvartill i fråga varande försäljning för närvarande uppgår. som för understödjande af nämnda kassa kunde vara erforderliga. Huru stor inkomsten af nämnda försäljning i en framtid kan blifva, det kan icke beräknas nu. Så länge allting är nytt inom telegrafverket, så finnes icke heller mycket af förbrukad materiel eller skadade inventarier, men om 10 å 15 år härefter, då ställer sig saken på ett helt annat sätt, och då kan möjligtvis en ganska stor försäljningssumma uppkomma, hvilken, såsom jag nyss nämnde, dock icke kan nu beräknas. Jag har därför i min reservation uttalat såsom min åsigt, att Riksdagen borde hos Kongl. Maj:t begära nådig framställning till nästa Riksdag om det penninganslag, som i nämnda hänseende må vara i stället för de af Kongl. Maj:t nu föreslagna inkomsterna erforderligt, men för att icke nu göra någon splittning i åsigterna och då en med denna likartad fråga nyss blifvit af Kammaren afslagen, samt ett afslag nu icke lägger något hinder i vägen för framläggande för nästa Riksdag af en sådan framställning, jag i ämnet ansett lämplig, slutar jag med att yrka afslag å hvad Stats-Utskottet i mom d af detta betänkande föreslagit.

Herr Granlund: Jag får till en början tillkännagifva, att jag icke med min röst bidragit till det beslut, hvori Kammaren stannat uti den med denna likartade fråga, som behandlades under poststaten. Hvad nu den föreliggande punkten beträffar, så kan det väl icke nekas, att tjänstemännen inom så väl post-, som telegrafverket hafva ganska tränga och maktpåliggande tjänster, och att dessas skötande fordrar den största påpasslighet, punktlighet och ordentlighet. Man måste jemväl medgifva, att dessa tjänstemän, synnerligast i de lägre graderna, icke äro mer än nått och jemnt så afönade som till deras tarfliga bergning oundgängligen erfordras, och under sådana förhållanden är det gifvet, att de icke kunna afsätta något af sin lön till sina enkors och barns framtid. Här är fråga blott om ett obetydligt bidrag till telegrafstatens enke- och pupillkassa, och jag kan för min del icke finna annat än att Stats-Utskottets framställning i denna del är fullt rättvis. Jag anser, att vi böra göra allt hvad vi kunna för dessa båda af mig omnämnda embetsverk, som äro för oss så nödvändiga och som icke allenast lemna staten full godtgörelse för hvad de kosta, utan äfven ett öfverskott derutöfver. Tjenstgö-

ringen inom telegrafverket är särdeles ansträngande, och fordrar stor påpasslighet och arbetsamhet samt derjemte skarpsinnighet och yttersta noggrannhet för att kunna rätt sköta telegraferingen. Tjenstemännens kropps- och själskrafter tagas allt mer och mer i anspråk, och man saknar icke anledning att befara, att en del af dem i följd af sin ansträngande tjänstgöring icke i allmänhet skola uppnå någon hög ålder. Man har här nu ifrågasatt att lemna en liten inkomst till en pensionskassa, inrättad för dessa tjenstemäns enkor och barn, och jag hemställer, om det vore Riksdagen värdigt att afslå denna framställning. Det ligger i sakens natur, att om den i fråga varande försäljningen af dessa kasserade artiklar sker för pensionskassans räkning, så har man anledning förmoda att en sådan försäljning mer öfvervakas och artiklarna bättre realiseras, än om försäljningen sker för statens räkning, ty i sistnämnda fallet torde de komma att, såsom ofta händer vid dylika försäljningar, för statens räkning bortslumpas för en obetydlig summa. Jag yrkar på det litigaste bifall till Stats-Ütskottets framställning och är fullkomligt öfvertygad, att ett beslut i sådan riktning icke vore annat än en gärd af rättvisa åt i fråga varande tjenstemän.

Herr Key: I motsats till den siste ärade talaren, tror jag, att när Kammaren nyss förut, vid behandlingen af poststaten, afslagit en med nu föreliggande alldeles likartad fråga, Kammaren för konsekvensens skull icke gerna kan göra annat än afslå äfven den nu föredragna punkten, oaktadt jag för min del beklagar både det ena och andra beslutet. Jag har således icke begärt ordet för att yrka bifall till Ütskottets förslag, utan endast för att afgifva en förklaring, hvarför Ütskottet framlagt det samma. Det hade varit önskligt, om de samma Herrar, hvilka nu så ifrigt förfäktat den s. k. *principen*, äfven hade gjort detta för två år sedan, då ett med Stats-Ütskottets nu gjorda tillstyrkan alldeles likartadt beslut i fråga om jernvägstrafikstatens pensionering fattades. Andra Kammaren beslöt nemligen då för sin del att till sistnämnda stats enke- och pupillkassa anslå ej mindre inkomsten af höskörden på de exproprierade jordstycken, som äro belägna utmed banan eller banvallen, och hvilken inkomst beräknades till årligen öfver 7,000 R:dr, än äfven värdet af i jernvägskupéerna tillvaratagna, ej utlösta effekter, hvilket värde ansågs uppgå till omkring 1,500 R:dr. Denna pensionskassa fick sig således i naturaprestationer tillerkänd en summa af omkring 9,000 R:dr. Ütskottet ansåg sig icke handla annat än fullt konsekvent, då det nu i fråga om post- och telegrafstatens pensionskassor föreslog ett motstycke till hvad Kammaren i fråga om bidrag till jernvägstrafikstatens pensionskassa förut gillat, och denna förklaring har jag ansett mig böra afgifva. Hvad den telegrafverket tillhöriga fastigheten på Södermalm beträffar, så är densamma en gäfvat till telegrafverket af enskild person och inbringar i hyror tills vidare endast omkring 900 R:dr. Således är den inkomst, denna hyresafkastning skulle lemna i fråga varande pensionskassa blott en obetydlighet mot det tillskott, som, enligt hvad jag förut nämnt, i fjor lemnades trafikstatens pensionsinrättning. För öfrigt vill jag säga, att de vilkor, på hvilka den för telegrafverket föreslagna pensionsinrättning är grundad, synas mig vara så billiga för staten och, om jag så får säga, så

generösa, att jag tror att, blott och bart ur den synpunkten, det varit önskligt, om denna punkt i Utskottets betänkande bifallits. Den komité, som uppgjort förslaget till stadgar för en pensionsinrättning för telegrafverket, har sedermera lemnat detta förslag till granskning af en erkänd auktoritet i dylika frågor, Lektor Hultman här i staden, och denne har uti afgifvet utlåtande derom yttrat sig på följande sätt:

“Vid granskning af det af komiterade utarbetade förslag till reglemente för en pensionskassa för svenska telegrafverkets embets- och tjänstemän samt betjente, äfvensom för dessas efterlemnade enkor och barn, har undertecknad funnit detsamma vara byggt på *synnerligen säkra grunder*, alldenstund städe hänsyn blifvit tagen till matematikens fordringar, och vid afvikelser derifrån, såsom vid bestämmandet af de för beredandet af pensioner erforderliga årsafgifterna, komiterade, i stället för att taga de matematiskt riktiga beloppen, för större säkerhet höjt dem något.

Af förslaget framgår också, att svenska telegrafverkets personal på ett högsinnadt sätt genom sina deputerade (de af dem utsedde komiterade) pålagt sig sjelf jemförelsevis högre pensionsafgifter än hvad i hitills för statens tjänstemän befintliga pensionsinrättningar erlägges, och att den således till svenska telegrafverkets fromma ej tvekat att dyrt köpa de förmåner, som pensionsväsendet medför.“

Detta har en sakkunnig person yttrat om det förslag vi nyss godkämt. Den nu föredragna punktens öde torde emellertid vara gifvet, enär Kammaren nu måste besluta i konsekvens med sitt i en likartad fråga nyss fattade beslut. Jag vill således icke göra något yrkande, utan har endast velat yttra detta, såsom en förklaring från Stats-Utskottets sida, hvarför det framlagt i fråga varande förslag.

Herr Jöns Rundbäck: Jag har reserverat mig mot Stats-Utskottets förslag i denna punkt af principiela skäl. Jag finner det nemligen icke öfverensstämmande med den grundsats, Riksdagen under senare tider på goda skäl antagit, att på detta sätt från snart sagdt alla möjliga håll söka samla ihop medel till en pensionsfond; jag tror att det hade varit bättre att direkte gifva anslag till fonden och yrkade derföre också inom Stats-Utskottet, att ett belopp af 6,500 R:dr, motsvarande den inkomst pensionskassan beräknats komma att få genom hyrorna af det telegrafverket tillhöriga huset i Stockholm, försäljningen af förbrukad linjemateriel och kasserade inventarier o. s. v., borde kontant anslås för ändamålet, men fann icke inom Utskottet något stöd för min mening och kunde således ej hålla på detsamma. Emellertid ber jag, då telegrafverkets på Södermalm här i Stockholm egande hus kommit på tal, få säga att det huset är en ganska respektabel egendom; att detsamma för närvarande ej ger så stor hyra, som man kunde vänta, beror på en särskild omständighet, nemligen den, att hela andra våningen, enligt af husets gifvare föreskrifna villkor, hyresfritt för listiden bebos af dess nuvarande innehafvare, en äldre embetsman. Men skall telegrafverkets pensionskassa hafva alla inkomsterna af huset både nu och framdeles, så borde också pensionskassan, ej telegrafverket, vara pligtig att sörja för husets bibehållande och iståndsättande; men derom är intet här föreskrifvet,

och det torde derföre blifva telegrafverket, ej pensionskassan, som får vilkännas kostnaden för dessa ändamål. Man har sagt, att statsrevisorerne utan svårighet kunde taga reda på, huru härmed sig förhölle och om det vore samma korporation, hvilken uppbure inkomsterna af huset, som den, hvilken bestrider utgifterna för detsamma; men det är icke så lätt, utan tvärtom alldeles omöjligt. Herr Key anmärkte, att Riksdagen 1872 skulle hafva brutit mot principen att icke för bildandet af pensionsfonder bevilja understöd in natura, då han medgaf jernvägstjenstemännen för deras pensionskassa vissa naturaförmåner, nemligen inkomsten af försäljningen af höskörden å banvallen och de små potatislanden vid stationerna, hvilka vanligen odlas af stationskarlarne sjelfva, men äro af olika storlek, och beträffande hvilka man derföre, för att intressera stationskarlarne för dem, ansett det lämpligast att föreskrifva, att inkomsten skulle tillfalla enke- och pupillkassan. Någon jemförelse mellan detta beslut och det nu föreslagna, att låta telegrafverkets enke- och pupillkassa erhålla inkomsten af verket tillhörig oduglig materiel m. m., kan väl således svårligen ega rum.

Angående Lektor Hultmans yttrande, så vill jag alldeles icke bestrida, att hans omdöme, att förslaget till telegrafverkets pensionsstat är matematiskt riktigt, samt att telegrafstaten vill göra uppoffringar för att bringa pensionsstaten till stånd, är fullt riktigt; men jag tror ej, att det omdömet har med den nu förevarande frågan att göra.

För öfrigt har jag för min del ingenting emot att staten understödjer telegrafverkets enke- och pupillkassa; men jag kan icke gilla sättet för understödet, utan hoppas att Stats-Utskottets förslag må blifva afslaget, och att Kongl. Maj:t nästa år måtte föreslå ett statsunderstöd af kontanta medel, ej in natura, ett understöd, som jag för min del gerna skulle hafva gifvit redan i år.

Herr Wedberg: Jag får tillkännagifva till en början, att jag icke röstade för det slut, hvartill Kammarerna beträffande sista punkten af Stats-Utskottets nästföregående utlåtande eller i fråga om postverkets enke- och pupillkassa kom, så mycket hellre som det endast fanns en reservant mot den då förevarande punkten, under det mot den nu förevarande finnas tre. Kammarernas beslut rörande sistnämnda punkt föreföll mig således mera som ett bifall till reservantens enskilda tycke än som ett beslut, grundande sig på undersökning af och kännedom om sakförhållandena. En ärad talare på skånebanken har sagt, att om Stats-Utskottets förslag i denna punkt bifölles, så skulle deraf kunna föraledas trakasserier och obehag i flera afseenden. Men huru detta skulle ske, kan åtminstone jag icke förstå, enär naturligtvis ingen försäljning för kassans räkning kan ske, utan att generaldirektören för verket dertill lemnat bifall. Jag har dessutom den erfarenheten, att hvad som säljes för statens räkning, säljes i så stora massor, att det ej så sällan, som man säger, slumpas bort, under det att det deremot ligger i tjenstemännens intresse att, om de sjelfve hafva fördel af försäljningen, söka att få varorna så högt betalda som möjligt. Det har sagts i reservationen och af en bland reservanterne äfven här i Kammarerna, den nästföregående talaren, att reservanterne icke hade något emot att bifalla

Kongl. Maj:ts förslag, så vida nemligen Kongl. Maj:t hade begärt ett direkt anslag för pensionskassan; men jag föreställer mig, att den värde talaren här vid lag icke kan svara på någon annan än sig sjelf, således icke för denna Kammars majoritet — jag har under min riksdagstid åtminstone icke funnit, att Andra Kammaren haft just så stora anslag för att bifalla hvad Kongl. Maj:t i anslagsväg begärt, synnerligast om det varit i fråga pensioner till embetsmäns enkor och barn. Det är icke förnekadt, att telegraftjenstemännen icke äro så öfver sig aflönade i förhållande till sin stränga tjenstgöring, och man kan derföre icke undra öfver, att de söka genom statens hjälp bilda en pensionsfond åt sina enkor och barn, då de icke kunna få någon sådan på annat sätt. Jag föreställer mig äfven, att om de också på det af Stats-Utskottet föreslagna sättet skulle få en ganska betydlig fond, så erhålla enkorna och barnen icke derföre någon större pension än annars, då densammas belopp väl alltid komma att af vederbörande bestämmas, och det kan således ej vara någon rimlig fördel för dem att söka sälja bort hvad som icke är kassabelt, utan endast det odugliga. En annan utskottsledamot har sagt, att konsekvensen fordrade afslag, sedan vi afslagit Stats-Utskottets framställning om en enke- och pupillkassa åt postverkets tjenstemän. Jag svarar härpå endast, att Första Kammaren, som jag vet, bifallit Stats-Utskottets förslag; afslå vi det, så blir det en gemensam votering utaf — det är alltsammans. För öfrigt kan jag för min del icke inse, huru åtminstone den talaren kan hafva något skäl för att afslå förslaget, då han sjelf i Stats-Utskottet varit med om och här i Kammaren, åtminstone i viss mån, förordat detsamma. Jag anhåller om bifall till Utskottets förslag.

Herr Carl Ifvarsson: Jag vill, till svar på hvad den ärade talaren på calmarbanken yttrade, att då man 1872 bifallit det af Kongl. Maj:t framlagda förslaget om pensionsstat för jernvägens tjenstemän, så borde man för konsekvensens skull bifalla äfven det nu förevarande, erinra att jag för min del ganska ofta, i fråga om pensionsväsendet, i Stats-Utskottet påyrkat, att man borde söka få detsamma ordnad på ett annat sätt än det för närvarande är, något, hvarom jag dock icke nu vill yttra mig vidare, emedan det icke hör till den sak, vi nu hafva före. Jag har sålunda principiellt motsatt mig all pensionering af tjenstemäns enkor och barn, och ännu mera ett sådant pensioneringssätt som detta, äfven om jag — hvilket jag för tillfället icke minnes — ej skulle hafva reserverat mig mot det af honom åsyftade förslaget till pensionering för jernvägsstaten. Detta förslag var för öfrigt ej heller helt och hållet likartadt med det nu förevarande, utan, såsom en annan talare redan påpekat, endast i någon mån. Hade Stats-Utskottet denna gång ej gått längre, än då fråga var om enke- och pupillkassa för jernvägsstaten, så kunde det möjligtvis gått an; men då man finner, att en föräldrad princip börjar tillämpas på det ena verket efter det andra allt strängare och strängare, så tror jag verkligen, att det är tid att se upp, så att icke principen får ostördt utvecklas och bli för genomförd, ty då blir pensionsväsendet snart nog lika inveckladt, som förhållandet varit och till en del ännu är med aflönings- och skatteväsendet. Vill man bevilja under-

stödet, så bör det lemnas i form af kontanta penningar; och hade Kongl. Majt i nu förevarande fall föreslagit någonting sådant, så hade den framställningen utan tvifvel efter vederbörlig pröfning blifvit af Stats-Utskottet tillstyrkt. Det nu föreslagna sättet deremot är, i min tanke, det olämpligaste, man kan tänka sig. Staten bör, enligt min åsigt, sjelf ovilkorligen disponera öfver sin egendom, vare sig att denna är fast eller lös; att använda densamma till aflöning af tjenstemännen eller pensioner åt deras enkor och barn måste, enligt sakens natur, alltid gifva anledning till förvecklingar. Stats-Utskottet har tillstyrkt, att telegrafverkets inkomster af dess egendom på Södermalm i Stockholm skulle öfvergå till den nya enke- och pupillkassan. Men hvem skulle vara pligtig att underhålla denna egendom, staten eller pensionskassan, och skulle staten vara berättigad att återfå egendomen, om den blefve för honom behöflig? Derom finnes ingenting nämnt i Stats-Utskottets förslag; och det är sålunda antagligt, så väl att underhållsskyldigheten fortfarande skulle åligger staten, som att här, såsom, efter hvad erfarenheten visat, nästan öfverallt, då staten öfverlemnar dispositionsrätten öfver sin egendom åt tjenstemännen, svårigheter skulle göras, i fall staten skulle återfordra egendomen; man skulle då helt säkert ej vilja återlemna den utan ersättning. Erfarenheten har visat, att staten haft ganska svårt att återfå dispositionsrätten öfver någon dess egendom, t. ex. gamla fästningsvallar, som den upplåtit åt tjenstemän; svaret har alltid blifvit, att tjenstemännen i så fall borde hafva ersättning. Sådant har inträffat förr; och det torde således vara skäl att ej gifva anledning till nya tvister af samma slag. Till hvilka missbruk rättigheten att för pensionskassans räkning sälja gammal liniemateriel och kasserade inventarier samt rättigheten att å telegrafverkets stolpar anbringa andra än verkets egna ledningstrådar skulle kunna leda och i hvad mån en sådan rättighet skulle för verket sjelft och dess tjenstemän vara gagnelig, torde hvar och en lätt kunna inse. Frestelsen låge alltid nära till hands, och äfven om den alltid kunde öfvervinnas, så skulle dock misstanken om oärlighet kvarstå, till föga fromma för tjenstemännen sjelfve och det förtroende verket hos allmänheten måste åtnjuta.

På dessa skäl och de af den förste talaren anförde, hvilka jag för min del finner fullkomligt giltiga, yrkar jag afslag på Stats-Utskottets förslag.

Herr Peter Olsson: Jag skall icke länge uppehålla Kammaren. Jag vill blott säga, att just de skäl, som den ärade talaren på calmarbänken anförde för bifall till denna punkt, synas mig tala för afslag. Just den omständigheten, att Stats-Utskottets förslag i fråga om jernvägsstatens enke- och pupillkassa 1872 bifölls, har nemligen gifvit anledning till de nu framställda förslagen om sättet för bildandet af dylika kassar vid post- och telegrafstaterna. I förslaget angående telegrafstatens enke- och pupillkassa har man till och med gått derhän, att man gifvit kassan rätt till inkomsten af förbrukad liniemateriel, kasserade inventarier m. m. Bitälla vi nu detta förslag, så är det intet tvifvel underkastadt, att man en gång skall komma fram till Riksdagen med det förslaget, att inkomsten af försålda kasserade jernvägsskenor, sleepers, godsvagnar och loko-

motiv skall tillfalla jernvägstjenstemännens pensionskassa. Men månne detta sätt att aflöna statens embets- och tjenstemän är det riktiga? Der ser man således, till hvilka orimliga resultat man kan komma, om man icke i tid fäster afseende vid sådana här s. k. småsaker. Är det väl, jag frågar det, ett värdigt sätt att aflöna statens tjenare, att sätta dem i den förlägenheten, att försälja den eller den statens tillhörighet för att derigenom bereda sin pensionskassa en inkomst? Den ärade talaren från Eskilstuna ber jag få upplysa derom, att meningen inom Stats-Utskottet i denna fråga alldeles icke varit så enhällig, som man af de betänkandet vidfogade få reservationerna skulle kunna tro; den mening, som blef Utskottets, hade nemligen en röst mera för sig, än den motsatta, ehuru endast tre reservationer afgifvits. Samme ärade talare gaf mig en särskild anledning att betvifla lämpligheten af detta beslut, då han sade, att om försäljningar skola ske för statens räkning, så ske de nästan i hög och varorna slumpas bort. Jag vill icke tro, att våra tjenstemän så litet iakttaga statens intresse; men om så är förhållandet, så ligger den slutsatsen närmare till hands, att, om varorna slumpas bort på det sättet, när försäljningen sker för statens räkning, så kan det också gå mycket lätthändt till väga, då fråga är om att bestämma hvad som skall säljas. Jag upprepar, att jag icke tror att den ärade talaren hade rätt, men om han hade det, så kan man lätt komma till den af mig anförda konsekvensen. Men i en sådan ställning vill jag för min del icke att vi skola försätta telegraftjenstemännen. Reservanterne hafva icke sagt ett ord om behovet af den föreslagna pensionskassan, såsom Herr Key påstod, utan endast yttrat sig om sättet för dess inrättande och funnit detsamma olämpligt; men sjelfva institutionen har icke mött någon opposition, vare sig hos Utskottets majoritet eller hos reservanterne. Skulle en ny framställning i ämnet från Kongl. Maj:t göras, så är jag derföre öfvertygad, att den inom denna Kammare, så vida nemligen deri ej äskades naturaprestationer, utan kontanta anslag, skulle vinna bifall; ty Kammarens majoritet har aldrig — jag vågar påstå det, oakadt den ärade representanten från Eskilstuna tycktes hafva en motsatt erfarenhet — visat någon småaktighet i fråga om nödiga och nyttiga utgifter. Färskaste beviset derpå föreligger i den omständighet, att vi nyss enhälligt och utan all diskussion bifallit de anslag, Kongl. Maj:t i fråga om telegrafverket begärt.

Jag yrkar afslag å punkten.

Herr *Dofsen* förenade sig med Herr Peter Olsson.

Herr Granlund: I anledning af en föregående talares yttrande, att han, oakadt han i sjelfva principen instämde med mig, dock icke kunde finna annat, än att Andra Kammaren, i enlighet med de beslut, som redan blifvit fattade, för konsekvensens skull måste afslå det nu föredragna momentet i Utskottets utlåtande, får jag säga, att det visserligen kan vara möjligt, att Kammarens beslut på sådan grund kommer att lyda å afslag; men då jag har anledning antaga, att Första Kammar- en bifaller momentet, så hoppas jag ock, att vid en möjligen blifvande gemensam omröstning Utskottets förslag skall blifva det segrande, hvar-

före jag ock fortfarande till detsamma yrkar bifall, då man ock derigenom undviker en gemensam votering.

Herr Gjerling: Det är visserligen efter all antaglighet alldeles fåfängt att här yrka bifall till Utskottets hemställan i det föredragna momentet, då ingen af Utskottets ledamöter uppträdt till försvar för egen sak. Jag kan icke neka, att det på mig gjort ett särdeles obehagligt intryck, att den ende af Utskottets ledamöter, hvilken här uppträdt i frågan utan att hafva deltagit i reservationen, dock nu snarare talat mot än för Utskottets hemställan. Jag hade dock väntat -- och jag tror att Kammaren haft rätt att fordra -- af denne utskottsledamot, att han, då han ej reserverat sig mot Utskottets förslag, skulle, i stället för att motarbeta, hafva yttrat sig till förmån för Utskottets framställning. För egen del kan jag ej annat än yrka bifall till samma förslag. Det anförande Herr P. Olsson nyss afgifvit i frågan, gifver mig så mycket större anledning till detta mitt yrkande, som denne talares uppgifter till en del synas mig icke grundade på verkliga faktiska förhållanden. Sålunda har han bland annat uppgifvit, att äfven möbler skulle komma att ingå bland de inventarier, hvilka för telegrafverkets räkning komme att försäljas. Såsom bekant, bekosta de flesta kommuner sjelfva möbler för telegrafstationens behof, och sålunda kunna der möbler icke komma att ingå bland den förbrukade linjemateriel och de kasserade inventarier, som omnämnas i det föredragna momentet. Herr Lektor Hultman har afgifvit ett så talande bevis om de uppoffringar, som telegraftjenstemännen äro villiga att underkasta sig för att möjliggöra en pensionsinrättning, att jag anser, att hvarje steg från Kammarens sida för att motarbeta detta sträfvande skulle vara oriktigt och stridande mot den pligt Kammaren har att iakttaga mot dessa tjenstemän, hvilkas tjenstgöring är, att jag så må säga, särdeles mördande. Vi veta nemligen litet hvar, huru denna tjenstgöring är beskaffad, hvilka ansträngningar i viss riktning den kräfver, samt hurusom, till följd deraf, enligt hvad de statistiska uppgifterna angifva, telegraftjenstemännen icke anses kunna så länge som tjenstemän i allmänhet arbeta i sitt fack. Jag anser derföre, att hvarje åtgärd, som kan af Kammaren tagas för att möjliggöra bildandet af pensionskassor för dem, är ett sådant steg, som Kammaren icke bör underlåta att taga. Herr P. Olsson har nyss framställt åtskilligt, som jag förmodar icke varit hans fulla allvar, såsom då han uttalat en viss misstro mot dessa tjenstemän, att de nemligen skulle befördra sina egna fördelar genom att, derest förslaget bifölles, söka i förtid åstadkomma försäljning af hvarjehanda till telegrafverket hörande effekter, för att med de medel, som genom denna försäljning inflöte, rikta den blifvande pensionskassan. Jag anser icke den ärade talaren vara berättigad att framkasta sådana beskyllningar mot en aktad tjenstemannakorps, och för min del vill jag ingalunda göra mig medskyldig i en sådan anklagelse.

Jag yrkar bifall till Utskottets hemställan.

Herr Peter Olsson: Jag ber endast att med ett par ord få svara den siste ärade talaren. Först och främst har jag icke uttalat någon beskyllning mot våra telegraftjenstemän, utan tvärtom blott velat bestrida

den antydan i sådant syfte, som en talare här bakom mig framställt, då han förmodade, att, derest nu i fråga varande kasserade inventarier skulle försäljas för statens räkning, de komme att slumpas bort för en ringa penning. För min del tror jag detta icke blifva fallet, såsom jag redan i mitt förra yttrande nämnde, och hvilket jag nu ånyo finner mig nödsakad upprepa. Vidare får jag säga, att jag icke har mig bekant att, såsom den siste ärade talaren förmodade, de särskilda kommunerna släppa till inventarier för telegrafverkets behof. Väl har jag hört, att kommunerna för detta ändamål uppbygga erforderliga lokaler, men deremot tror jag den högt ärade talaren har tagit miste, då han tror att kommunerna äfven bekosta nödiga inventarier för telegrafverkets behof.

Herr Sven Andreasson: Här har blifvit yttradt, att så få ledamöter af Utskottet reserverat sig mot det föredragna momentet, men att detsamma det oaktadt rönt så starkt motstånd från flera håll. Hvad mig sjelf beträffar, får jag säga, att, ehuru jag icke låtit anteckna mig bland reservanterne, har jag dock inom Utskottet uttalat en annan åsigt än den som varit majoritetens. Då jag sålunda anser Utskottets hemställan i det föredragna momentet vara alldeles oriktig och olämplig, får jag förena mig med dem, som yrkat afslag å denna del af utlåtandet.

Efter denna öfverläggning, som nu var slutad, gaf Herr Talmannen propositioner dels på bifall och dels på afslag samt förklarade svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för den senare meningen. Då likväl votering äskades, blef, med upptagande af bifall till Utskottets förslag såsom ja-proposition, nu uppsatt, justerad och anslagen en voteringsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller hvad Stats-Utskottet hemställt under Litt. d i utlåtandet N:o 90,

röstar ja;

Den, det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, är Utskottets i fråga varande hemställan af Kammarern afslagen.

Voteringen försiggick och utföll med 27 ja mot 114 nej; hvadan Kammarern afslagit Utskottets hemställan.

§ 15.

Vid föredragning af Stats-Utskottets utlåtande N:o 91, angående 1875 års lönestater för skogsstyrelsen och skogsstaten, blefvo mom. a och b bifallna samt mom. c lagdt till handlingarne.

§ 16.

Från Herr Leijer hade inkommit en skriftlig anmälan af följande innehåll:

Lidande af akut rheumatism är jag tills vidare förhindrad infinna mig vid Riksdagens Andra Kammares sammanträden.
Stockholm den 11 Maj 1874.

Ernst Leijer.

§ 17.

Föredrogos och godkändes nedannämnda förslag till Riksdagens underdåniga skrivelser, nemligen:

af *Lag-Utskottet*:

N:o 54, om ändring i gällande stadganden angående mannens målsmansrätt öfver hustrun; samt

af *Stats-Utskottet*:

N:o 55, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående upplåtelse till Nyköpings stad af åtskilliga delar utaf Nyköpings gamla slotts område;

N:o 56, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, angående tillstånd för Stockholms stad att framgent disponera en Kongl. Maj:t och kronan tillhörig egendom å Kungsholmen;

N:o 57, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, angående utbyte af kronans tomt i Moskwa mot de till ryska regeringen öfverlåtna magasinerna i det inom Stockholm belägna stadshuset;

N:o 58, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, angående afsöndring af jord från militiebostället N:is 15 och 17 Eslöf under Skånska husarregementet;

N:o 59, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, angående afsöndring af jord från f. d. kvartermästarebostället vid Elfsborgs regemente Germundared N:o 1;

N:o 60, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, angående afsöndring af jord från regementsskrifvarebostället vid första Lifgrenadierregementet Björkö;

N:o 61, i anledning af den år 1873 verkställda granskning af statsverkets m. fl. allmänna fonders förvaltning under år 1871;

N:o 62, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, angående afsöndring af jord från kronohemmanet Tostebyn;

N:o 63, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition fråga om försäljning af åtskilliga kronans mindre lägenheter; och

N:o 64, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition, angående afsöndring af jord från jägmästarebostället Anderbäck.

§ 18.

Till bordläggning anmäldes:

Stats-Utskottets memorial N:o 94, med förslag till sammanjemkning eller voteringsproposition, i anledning af Kamrarnes skiljaktiga beslut rörande Stats-Utskottets utlåtande N:o 83, angående förändrad reglering af skjutsväsendet; och

Sammansatta Stats-, Bevillnings- och Lag-Utskottets memorial N:o 5, angående en oafgjord del af Utskottets utlåtande N:o 2 i fråga om reglering af häradshöfdingarnes löneförmåner m. m.

Dessa nu första gången bordlagda ärenden skulle uppföras främst å föredragningslistan för nästa sammanträde.

§ 19.

Justerades protokollsutdrag rörande de i detta sammanträde fattade beslut.

Kammarrens ledamöter åtskildes kl. half 11 e. m.

In fidem
H. Husberg.